

# LEÁNYOK

IRTA  
LUX TERKA

BUDAPEST  
LÉGRÁDY TESTVÉREK

---

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

---

Elektronikus változat:  
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2018  
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.  
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya  
ISBN 978-963-417-295-6 (online)  
MEK-17828

## ELSŐ RÉSZ

### I.

- Itt a szekrényük leányok! - mondta az öreg Fleschné s azzal kinyitott egy barnára pulitirozott, régi és rossz szekrényt. Fele hosszú ruhára, fele fehérneműre volt berendezve s a kétfelé nyíló ajtó sarkánál, gombostűfejnyi, gyanus budapesti pontok feketéllettek.

A két fiatal leány megnézte a szekrényt s összerosolyogtak.

- Figyelmeztet magukat, - szólt élesen, a szemöldökét összehúzza és rossz magyarsággal az öreg asszony, aki észrevette a leányok kicsinylő mosolyát - követelőzni nem szabad. Ami van, azzal beérni. Husz forint nem lehet adni tükrös sifon, bársony garnitur, réz ágy. Husz forint, az semmi Budapest! Az csak jó egy olyan bolond, mint én vagyok, meg a leányom. Mi csak adjuk lakást tisztességes fiatal leányok. Szoba úr, férfi, nekünk nem kell. Én leányom fiatal, nekünk nem kell háznál pletyka. Iskolás leány, más. Nekünk nem kell haszon, nekünk kell vidámság, becsület házban. Reggel kávé, kenyérrrel, a Rebi nagyszerű kenyeret süt. Látták már a Rebit? Az nagyszerű cseléd. Kicsit goromba, kicsit felesel, kicsit piszkos, de becsületes. Négy év óta van neki egy szerető. Melyik pesti cseléd van négy esztendő egy szerető? Délbe két tál étel, szombat, vasárnap három. Szombat van én ünnep, vasárnap leányom ünnep. Leányom katolik... Most pakoljanak, azután vacsorázunk.

Végig ment a szobán s a két leány egyedül maradt.

- Ez jól kezd! - kacagott az egyik, egy finomul fejlett, karcsú, fehér bőrű, könnyelmű és érzéki pillantású, szép szőke, tizenöt-tizenhat esztendő leány s lábával olyan mozdulatot tett az öreg asszony után, amilyenre az Angol kisasszonyoknál bizonyára nem tanítják a leányokat.

- Neki igaza van - mondta a másik leány, aki egy régi, kopott koffer előtt térdelt s a fehérneműjét szedte ki belőle. Mindennel be kell érni. Husz forintért nem kapunk egész Pesten teljes ellátást.

Ez a leány zömök, kis növésű volt, távolról sem olyan szép, mint a másik, de erős, formás termetű és japán vágású, szürke szemében ész, erély és bátorság csillogott.

Barna, egyenes szálú nagy haja volt, egészséges színű arca különösen a szeme alatt és a füle mellett szeplős, kellemes nagy szája akaratot mutatott és erős vágású orra szinte férfias kifejezést adott fiatal arcának:

- Csak hagyja, majd megtáncoltatjuk! - kacagott a szép szőke jókedvűen s felnyitotta ő is a kofferjét. - Ez valami vén pesti emberevő banya lesz. A segédjegyző, aki Pesten tanult, mindjárt mondta a mamának a hirdetésre: „itt valami suskus lesz!” Ő is olcsónak találta a hirdetést.

Könnyelmű csacsogással beszélt, a már is majdnem egészen nővé fejlett, szép keblű, borzos aranyhajú, fiatal leány s a fehérneműjét diákos rendetlenséggel dobálta a kofferből a kanapéra.

- Kíváncsi vagyok a leányára! - kacagott. - A „katolikra!”... Remélem, vacsorára lesz szerencsénk önagyságához? Tudja, izé... - megakadt s hátra nézett a másik leányra, aki komolyan és gonddal rakosgatta durva vászonból készült, egyszerű fehérneműjét - azt se tudom, hogy szólítsam magát, kegyedet...

- Ugyan! - mosolygott a másik.

- Na igen, - folytatta zavartan a kis szőke - a bemutatásnál csak úgy nevezte magát: Galter Juli. Így nem szép: Juli! És maga olyan komoly, okos leánynak látszik, szinte szégyellem előtte magamat. Én, lássa, csak négy polgárit jártam. Nagyobb iskola nincs nálunk. De különben se szerettem tanulni. Már tíz esztendőskoromban megmondtam a mamának, hogy színésznő leszek és mindenki úgy hívott otthon: a kis primadonna. És most, hogy betöltöttem a tizenöt esztendőmet, felhozott a mama. A papa nagyon ellenezte... De maga! istenem, szinte nem is merem a keresztnévén szólítani.

- Csak mondja egész bátran: Juli - mosolygott a kis tömzsi - és ne beszéljen csacsiságot. Én se vagyok valami tudós és ép olyan leány vagyok, mint maga. A különbség csak az köztünk, hogy maga a sziniiskolába fog járni, én meg a gimnáziumba. Én tehát Juli vagyok magának, maga meg... várjon csak... igazán Baba a maga keresztnéve, vagy csak becézésből hívják így?

- Bizony isten az! - rázogatta a fejét komolyan Baba és leült a földre, ölében egy csomó mindenféle kétes értékű, cifra, szalagos, csipkés fehérneművel. - Mindig így hívtak, kicsi koromtól fogva. Talán azért, mert a mamám nagyon fiatal volt, amikor én születtem. Kár, hogy nem látta a mamámat. Ép egy óra előtt utazott haza, mielőtt maga jött. Nagyon szép asszony. A maga mamája is szép?

Juli egy perczig nem felelt. A kofferjében babrált és kis visszautasítás volt hangjában, amit a csélcsep Baba nem vett észre.

- Nem él az anyám, - mondta röviden.

- A papája sem él? - csodálkozott Baba.

Juli ismét késett a felelettel s vállat vonva, valami keserű rezignáció volt a hangjában, a mint mondta:

- Az él!

Baba tovább kérdezősködött:

- Vannak testvérei?

- Tíz - mosolygott Juli, ironikus páthosszal.

Baba összecsapta a kezét.

- Szent isten, tíz testvér! Nekem egy sincs. Volt egy kis fiú, de meghalt. Azóta a papa mindig haragban van a mamával. Képzeld, azt mondja, hogy a mama volt az oka, amiért megégett a kis Pali. Hogy a bálba ment. Hallott ilyet? Nagyon mogorva ember a papa. Igaz, hogy nem adunk rá semmit, de mégis örülök, hogy eljöttem hazulról. Hát maga?

A bőbeszédű leány hátrafordult s elhallgatott. Juli a földön ült s fél karjával a koffer szögletére támaszkodva, elmélyedve nézett a levegőbe. Okos kis szürke szemében könny csillogott s amint ott ült egy idegen nagyvárosnak idegen házában, egy kétes egzisztenciájú, ismeretlen öreg zsidó asszonynak a rossz levegőjű, rendetlen szobájában, maga előtt látta egész szomorú, szeretetlen ifjúságát, rossz emlékű, zavaros, kellemetlen gyerekkorát, a rendetlen, hulló vakolatú nagy falusi házat, a fűvel benőtt udvart, amelyre az őszi verőfény ráterítette már pókhálós fátyolát és hallotta a testvéreivel, a cselédséggel, az apjával és mindenkivel pörölő mostoha testvéreinek, a vén Laura kisasszonynak vékony, kapkodó hangját.

A másik leány lassan fölkel s lábujjhegyen a szekrényhez ment. Berakosgatta a ruháit, lopva hátra-hátra nézett Julira, akinek elmélyedő, szomorú komolysága imponálni látszott neki, de nem sokáig, mert előbb halkán, majd erősebben dudolni kezdett s végre egész hangosan énekelt.

- Jesszus! - kiáltotta kacagva, mikor a szekrénynél megjelent mögötte a másik leány - már el is felejtettem, hogy maga is a szobában van. Siessünk, mindjárt este lesz s a vén boszorkány aligha fog bennünket világosság dolgában elkényeztetni.

Hamarosan berakták a ruhájukat, a koffereket egy sarokba húzták, azután kinyitották az udvarra néző ablakot s kikönyököltek.

Piszkos, szűk, sötét király-utcai udvar volt, tele ládákkal, targoncákkal és sápadt, piszkos gyerekek játszottak a ládák között. A szeptemberi eső csöndesen, búsan, melegen szitált s a nyitott kapun siketítő zaj hallatszott be az utcáról.

Baba kíváncsian nyujtogatta jobbra-balra a fejét, nézegette az emeleteket és szinte kéjjel hallgatta a nagy város otromba, pokoli lármáját.

- Maga is először van Pesten? - kérdezte szomorúan nézegető társát.

- Én egyáltalán most vagyok először városban, - felelte Juli.

- Hogy lehet az? - kacagott Baba. - Én már voltam több városban, otthon is városban laktam, igaz, hogy csak mezőváros volt. Oh, én imádom Pestet. Hát maga?

- Még alig vagyok itt két órája - mosolygott Juli.

- Az mindegy! És mégis egészen egyedül utazott? Nem félt?

Juli mosolyogva rázta a fejét.

- Nem. Mitől félttem volna? Maga is egyedül maradt itt!

- Oh, az más, mikor az ember már itt van. Itt az utcán olyan barátságosan néztek rám az emberek. Nem a nők, azok pávák, hanem a férfiak. Mintha mindenki ismerne. Aztán - mondta sebesen s az elkényeztetett gyerekek biztosságával ragadta meg a Juli kezét - mitől félnék? Itt van maga! Maga olyan okos és komolynak látszik, úgy-e, vigyázni fog reám?

Kedvesen, hizelegve, odaadó bizalommal nézett a másik leány komoly szemébe, akit elragadott ez a gyerekes bizalom s bár gyors és biztos érzékével lelkének, ami most még az emberismeretet pótolta nála, biztos volt felőle, hogy sem tartós, sem mély nem lesz új barátnőjének vonzalma.

Azért megszorította a feléje nyújtott kezét, azután megölelte és megcsókolta Babát, aki mohón és kitörő örömmel fogadta a Juli szeretetét.

És átölelve egymás derekát, egymáshoz simulva álltak az ablaknál, az őszi alkonyatban. Az egyik csak úgy sugárzott a boldogságtól; mulattatta a változatosság új otthonában, gyönyörködtette egy új barátnő bírása és szépségének, ifjúságának, hamis kis tehetségének mámorában bizalommal, könnyelmű jókedvvel nézett a jövő elé. S a másik leány úgy állt mellette, mint akinek az a hivatása, hogy segítségére legyen a mások reményének sikerében. Mintha csak azért tanult volna eddig is és küzdött volna egy rettenetes családi akarat ellen és mintha életének minden ezután következő küzdelmét azért vállalná, - hogy saját magáról lemondjon. Mint azok a kemény márvány lépcsők, amelyek a boldogság puha fészkebe vezetnek...

\*

A vacsora csöndesen ment végbe, csak ép néhány szenzációt termelt. Az egyik egy fölfedezés volt, az: hogy az öreg Fleschnének hamis haja, hamis foga volt és az arca ki volt pirosítva.

Juli most a lámpafénynél nézte meg először jobban és nemcsak utálatot, hanem valami sajátságos, legyőzhetlen gyűlöletet érzett egyszerre iránta. Alig tudott enni s egész este arra vigyázott, hogy valahogy meg ne érintse az öreg asszony piszkos, zsíros, ráncos, fekete kezét.

Olyan undorral és félelemmel nézett erre a kézre, mint valami utálatos kis állatra, amelynek az érintésétől talán meghalt volna.

Baba nem igen finyáskodott; evett jóízűen, „kedves néninek” szólította az öreg asszonyt s mikor egy negyedik fölfedezésre is rájöttek, arra, hogy nagyot hall, a „kedves néni” után mindig hozzá tette: égetnének meg a Gellérthegyen!... Azután belekacagott a szalvétájába.

Vacsora közben megismerkedtek a „kissé piszkos, de becsületes” Rebivel is.

Nagy, kövér nőszemély volt, az ábrázata olyan dúlt és züllött, mint egy ragyaverte pöszméte-bokor és véres, tigris szemével gyűlölködve nézte a leányokat. Baba egész pesti ittléte óta akkor szomorodott el először, mikor ez a tigrisszemű szörnyeteg ránézett az ő bájos, üde kis arcára.

- Hogy fogjuk ezt a vadállatot meghódítani? - sóhajtott szomorúan.

A „katholik,” ahogy Baba állandóan nevezte a háziasszonyuk láthatatlan leányát, vacsorához sem jött haza. Az öregasszony kitérő feleleteket adott a kérdezősködő Babának s vacsora után Rebi mindjárt megvetette az ágyakat.

- Ez az enyém, - mutatott az öreg asszony az egyik ágyra, - másik a maguké. A divány egy harmadik leányé. Aki jön.

Juli megdöbbenve nézett vissza az ablaktól, ahol egy kis levegő miatt állott és önkéntelenül felkiáltott:

- Egy ágyban alszunk?

Baba nem értette el azt a megdöbbenésszerű undort, amit ez a kérdés rejtett s boldogan ölelte meg Julit.

- Ez pompás, úgy-e? Egy kicsit hancurozni fogunk az ágyban, ez az öreg fóka ugy se hallja.

Juli nem szólt semmit, mert sírás fojtogatta a torkát. Mindent el tudott nézni, mindenbe belé tudott törődni, de az az egy elviselhetetlen volt reá nézve, hogy az ágyat megosztja valakivel. Még a tulajdon testvérével sem; már mint kis gyerek képes volt verést túrni, egész éjszaka gunnyasztani egy sarokban, de nem lehetett rávenni, hogy a kis leány testvérével egy ágyban aludjék, vagy akár csak egy pohárból is igyék a többiekkel.

A saját teste tisztaságára olyan fínyás volt, mint egy kis királynő. Külön mosdótálja, külön törülközője, evőeszköze volt s elnevezték érte: a „bolondnak.”

És most egy idegen, cifra, borzoshajú, csöppet sem fínyás leánynyal kell aludnia. A testük majd összeér, az látni fogja a keblét, a lábát... A kis Juli egész lelkéből szenvedett.

Baba ezalatt, már a Rebi jelenlétében vetkezett. Ledobálta magáról ordinaré illatú, cifra blúzát, levetette a szoknyáját és nadrágban járkált a szobában. Azután lebontotta a haját, lehúzta a harisnyáját és kacagva ugrott fel az ágyra és minden takaró nélkül, lustán feküdt ott. Hófehér, feszes, szép, fiatal bőrére rásimult a cifra csipkés ing, borzos aranyhaja ragyogott a párnákon a lámpa fénye mellett s olyan bájos, üde és érzéki volt, mint azok a nagyon fiatal courtisanok, akiket valaha a nagy Napoleon kedvelt.

Juli minden idegenkedése mellett is csodálkozva nézegette.

- Jöjjön már! - integetett feléje Baba.

- Majd, ha az öreg asszony is lefekszik, - mondta Juli.

- Jesszus! - kacagott Baba, - maga szégyelli magát! Hogy lehet az? Leány, leány előtt?

Végre bejött a konyhából az öreg asszony. Leszedte a hamis haját, a fogait belerakta egy pohár vízbe és sok csoszogás, készülődés után lefeküdt.

Juli eloltotta a lámpát s a sötétben levetkeződött.

- Jöjjön már! - sürgette Baba türelmetlenül s mikor Juli befeküdt az ágyba, félig a gyermek ragaszkodásával bújt hozzá, aki fél a sötétől, félig a buja nő mohó vágyával ölelte meg, aki kellemes borzongást érez egy női test melegétől is.

És egy kis Vénus, meg a szelid Vesta összeölelkezve aludtak el a messze idegenben, egy vén bűnös asszony tisztátalan ágyában.

## II.

- Hadd látom a kis leányaimat! - nyitott be másnap reggel a „katholik” a leányok szobájába.

Ezek már fel voltak öltözve, Juli egy egyszerű, kék karton ruhába, Baba cifra és falusias izléssel, de még ez se tudta elrontani finoman telt, nyulánk természetét és bájos arcocskáját.

Az ágyak még vetetlenül álltak, de az asztal a reggelihez meg volt már terítve s az öreg Fleschné egy ablak előtt fésülködött.

- Ez az én leány - fordult vissza az ablaktól - a Johanna!

- Na, hadd látom, - mosolygott ez barátságosan s kezet nyujtott a leányoknak és megcsókolta őket.

- Ez, - mondta magához ölelve Babát, azután jól megnézte s messze eltaszította magától - szép! Ez, - mondta Julival ugyanígy téve - jó! Szervusztok! Szólightsatok Johannának, vagy Johanna néninek; mindegy. És most reggelizzünk, gyerekek!

Kinyitotta a konyhába vezető ajtót és kikiáltott Rebinek a reggeli után. Azután leült.

Középmagas, széles vállú, nagy mellű, kövér fiatal asszony volt. Az arca sápadt, közönséges és szabálytalan vonásu, de a szája olyan volt, mint egy nyiló bazsarózsa. Telt, gömbölyű, üde. A szeme barnásan vizenyős, mint a posványostó, fáradt, álmos nézéssel, de olykor, mikor összehunyorította, beretva élesen, ravaszul és hidegen nézett velük.

A leányok nem tudták hányadán vannak vele. Nem találták szépnek, de csúnyának se és volt róla sejtelmük, ha befűzi magát és felöltözik, fess asszony lehet. Most egy gyűrött, sárga batiszt pongyola volt rajta s vöröses, göndör haja, egy ágba fonva csüngött le a fejéről.

A leányokkal félig anyásan, félig pajtáskodva beszélt, kedvesen, okosan s a reggeli végén Babát már egészen meghódította, Julit azonban nem; pedig észre lehetett venni, hogy inkább ennek a meghódítására törekszik, mint a másikéra. Tudja Isten, Juliban azt az impressziót keltette, hogy ez az asszony ép úgy nem tud saját magán kívül senkit szeretni, mint ahogy nem tartotta őszintének a kedveskedését sem. S ha három-négy évvel idősebb lett volna Juli, azzal is tisztában lett volna az első találkozás után, hogy ez az asszony: durva, ravasz, hazug és fősvény.

Amíg kedveskedve beszélt, tekintetével a terített asztalt vizsgálta és gyorsan, nesztelenül, de a legnagyobb természetességgel összeszedte a felrakott kávéscsészéket, betette a kredencbe és másokat, kisebbeket szedett elő.

Azután elkészítette a kávé, a leányokét alig egy csöpp feketekávéval és még a kis apró csészéket se öntötte tele. Közbe pedig folyton beszélt, kedveskedően, csak az anyjával váltott párszor szót mérges galíciai jargonnal és látszott a tekintetéből, hogy az anyja egyike azoknak az embereknek, akiket gyűlöl.

A reggeli alatt arról beszélt, hogy tegnap egész nap egy barátnőjénél volt, akinek beteg a kis fia és csak most reggel hagyta el őket. Erről a nem létező barátnőről és a még kevésbé létező gyerekről olyan megdöbbentő hazugsággal mesélt, hogy még az anyja is felült neki s olykor szinte minden komédiáról megfélekezve kérdezte:

- Na, und der doktor?

- Már délben talán hárman lesztek kis leányok - szólt Johanna reggeli után. - Valami erdélyi gentry kisasszony ajánlkozott a hirdetésre harmadiknak. Mert mindig három leányt tartunk. Minek maradjon a kanapé üresen? Nem igaz? Nem épen a haszon miatt tesszük, de nem vagyunk Rotschildok, az bizonyos. Most pedig pá, gyerekek, megyek fészülködni!

Nem sokára a két leány is elment hazulról. Juli a gimnáziumba, Baba meg a maga színiiskolájába.

Mikor a másik szobából, amelyben Johanna lakott, hallotta, hogy elmentek a leányok, újra benyitott az anyja szobájába. A szeme most össze volt hunyorítva s úgy nézett a vörös pillái alól, mint az ugrásra kiszülő róka. Most határozottan csúnya, ellenszenves volt és vénnek látszott. Az ajkát egymásra szorította s orrcimpái kiszélesedtek és remegtek.

- Tönkre akarsz engem tenni? - kérdezte az anyjától, aki ép a hamis fogait kefélt s hozzá támaszkodott az asztalhoz.

Az öreg asszony ijedten tette le a fogkefét.

- Tönkre tenni? - kérdezte álmélkodva.

- Igen - felelte Johanna élesen. - A félliteres kávécsészékből akarod kávéztatni ezeket a kis rongyokat?

- Hja, ez az? - mondta az öreg asszony vállát vonva. - Rebi rakta ki!

- Ő rakta ki - folytatta mind élesebben Johanna és a szeme gyűlölettől égett - de te nem vigyázol semmire a háznál. Felrakod a fals copfodat, berakod a fals fogaidat és beülsz a szomszédokhoz kötni. Itthon meg a cseléd elkótyavetyéli és elprédálja, amit én keresek.

Az öreg asszony kétségbeesetten tördelte a kezét.

- Oh, mein Gott, senki se prédál semmit! Liebes Kind. Johanna!

Ez a kétségbeesett hang még jobban dühösítette az asszonyt. Rácsapott öklével az asztalra s úgy kiáltotta:

- Prédálsz! Én minden krajcárból kettőt csinállok, a te kezeden a forint is krajcárra olvad. Azt hiszed, azért élek úgy, ahogy élek, mert kedvem telik benne? Nem igaz! Értsd meg, én pénzt akarok, gazdag akarok lenni, hogy öregségemre jó módon és tisztességben élhessek. Látsz engem prédálni? Azt hiszed, a kalapokat, rongyokat, a magam gyönyörűségére veszem? Abból is pénz lesz. Pénz! Érted te, mi az: pénz? A pénz: az élet, a diadal; a szegénység: a halál és bukás. Hát úgy vigyázz!

Az öreg asszony elkeseredetten ült le.

- Ah, mein Gott! Johanna, ebben az ülőhelyemben haljak meg, ha prédálok.



- Prédálsz! - kiáltotta harmadszor is Johanna. - Ismerlek még a régi világból. Elprédáltad a magad vagyonát is, megetted, elselyemezted, elgavalléroztad. Most hallgass! Én tartalak, hallgass! Gyere, számoljunk!

Az öreg asszony sirva rakta be szájába a hamis fogakat s Johanna elővette az asztalfiókból a kiadások könyvét és hangosan olvasta:

- „Szeptember 7: Egy kiló cukor...” Már megint cukor? - csapta be a könyvet.- Mit csináltok ti a cukorral? Kenyér helyett eszitek?

- Két hete nem jött cukor - szólt nekikeseredetten az öreg asszony. - Két hete!...

- Jegyezd meg magadnak - szólt Johanna mérgesen ütögetve plajbászával az asztalt, - hogy semmiféle édeset nem kapnak ezek a kis rongyok. A cukor drágább, mint az ecet. Csak savanyút. Érted?

Ebben a percben benyitott a konyhából a nagy Rebi s háttal nekitámaszkodva az ajtónak, egy percig úgy fúrta belé állati szemét a Johanna szemébe, mint a neki vadult bika a szarvát a földbe.

- Csak azt akarom mondani - szólt rekedten a dühtől, egy nagy weidlingot úgy szorítva oda a gyomrához, hogy szinte meggörbült belé a nagy bádagedény - hogy itt senki se prédál! Se a cseléd - ezt a szót úgy mondta ki, mint valamikor Rózsa Sándor keserűségében a betyár szót - se az édes anyja. Szégyelje magát - folytatta fuldokolva - Az anyjával így tenni! Piha!... Oszt' ha becsületes leányokat akar itt maga körül tartani, ne akarja őket ecettel etetni...

Semmi: nagysága, semmi titula, úgy beszélt hozzá: per maga. Az asszonyával, aki a suszterinasnak, ha ez nagyságos asszonynak szólította, a nagy fukarsága dacára is képes volt ezért az egy szóért koronás borralalót adni. És a saját szolgálója így beszélt vele... Halál-sápadtan, reszketve, izzó gyűlölettel nézett farkasszemet Rebivel, de nem szólt semmit, Sarkon fordult s kiment a szobából.

\*

Már ebéd után voltak, mikor a harmadik leány, akinek jönni kellett, a kanapé várományosa, csakugyan megérkezett.

A bátyja kíséretében jött, aki majdnem elveszett a nagyon magas, karcsú, sötét nézésű fekete ruhás leány mellett.

Kreol bőrű, nem szép, de nagyon érdekes arcú leány volt, húsz-huszonkét év körül, fekete hajjal, állandóan összeszorított vékony ajakkal, amelynek a szögletében olyan világmegvető gög ült, mintha egy száműzött királynő lett volna.

Volt valami komikusan fenséges ebben a leányban, a modorában, tartásában, öltözködésében, amely majd minden tönkrement vidéki nemes familiát jellemez.

Úgy jött be az ajtón, mintha sleppet vitt volna utána egy apród s olyan leereszkedéssel mondta el, hogy az ő neve: karossi Kis-Kolozsy Janka, mint valami trónkövetelő, mikor leveti az inkognitóját.

És nem ok nélkül. Látszott a leányokon, meg a két asszonyon, hogy úgy a név, mint viselője, imponál nekik. Az okos kis Julinak az a ketrecszerű gög tetszett az új társban, amelylyel az első pillanattól elzárta magát a háziak elől, habár úgy látszott, mintha köztük lenne.

Babának a magas termete imponált s az a vidékies és mégis úriasan egyéni izlés, ahogy a nemes kisasszony fekete ruhája varrva volt, ahogy a kalapja fátyola fel volt tűzve s ahogy ült a széken.

Ez az alak még Rebinek is imponálni látszott. Ő, aki az Istennek se köszönt annak, aki ebbe a házba betette a lábát, önkéntelenül azt mondta, amint keresztül ment a szobán: Kezét csókolom!... És Johanna valósággal el volt ragadtatva belülről ettől az előkelő „kis rongyostól,” ahogy ő a rájuk szoruló szegény leányokat hívta.

A leány bátyja: Kis-Kolozsy Gábor, aki alig volt egy évvel idősebb a húgánál, alacsony, sápadt, veszedelmes szemű fiú volt. Az ilyen szemű férfiak azok, akiket a nemökbeliék gyűlölnék s az asszonyok imádnak. Ezeknek a szemeknek a tulajdonosai szurkálják gombostűre úgy a női szíveket, mint a gyerekek a pillangókat.

Johannának arra a kérdésére, hogy milyen pályára készül, a húga alig észrevető megvetéssel végignézte, ő maga pedig felkacagott és vállat vont.

- Semmire se készülök - mondta jókedvűen - de sok minden szeretnék lenni. Színész, zenész, katona s legfőképpen egy hitbizománynak az örököse.

Ezt mindenki kedves ötletnek találta, mindnyájan kacagtak rajta, az öreg Fleschné is, mintha pár órával előbb el se sírta volna a megvetett anyák legfájdalmasabb könyvét. Csak Juli, meg a gőgös Janka maradtak komolyan.

Később aztán megtudtak annyit a leánytól, hogy az anyja hirtelen és váratlanul elhalt, a házuk, amelynek eddig a jövedelméből éltek, adósság fejében elúszott és Janka a zenei tehetségét akarva érvényesíteni, feljöttek a bátyjával Pestre és a zeneakadémiába fog jární.

Mikor aztán megegyeztek a fizetésre, igényekre nézve s a kedvetlen és hideg leány még egy utolsó, elszánt és megvető tekintettel végignézte a szobát, a lakóit és mindent, letette a kalapját.

- Menjünk át az én szobámba - fogta karon boldogan Johanna a leányt és Juli kivételével mind átmentek.

Egyszerű, szinte szándékosan egyszerű és puritán volt ez a szoba. Egy ágy, fölötte feszülettel, kis zöld garnitúra, zongora és néhány szentkép a falon, ennyiből állt.

- A leányom katolik - jelentette ki azonnal az öreg Fleschné bizonyos dicsekedéssel, habár maga jó és hithű zsidó volt. - A rossz ura miatt - tette hozzá bizalmasan hajolva Janka felé.

A fiatal ember, amint meglátta a zongorát, felnyitotta, leült és játszani kezdett. Bravúros művészettel, gyönyörűen játszott, s az asszonyok elragadtatva hallgatták.

Rebi a konyhában abba hagyta a mosogatást és Juli szinte álmjáróan jött át az előszobán s a zene hatásától fascinálva, elbódultan, szerelmes lázzal szemében állt meg az ajtó keretében.

Azt, aki játszott, nem is látta. Szemével a billentyűkre tapadva, csak a kezét látta a férfinak, a szép fehér, nőiesen vékony és mégis erős ujjakat, amint szinte érzéki lágysággal érintette meg a billentyűket, mintha valami szép asszonyi haját simogatott volna.

Juli, aki imádta a zenét, de ő maga semmit se tudott, sápadtan, a nagy és tiszta lelkek élveztével állt az ajtó keretében s olyan nemes, túlvilági átszellemültség látszott az arcán, hogy a többiek szinte megdöbbenek tőle.

A fiatal ember öntelt mosolylyal nézte a leányt, majd a többi női arcokra vetett egy lopott pillantást.

Johanna lehunyta szemmel, komolyan, gondolatokba merülve hallgatott, ki tudja, mire gondolt ez a komplikált lelkű, romlott nő s Baba, az ébredező, veszedelmes és öntudatlan szerelmi vágytól kipirulva, csillogó szemmel és kissé zavaros gondolatokkal fogta fel a fiatal ember reá eső, gyönyörködő pillantását.

Csak Juli hallgatta zavartalan tisztaságával lelkének a bűvös hangokat és nézte valami távoli, végzetszerű igézettel a zongorázó férfi fehér ujjait és ki tudja, micsoda titkos sejtelmével a távoli jövőnek, köny szökött szemébe.

### III.

A második héten egy esemény adta elő magát a leányok új otthonában. Babát meglátogatta a mamája. Minden előzetes tudósítás nélkül, csak betoppant egy délben. Épen ebédnél ültek valamennyien és a vendég általános szenzációt keltett. Sőt az első percekben szinte szinpadi hatást.

Gyönyörű termetű, harminchárom év körüli asszony volt, festett hajjal, festett arccal, anélkül, hogy erre szüksége lett volna. Fiatalos, üde arca volt, csak szép kék szeme körül ültek azok a titokzatos, finom kis redők, amelyek minden asszonyi arcon más-más titokról regélnek. Bánatról, álmatlan éjszakák szenvedéseiről, betegségről és titkos gyönyörúségek perceiről.

Emellett ép olyan behizelgően kedves, felületes és léha volt, mint a leánya, minden öntudatos romlottság nélkül.

Johanna, aki a nőket két kategóriába osztotta el és szerinte voltak: „korrekt és inkorrekt nők”, éles és tapasztalt szemével az első percben tisztában volt vele, hogy ez nem korrekt nő. Azt azonban, hogy nem olyan mértékben és nem olyan formában inkorrekt mint ő, csak sejtette.

Az a kis eszű, hiú, betegesen izzó vérű, léha, jószívű teremtés volt, aki, mint az egyiptomi hasisszívók, mámoros butasággal élük le a maguk tartalmatlanul bűnös kis életét.

A Baba szemében szebb asszony nem volt a világon és volt valami édesen bájos abban a zajos, de őszinte szeretetben, ahogy ez a két könnyelmű, kedves szarka örült egymásnak.

Az asszony jó öt percre senkit se látott a leányán kívül. A kontya hegyétől a nyakáig, minden kis porcikáját összecsókolta, közbe: Bóbónak, Bimbónak, mindennek szólígtatta. Azután egyszerre elengedte és azzal a kedves, hízelgő mosolygással, mely a leányáé is volt, fordult a többiekhez.

- Bocsássanak meg! Nagyon szeretem ezt a kis haszontalant. - S a szeme már megakadt Kis-Kolozsy Gáboron, aki ott ült az asztalnál Johanna mellett, miután minden ebédért előzőleg ki kellett fizetnie ötven krajcárt. - Hogy a húgom hamarabb megszokja új otthonát - szokta mondani s igazában azért, mert ritkán volt több pénze egy ebédre s a titkosabb ok: mert Baba nagyon tetszett neki és elhatározta, hogy meghódítja a kis leányt.

S a pompás termetű, kinyílt szép asszonyban a kis leány mását pillantva meg, veszedelmesen szép, álmódzó, rojtos pillájú szemét úgy kapcsolta bele az asszony tekintetébe, hogy ez szinte belésápadt.

Johanna, aki mindent látott, amit akart, ezt is látta s megvetőleg mosolygott magában.

Az ebéd utáni idő kellemesen telt el. A szép asszony, ép úgy mint Baba, mindenkinél behízelegte magát, csak Janka, a nemes kisasszony nézte hidegen a jókedvű eleven asszonyt és a leányt. S amíg azok együtt egy kuplét énekeltek a Gábor zongorakiséréte mellett, ő egy sarokba húzódott és bánatosan gondolt vissza az ő anyjára s önkéntelenül párhuzamot vont a két anya között.

Az ő fejedelmi megjelenésű, komoly és büszke anyja s ez itt... A sima, bőven ráncolt, fekete selyem szoknya, a fekete csipkefőkötő, a büszke, ezüstös fején, a tiszta szigorú arc, a vesékre látó, hideg, fekete, fényes szemek. És ez itt... Ez a kifestett arcú komédiásné és a leánya...

S a megvetés és keserűség könye a sors iránt, fojtogatta torkát, amely őt ebbe a környezetbe vetette, akit gyűlölt, megvetett, útált. Ez a közönséges zsidó familia, a piszkos, vén asszony s a még piszkosabb, rakoncátlan, vad szolgáló. Azután Baba, a falusi gazdatiszt közönséges, frivol leánya, aki színésznőnek készül, fiúkkal csókolózik az iskola szinpadján és nemsokára trikóban fogja magát mutogatni az emberek előtt.

Aki iránt bizonyos bevallatlan respektussal viseltetett, az a kis Galter Juli volt. Ennek a komolysága, tartózkodása, szorgalma és okos tekintetének jósága tetszett neki. De ezzel sem barátkozott, mert a Juli apja csak egy közönséges falusi gazdálkodó volt, míg az ő apja alispán volt s a nagyapja valóságos kamarás. Alapjában azért Julit is gyűlölte, mint ahogy mindenkit gyűlölt, megvetett és saját magához érdemetlennek talált. Mintha ő lett volna az utolsó nemes és az embernévre egyetlen érdemes lény a világon, úgy járt-kelt ezen a nyomorúságos földön. Mint egy martir, akit undok férgek közé dobnak egy óriási kalitkába, úgy érezte magát. Minden oldalról húzódtott, menekült, irtózott, nagyon boldogtalan volt és nem volt az egész világon egy teremtés, akit szeretett. A rokonait is megvetette, mert azok gazdagok voltak és kegyelemkenyérre akarták őt fogni s a bátyját is gyűlölte, mert megbízhatatlan, léha, lusta és szoknyabolond volt s nem várhatta tőle azt: hogy dolgozzék érte, rangjához illően férjhez adja s maga csak azután kössön egy fényes, előkelő házasságot, ami új fényvel aranyozza meg a híres és régi Kis-Kolozsy nevet.

Ezalatt pedig a szép asszony nagyban barátkozott Gáborral. Beszélgettek, nevetgéltek, sétálni mentek, majd egy kávéházba uzsonnázni. Mintha csak egymás kedvéért lett volna teremtve ez a három ember, olyan egyszabásuan könnyelmű, jókedvű és léhák voltak. Gábor most már mind a kettőjüknek udvarolt. Az anyának is, meg a leánynak is, azzal a különbséggel, hogy a leánynak némi tartózkodással, míg az asszonynak szabadon és frivolul.

Léha boldogságban telt el így két nap, a fiatal ember már titokban szorongatta az asszony kezét, kabátfeladás közben lopva csókolgatta a haját s a léha kaland ott szövődött a kis leány előtt, aki látta és észrevette, de nem tudott rajta gondolkodni és tovább imádta az anyját.

A harmadik nap az asszony haza utazott. Baba és a fiatal ember kikisérték a vonathoz s anya és leány karonfogva sétálgattak a Perronnon. A szép asszonyt vidéki primadonnának nézték az emberek, a leányát a húgának s a férfiak szentelzen bizalmasodással mosolyogtak rájuk. És ők boldogok voltak. A cipőik olcsó Kerepesi-úti cipők voltak, a ruhájuk értéktelen nyári limlom, de színészekről és színésznőkről beszéltek, karonfogva sétáltak a pesti indóház Perronján és Baba színésznőnek készült. Mellettük egy szép, előkelő gavallér, - akinek a züllött külsejét ők nem látták - s az anya kezében egy nagy, tarka bokréta, olcsó öszvirágokból, melylyel a fiatal ember kedveskedett.

És az élet olyan nagyon szép volt. Az emberek sűrögtek-forogtak, egymást taszigálták, hordárok drága, elegáns bőröndökkel és plaidekkel futkostak s ők itt voltak ebben a pesti emberzuhatagban, a jelen örömei és a jövő dicsősége előtt.

A szemük csak úgy ragyogott az örömtől és alig tudtak egymástól elszakadni, mikor az asszonynak fel kellett szállni a vonatjára.

- Nagyságos asszonynak okvetlenül Pestre kell jönni a leányához - mondta Gábor szent meggyőződéssel s felsegítette a kocsira és utána vitte kis paktáskáját. Egy fülkéhez érve, ahol senki se volt, hirtelen átölelte az asszony derekát s egy vad csókkal lezárta az ajkát.

- Mikor? - lihegte szenvedélyesen.

- Nemsokára - suttogetta az asszony s ép oly erővel adta vissza a csókot, amint kapta.

Baba ezalatt lenn várakozott és ijedten kiabált az indulást jelző füttyre.

A fiatal ember vörös arccal, félre csúszott nyakkendővel és égő szemmel tért vissza. Baba egy pillantást vetett reá, majd az anyjára nézett, aki mosolyogva állt az ablaknál s ugyanolyan lángvörös volt az arca, mint a fiatal emberé. És Baba hirtelen elkomolyodott. Nem mosolygott vissza az anyjára, szó nélkül integetett zsebkendőjével s már nem volt olyan boldog, mint az előbb. A torkát sírás fojtogatta s kis ajakát összeszorítva, a vonat elindulása után némán indult kifelé a fiatalember mellett. Ez is hallgatott, felültek a villamosra s egész úton nem szóltak egy szót sem.

Mikor leszálltak s befordultak a Király-utcába, a leány hirtelen megállt s olyan hangon, amelyben ép annyi volt a keserű szemrehányás, mint a szégyenteljes fájdalom, mondta a leforrázott fiatal embernek:

- Maga megcsókolta a mamát!

Azután hirtelen előre ment és sirva ért haza. A könnyei lefolytak szép kis arcára, a szájacskája vonaglott s hiába kérdezték otthon, mi baja van, nem felelt semmit, csak sírt tovább.

Nem is vacsorázott, lefeküdt, a paplant ráhúzta a fejére és úgy sírt. Mikor Juli lefeküdt melléje a közös ágyukba, oda bújt hozzá és úgy zokogta: Olyan boldogtalan vagyok!

És igazat mondott. Egész kis életében most érte először egy nagyobb fájdalom, habár nem volt vele tisztában, hogy ebben a fájdalomban mi fáj neki tulajdonképpen?

#### IV.

Johanna felöltözve állt az asztalnál s a kesztyűjét húzta. Csinos szabású fekete posztóruha volt rajta, a dereka erősen befűzve és érvényre juttatva jó formáinak minden egyes vonala.

Igy rendbe szedve, beszorítva, leesztergályozva, nagyon fess asszony volt s aki nem ismerte, valami kereskedőnének, vagy nagyvendéglősnének nézhetne, aki együtt dolgozik az urával és erélyes tekintetével vezényel, féken tart és ellenőriz egy egész gárda személyzetet.

- Ki jön velem sétálni? - vetette fel a szemét, mikor elkészült a keztyűjével és bizonyos parancsoló pillantással nézett a leányokra, akik az ebédlőasztal körül ültek. Juli tanult, Baba Boccacciot olvasta, akit egyik fiú kollégája heccképen az összes leányokkal elolvastatott s Janka valami himzésen dolgozott.

- Nekem fáj a lábam - mosolygott Baba s fölemelte papucsos lábát. - Nézze, Johanna tante! Három órát táncoltunk ma az iskolában.

- Nyavalyás! - legyintett Johanna. - Hát maga, Juli?

Juli sajnálkozva mutatott a könyvére.

- Nagyon sok a leckém.

Johanna boszúsan fintorította el a száját.

- Akkor jöjjön maga, kedves Janka - mondta olyan hangon, amit nem lehetett visszautasítani.

Janka elpirult erre a hangra, de nem mert ellentmondani - már két hónapja nem fizetett érte a bátyja - és szónélkül felállt, feltette a kalapját, előhozta a kabátját s anélkül, hogy ránézett volna Johannára, hidegen mondta:

- Menjünk!

Johanna köszönt a leányoknak s a szemével csúfolódva intett nekik:

- Majd csak letörik lassankint a hercegkisasszony szarva!

Mikor a konyhaajtó is bezárult utánuk, Baba lecsapta a könyvét, felugrott és kacagva végig polkázta a szobát.

- Mit szól a hercegkisasszonyhoz, Juli? Egy karossi Kis-Kolozsy Janka és egy Flesch Johanna izraelita hölgy, együtt a Váci-utcában! Igazán boldog vagyok.

- Maga igazságtalanul gyűlöli ezt a szegény leányt - mondta Juli kedvetlenül.

- Nem igaz! - heveskedett Baba. - Gyűlölöm és utálok, de nem igazságtalanul. Egy utálatos, arrogáns koldus. Hétszámra nem szól hozzám, akármit veszek magamra, látom a szemén, hogy lenéz és annyiba se vesz, mint odakünn a konyhában Rebit. Látott már maga valaha ilyen kiállhatatlan teremtést?

- Inkább szomorú szegény.

- Szomorú és gögös, mint egy udvari ló, aki egész életében királyi hercegeket temetett.

Juli elmosolyodott és megfenyegette Babát.

- A bátyja iránt elnézőbb!

Baba elvörösödött és hevesen tiltakozott.

- Nem igaz, lássa Juli, bizony Isten nem igaz! Két hónap óta alig beszélök vele.

Ez igaz volt. A pályaudvari jelenet óta került a fiatal embert, keveset beszélt vele s mindenki sejtette, hogy valami van köztük. A fiatal ember se heccelődött már vele, nem kísérgette, mint azelőtt az iskolába s Baba vagy két hétig az anyja leveleire se válaszolt. Azután hirtelen elfelejtett mindent, bolondos, áradozó leveleket irt az anyjának, ismét imádta, de Kis-Kolozsy iránt még mindig tartott gyűlölködő haragja.

A fiatal ember most kevesebbet járt a házhoz. Ritkán ebédelt ott, akkor is került a Baba tekintetét és sápadtabb, gyűröttebb, züllöttebb volt, mint valaha. Olyan volt, mint egy jó családból való facér pincér, akin züllöttségén keresztül is látszik a születés. Most ha jött, leginkább Johannával és Julival beszélt. A hűgával került a négy szemközti találkozást s ha Johannával megunta az izléstelen tréfákat, kacagva mondta:

- Most megyek a kis Minervához!

S átment a leányok szobájába, illedelmesen leült a komoly Juli mellé és beszélgettek.

Juli a maga egyszerű, komoly hangján szívesen beszélgetett a máskülönben okos, de léha és lusta fiúval, habár valami megmagyarázhatatlan és homályos ellenszenvet érzett iránta. Hogy mi volt ez s hogy miért volt meg benne, nem tudott magának feleletet adni reá. Csak megvolt, mint valami szorongó érzés az emberben, az olyasmivel szemben, amiről anélkül, hogy álmodná is, valaha a veszét okozza.

És beszélgettek a latin költőkről, a görög és latin nyelvekről s más ilyesmiről. Vitatkoztak, úgy mint két fiatal, lelkes diák, mintha Juli is fiú lett volna, annyi komoly hévvel, csodálatos okossággal, a két holt nyelvnek annyi tudásával, hogy a fiatal ember szinte irigykedve mondta:

- Ha nekem annyi eszem volna, mint magának, Juli kisasszony, azóta két diplomám is lenne!

- Huszonhárom éves korában? - mosolygott Juli. - De egy kis jóakarattal már nem sokára lehetne a zsebében legalább egy.

Janka, mikor otthon volt és nem zongorázott, mindig az ablak mellett ült a hímzésével, hálás pillantással nézett Julira s ezután a leány mindig nógatta egyszerű közvetlenségével:

- Már milyen messze lenne a jogi fakultáson, ha ott marad!

A fiatal ember vállat vont.

- Útálom a jogász-pályát.

- Hát legyen tanár.

- Brrr!

- Hát legyen orvos. Iratkozzon be az egyetemre s jövőre már együtt járunk.

- Hm, - mondta Kis-Kolozsy, a térdére könyökölve s elmélyedve nézett a Juli okos, kristályosan átlátszó, tiszta kis japán szemébe - a maga kedvéért talán meg is tudnám tenni. - És szép, asszonyosan álmodozó szemét megpróbálta a maga szisztémája szerint bekapcsolni a leány szemébe, de ennek a kristályos tisztaságán megtört a bűnös varázs. Mire boszús sóhajjal felkelt, átment a másik szobába s felnyitotta a zongorát.

Észrevette, hogy a zenének csodálatos hatása van Julira. Fiatalsága dacára is annyi szerelmen ment már keresztül s annyi nővel volt dolga, hogy kitalálta, hogy ebből a leányból olyan nő lesz, akinek csak a lelke fog valaha kinyilni a szerelem számára s mint a harmatot a virág, titokzatos kis erein keresztül szívja be a lelkébe, a gyökerébe.

És Juli ellenállhatatlan erővel követte mindig a fiatal ember játékát. Ha tanult, becsukta a könyvét, ha javítgatta egyszerű ruháit, a varrás kiesett kezéből s néha úgy ragadták magukkal a szirén-hangok, hogy akaratlanul átment a Johanna szobájába.

S a fiatal ember azután már csak neki játszott, azzal az ambícióval, mint mikor a régi troubadurok a várkisasszony szívét akarták rabul ejteni. S az ajka körül elégült, titokzatos mosoly ült és homályos tervek születtek haszontalan, szép koponyájában.

\*

Baba duzzogva ült vissza a helyére, elővette a könyvét, de újra becsapta.

- Hát maga azt hiszi - mondta kedvetlenül s a boszúság köynye ragyogott szép szempilláin - hogy ez a jellemtelen Kis-Kolozsy nekem tetszik?

- Ne beszéljen bolondokat és különösen ne olvassa azt a könyvet, ami nem lányoknak való - mondta Juli s elvette a könyvet előle és szép aranyos haját megsimogatta. - A blúzáról két gomb is hiányzik, inkább varrja fel azokat.

Baba, aki újra boldog volt erre a hangra, megölelte a Juli fejét és össze-vissza csókolta.

- Aranyom, drágám, egyetlenem - mondta, de azért a blúzáat nem vette elő, hanem azokat a táncokat és mindenféle balletlépéseket mutogatta Julinak, amit délután tanult az iskolában. Mikor belefáradt, lefeküdt a kanapéra, nagy szőke haját kibontotta s mint a kis macska a farkával, játszott vele.

- Milyen számár vagyok! - kacagott fel egyszerre hirtelen. - Az iskolából villamoson jöttem haza, csak hogy minél hamarabb mondjak el magának valamit, azután itthon elfelejtettem. Képzeld, egy harmadéves leány az iskolából itt lakott és gyönyörű dolgokat mesélt a katolikusról. Azt mondja, hogy az ura elkergette, mert szeretőket tartott magának s hogy most is tart. De ez még semmi! Azt mondja, azért tart leány-kosztosokat, hogy a világ előtt becsülete legyen. Mit szól ehhez?

Kacagva, a pikantéria hatásával és minden zavarodottság nélkül beszélte ezt a piszkos dolgot a harmatos szemű, napsugaras hajú tizenötéves leány. Juli megdöbbenve hallgatta, anélkül, hogy a teljes magyarázatát értette volna. Tizenhat éves, falusi leány volt, az életnek csak a szomorúságát látta eddig és nem a szennyét s amit eddig is hallott erről, azt csak itt Pesten

hallotta. De se nem gondolkodott rajta, se nem hallgatta meg, ha csak távolról meg nem ütötte a fülét s ime, most a piszoknak benne ül a legközepében. Elsápadt s szinte fizikai rosszulletet érzett.

Baba félőrülten kacagott a kanapén.

- Milyen arcot vág maga, Juli! Mitől ijedt úgy meg? Hát azt tudja, hogy az öreg Grünspan bácsi kicsoda? A Flesch mama régi-régi imádója. Az a leány mindent tud. Azt mesélte, hogy harminc esztendő előtt dúsgazdag volt az öreg s hogy a szép Flesch mama tette tönkre. Mit szól Grünspan bácsihoz? Nem a hűség szoborba öntött alakja ő? Tönkreteszik és teljes harminc esztendő után is hű marad a démonjához! Flesch mama, mint démon! A fals copfjával, a fals fogaival... Jaj!...

- Hallgasson - kérte Juli, de Baba nem hallotta a kacagástól és különben is bolond kedve volt. Felugrott, az ágyról lekapta a piszkos és régi dohányszínű ágyterítőt, magára vette, egy fekete kendőből sapkát csinált és egy sarokból előkapta a lámpatisztító pálcat és olyan kitűnően utánozta az öreg ember hangját, köhögését, csoszogását és csámcsogó pipálását, hogy Juli is elfelejtett mindent s úgy kacagott, ahogy tizenhat esztendejétől csak kitelt.

- Nézze - bolondozott Baba - most csöngetnek... Este hat óra... Flesch mama ismeri a csöngetést... „Ez a ház öreg régi barát!” mondja. És a ház öreg régi barátja kopogtat. Bejön. Köszönne, de nagyon köhög. Köhög és leül. Hat órától fél hétig köhög, azután kivesz a zsebéből: ma egy szép körtét, holnap egy libamáját, holnapután egy üveg lekvárt, azután egy fél libát és mindent a zsebéből. Azután hét óráig pipázik, nézi a démont s hazamegy.

A mókázásba belefáradva. Baba visszafeküdt a kanapéra s a két leány hallgatott. Lenn az udvaron valami ládát szögezett a házmester s az egyhangú, szomorú kopogás felhallatszott. A szobában már sötét volt s Juli az ólmos, sötét novemberi eget nézte az ablakból. És ő is, meg a léha Baba is, ki tudja micsoda titkos társulásánál fogva a nő lelkének, az öreg Grünspanra gondoltak és arra a hű szerelemre, amely minden nő lelkének vágyát képezi. Arra a vak és erős szenvedélyre, amely sárkányokkal viaskodik - értők. S hogy a Szent György lovagokra igen sokszor az a sors vár, ami az öreg zsidóra, azt ők még nem tudták.

De Grünspan bácsi egyszerre nagyot nőtt a szemükben.

## V.

A háziak közül nem volt otthon senki sem. Johanna az ő titkos útjait járta, az anyja valamelyik szomszédban felejtette magát, a leányok közül Baba színházba ment, csak Juli és Janka ültek szótalan csöndességgel a rosszul kezelt, homályosan és sercegve égő petróleum lámpa mellett s egy sarokban az öreg Grünspan bácsi szíttá csöndes csámcsogással hosszú-szárú pipáját.

A szobában hideg volt, még kora délután eltüzelt Rebi a szenet, amit Johanna fukarul kimért s a konyhából tészta csattogás és a Rebi mély, basszus hangja hallatszott be, amint a szerető-jével, egy nyavalyás, vézna kis szenes legénnyel diskurált.

Dóri, így hívták a legényt, alig ért hónaljig az elefánt Rebinek és szinte érthetetlen volt, hogy ez a csupa hús, vér, erő és állatiasan vad néember, miért ragaszkodott olyan kutyahűséggel már négy éven keresztül a vézna, állandóan hideglelős legényhez. Két hónapot legalább is minden esztendőben a kórházban töltött s ha hely nélkül volt, Rebi tartotta el. Valahányszor bekerült a kórházba, az orvosok mindig a lelkére kötötték, hogy keressen magának más munkát és



hagyja abba a szeneszsákok hordását, mert a tüdejét már kezdi kienni a szénpor, de Dóri görcsös szerelemmel ragaszkodott az ő szenes zsákjaihoz.

Ha nem töltögette volna reggeltől estig ki s be a szenet a zsákokba, ha nem aludhatott volna közbe a szekéren, a zsákok tetején s ha az ólomszínű, sápadt pofája nem lett volna állandóan kormos, talán azóta már meg is halt volna. És nem hagyta abba a maga hivatását semmi fenyegetésre.

- Ha püspök volnék, akkor is köhögnék - mondta bölcs nyugalommal a Rebi mérges kifakadására, amint dideregve ült a meleg sparherd mellett és az ajtó lyukain keresztül a lángokra meresztette lázas tekintetét. - Csak nem gondolod, hogy a bőrömet ki lehet cserélni? A Jáger Sanyi húsz esztendő óta él szén között, fene baja. Ki így, ki úgy...

- Marha vagy - mordult rá mérgesen Rebi. - Négy esztendő óta megettél száz pengőmet. Ha csak háromszázat tudnék összekuporgatni, hogy kimenjünk Pestről és nyitnék egy kis falusi korcsmát, állással. Országúton is jó lenne. Úgy élnénk, mint a császár. Hetven-nyolcvan pengő szálláspénz, mennyi esik ebből egy fertályra?... Oszt tehenet, aprómarhát tartanék, három-négy esztendő múlva földünk is lenne. Te szántanád... He?

Szerelmes mosolygással ütött a laskanyujtóval a legény vállára, de ez csak rázogatta a fejét, komoly visszautasítással.

- Jobb lenne egy szenespince. A szén olyan, mint az arany. Te mérnéd, én hordanám...

Minden szó behallatszott a szobába s az öreg Grünspan bácsi, amíg bozontos szemöldöke alul Julit nézegette, minden szóra megrántotta a fejét. Hol tiltakozva, hol helybenhagyólag.

Juli az asztalra könyökölve, szomorúan nézett maga elé. Egy könyv volt előtte, a fölnyitott lapja mindenféle széljegyzetekkel ellátva, s ebben egy levél feküdt, otthonról, a mostoha nénje levele.

Az öreg Grünspan, aki csak nagyon ritkán szólalt meg, a szögesvégű botjával most tréfásan ráütött a padlóra.

- Micsoda szomorú lecke az, kisasszony?

Juli röstelkedve törülte meg könnyes pilláját és elmosolyodott.

- Nem a lecke szomorú, Grünspan bácsi, az élet szomorú.

- És ezt egy tizenhat esztendős leány mondja egy hatvannégy esztendős öreg embernek! Na, alászolgája! Szépen vagyunk!

- Miért, Grünspan bácsi?

- Mert magának szomorú az élet, kis kisasszony, nekem meg nagyon érdekes. Egy nagyszerű komédia, ahol szomorú és víg dolgokat játszanak, de legjobb kívülről, a kerítésen keresztül nézni. Kis fiú koromban komédiások jöttek a falunkba. Volt medvéjük, farkasuk, lovuk és majd meghaltam a kíváncsiságtól, hogy lássam. Az apám szegény kántor volt s azt mondta: majd adok én neked komédiát! Az pénzbe kerül! - Az anyám azt mondta: elszabadulnak az állatok és megesznek. Vagy tűz lesz és megégsz... Egyszer mégis bekerültem valahogy és igazsága volt az apámnak is, meg az anyámnak is. Tűz ütött ki és ott kellett hagyni az előadást, amit megfizettem. Igaz, hogy azért én se voltam jobb a Deákné vásznánál... Az ember tanul valamit, oszt elfelejti megint. Megint csak tudni akarja, mi van belülről az órában. Minek az? Amit az ember tudni akar, azt már el is rontotta.

- Grünspan bácsi olyan bölcs, hogy soha se rontott el semmit, ugy-e bár? - mosolygott Juli.

Az öreg ember szomorú mosolylyal nézett a levegőbe, azután megpiszkálta a pipáját és tettetett jókedvvel kérdezte:

- Hát aztán miért olyan szomorú az élet, kis kisasszony?

- Az apám nem akar értem tovább fizetni! - sóhajtott Juli. - Azt írja a néném, hogy rossz esztendő volt, az apám haragos és azt kívánja, hogy menjek haza, mert egy krajcárt se fizet értem.

- Na és haza megy? - kérdezte érdeklődve az öreg ember.

Juli szomorúan rázogatta a fejét.

- Nem! Leckeórákat fogok adni. Csak az a baj, hogy ebben a nagy városban nincs egy lélek ismerősöm sem.

- Ej, dehogy nincs! - kiáltott fel vidáman az öreg, - Hát miért nem szólt már régen az öreg Grünspan bácsinak? Az öreg ügynöknek! Azt hiszi, azért, mert ilyen nyavalyás, göthös, krákogó az öreg Grünspan, hát már nem lehet használni semmire? Mert itt ül a zugolyban a kályha mellett és hallgat, mint a csuka, már nem tud semmit? De az öreg ember ne beszéljen; annak annyi a beszéde, mint a levelibéka kiabálása. Nem hallgatnak rája... Hát leckeóra kell? Na, bravo! Csakhogy tudom.

Felállt, összegombolta magán a dohányszínű télikabátját, bekiabálta Rebit s egy csomó ellágyult vaját szedett elő a zsebéből; azután fürgén keresgélte a sapkáját és jókedvűen mondogatta:

- És nem szólnak!... Hány óra kell? Egy, kettő, három, hány? Most megyek azonnal. Hát a kisasszonynak nem kell? - fordult Jankához, aki szótlanul ült és himezett.

Janka nem szólt azonnal, habozott a felelettel, de hirtelen elpirult arra a gondolatra, hogy neki: karossi Kis-Kolozsy Jankának egy zsidó ügynök keressen leckeórákat és hideg visszautasítással mondta:

- Köszönöm nem kell!

Pedig legjobb szerette volna őszintén azt mondani: kell! - de nem volt rá képes.

Az öreg ember kissé sértődötten nézett a gögös leányra, azután sok embert látott, okos, öreg szemére ráhúzta a sapkáját és elment.

Mikor a két leány egyedül maradt, beszélgettek.

- Miért nem akarja az apja taníttatni? - kérdezte Janka.

Juli keserűen mosolygott.

- Mert pénzbe kerül.

- De most, az érettségije előtt!

- Az neki mindegy. Ha eddig is pénzbe került volna, eddig is megakadályozta volna.

- Hát eddig nem került pénzbe? - kérdezte Janka csodálkozva.

- Nem. Az öreg papunk tanított.

- És mondja, - ne vegye indiszkréciónak a kérdésemet, de olyan nagyon szeret maga tanulni? Lelkiszüksége az magának?

Juli kissé gondolkozva nézett maga elé, azután azt mondta:

- Az!

- Én ezt nem értem - szólt Janka csodálkozva. - Maga az első leányismerősöm, aki érettségit tesz. Hogy lehet ehhez kedve egy leánynak? És azután még egyetemre megy. Borzasztó! Tíz évet, vagy még többet is tanulással tölt el a leányéveiből. Nem értem. Én otthon tanultam, nevelőnőm volt s az anyám a fősúlyt a zenére és nyelvekre fektette. Nem jobb volna, ha nem törné itt magát és csakugyan hazamenne a falujába? Otthon férjhez menne, mert végre is, minden leánynak ez az életcélja; a többi, bocsásson meg - de én azt hiszem, - hiúság... Azt hiszi - tette hozzá keserűen - hogy én művészi babérokra aspirálok a zeneakadémián?... Csak egy nyomorult oklevél miatt...

A keserűség könye égett szemében, amint az asztalra könyökölve elhallgatott s belenézett a lámpa lángjába.

- Nálam nem hiúság - mondta szomorúan Juli. - Ezt az egyet határozottan tudom, ha az előbbi kérdésre nem is merek lelkiismeretem szerint felelni. Nem hiúság és nem lelkiismeretesség nálam a tanulás. A körülmények fejlődése... Nem szerettem az otthonomat... Családi bajok. Szomorú, rossz gyerekek. Valamihez kellett menekülnöm. És mert szép, amit tanulok, mint minden szépet, ezt is szeretem. Hajlamom és eszem van hozzá és ismétlem - nincsen otthonom. Ha volna, akkor talán minden másként lenne. Ha élne az anyám, az apám más ember volna, ha... sok minden, kedves Janka...

Nem tudta tovább mondani, a köny elfojtotta szavát és sirva borult le az asztalra.

A másik leány meghatva nézte a zokogó, erős lelkű kis Julit, akit sem panaszkodni nem hallott, sem könyezni nem látott még; aki lelkiismeretesen végezte munkáját, egyszerű, dolgos, finom lelkű volt és olyan okos, mint egy kis bölcs.

Janka sokkal előkelőbb modorú volt, minthogy tovább kérdezősködött volna; így is elértette, hogy Juli is ép olyan egyedül áll a világban, mint ő.

És csöndesen zokogva ültek egymás mellett. A hideg decemberi szél meg-megrázta az ablakokat és apró hópihéek csapódtak az üvegekhez. Rebi csörömpölve szedte össze a konyhában a terítéshez való edényeket és benyitott, de a két zokogó leány láttára valami megmozdult a szívében és szinte leheletszerűen lépett vissza és húzta be maga után az ajtót.

- Sírnak! - intett suttogva a szeretőjének s csöndesen lerakta az edényeket és a köténye sarkával megtörülte a szemét.

- Látod - mondta a legénynek, de a gondolatait nem tudta kifejezni és elhallgatott. Oda állt a konyha ablakhoz és elhomályosult szemmel nézett ki a havas, hideg estébe. A legény szomorúan és bambán nézte a kemencében égő lángokat.

## VI.

Rebi dühös volt, mint egy furia. A húst olyan erővel püfölte a vágódeszkán, hogy rongyossá szakadt, a macskát, aki a lába elé került, felrúgta és minden percben rávetette mérges tekintetét a vekkerre.

- Tessék, - csapta be a szétszakadt húst a zsírba, - már egyre jár! Oszt a rizskása még sehun.

- Még van idő, - mondta nyugodtan az öreg Fleschné, aki mazsolát tisztított és rossz szemével a közé tévedt gersli és kávészemeket is mazsolának nézte. - Mit siet úgy!

Rebi visszafordult a sparherd mellől és megvetéssel nézett végig az asszonyán.

- Sietek, mert nekem van szívem! - mondta önérzettel. - Az a kis nyomorúlt gimnazista leány egy órákor kijön az iskolából, amíg haza ér, fél kettő, akkor bekapja, mint a kergetett kutya, a kis ebédjét és szalad gyalog fel a Várba, egy óra múlva le a Lipótvárosba, oszt öt óra felé, mint egy halott, haza vánszorog. Azután usgyé, elé a maga leckéjét és tíz óráig, amíg csak a lámpa ég, kiozza a szegény agyvelejét.

- Mi köze magának ahoz? - kérdezte az előbbi nyugalommal Fleschné.

- Mi? - kiáltotta Rebi mérgesen és olyan erővel kavarta meg a savanyú lencsecsupzást a lábában, hogy fele kiloccsant. - Az, hogy sajnálom!

Flesch mama vállat vont.

- Na, und warum sajnálja? Talán nincs jó hely, nincs jó dolog? Vasz? Húsz forint teljes ellátás, még leckeórákat is szerez neki az ember. Talán adjam neki aranyórát is? Vasz?

- Nem maguk szereztek neki az órákat, - szólt Rebi félvállról.

Az öreg asszonyt nem igen lehetett kihozni a sodrából, különösen nem Rebinek. Ők már úgy hozzá voltak szokva kölcsönösen az egymás komizságához, hogy az sem lepte volna meg egy cseppet sem, ha egyszer pofon üti. Most is a legnagyobb flegmával felelgetett.

- Nem? Hát ki? Nem Grünspan szerezte neki? Az a vén jó ló.

- Hát persze, hogy a vén jó ló. Maguk nem is mozdítnák meg érték az ujjuk hegyét se. Még a szálkát se vennék ki a torkukból, ha fulladoznának.

- Áber, mein Gott, mit beszél maga? Vagyok én egy pedagógise cupringer?

Végre egy óra előtt pár perccel haza került Johanna s a specerájos almáriumból, amelynek a kulcsát ő hordta magánál, kiadta a rizksását.

Rebi attól az estétől fogva, ahogy sírni látta a két leányt egymás mellett, az asztalra borulva, akár fel is hagyta volna magát koncoltatni érték.

Julit már azelőtt is szerette titokban, Janka iránt pedig azzal a meghunyászkodó, alázatos érzéssel viseltetett, amelylyel a cselédnép viseltetik az igazi, a született úr iránt s a Baba kedves hizelkedésének nem tudott ellenállni, habár őt becsülte a legkevesebbre.

Egy óra után haza szállingóztak a leányok. Először Janka jött, fáradtan és unott arccal, kezében kottatartó volt, a télikabátja kopott, itt-ott finomul bestoppalva, kalapján a fekete nagy fátyol megnyúlva, megpuhulva és az arca az alatt a négy hónap alatt, amióta Pesten volt, megvénült. Még alig volt huszonkét éves és sokkal többnek látszott; szeme alatt, a homlokán és az ajka körül ráncok ültek és a szeméből gögös keserűség látszott ki. Olyan magas volt, hogy meg kellett hajolnia, mikor belépett a konyhaajtón s ő volt az egész házban az egyetlen személy, akinek Rebi így köszönt:

- Kezét csókolom!

Azután Baba jött, vidáman, pirosan, frissen és gondtalanul, mint egy rózsaszínű kis tavaszi felhő és akkorát csipett a Rebi karján, hogy ez elkiáltotta magát.

- Bizony Isten fejbevégom, - mondta félig kacagva, félig haragosan s felragadta a mozsárütőt, de akkor már Baba benn volt a szobában s onnan hallatszott ki üde kacagása.

Legutóljára Juli jött haza. Egérszínű, kis rövid kabátja havas volt, nagy, fekete hajfonatai jegesen csillogtak és kellemes, energikus ajkán szelid, komoly mosolylyal köszönt.

- Adja ide a kabátját, - állta el az útját Rebi és erővel lehúzta róla s oda terítette a sparherd mellé. - Hadd száradjon, hisz úgyis mindjárt megy, mint egy kengyelfutó!

És alighogy megebédelt, már újra magára vette a kabátját, Rebi felhúzta a lábára a galucsniját és elindult a Várba.

Grünspan bácsi alig négy nap alatt két helyet szerzett neki. A Lipótvárosban egy dúsgazdag posztókereskedő leányát s fenn a Várban, egy miniszteri tanácsosnak a kis fiát.

Nem volt könnyű feladata az öregnek, de túlnehéz sem volt. Csak elő kellett szednie emlékezetéből azokat a tanárokat, kiknek valaha pénzkölcsönöket szerzett, házat eladott, házat vett, házasságokat közvetített és Julinak meg volt nyitva az út a keserves golgotához, hogy tizenhét éves korában már maga keresse meg a kenyerét és a saját erejéből vergődjön tovább a célja felé.

A Várban ötven krajcárt kapott egy óráért, a Lipótvárosban tizet lealkudtak az ötvenből, de két óráért fizettek, csakhogy a kövér és lusta kis lipótvárosi infánsnő másfél órát is alig ült végig.

Ennek a háznak minden sarkából gazdagság, fényűzés, főúri majmolás és óriási parvenúség kiabált.

A cselédség: szakácsné, két szobaleány, inas és kocsisból állt, a posztókereskedőné olyan kétméteres uszályú Holzer-féle selyempongyolákban járkált végig a szobákon, mint Márkus Emma a francia házasságtörési drámákban s a posztókereskedő, egy alacsony, kövér, fekete, kurtára nyírott hajú, eleven szemű emberke, valami kivetkőzött délfrancia tüzérhez hasonlított, aki nyugtalan eszét most folyton valami feltaláláson töri.

Ezt az embert, bár húsz év alatt közel másfél milliót szerzett, egyáltalán nem tartotta geniének a családja. A felesége, aki huszonkét év előtt operaénekesnőnek készült, de egy operett-színház ajtajáig se jutott el, egész életét azzal a tragikus felfogással élte le: hogy ő Schenk Samu Bódoggal messalianceot kötött.

És ebben a felfogásban támogatta nemcsak a rokonsága, de a gyerekei is. Már t. i.: ő úgy nevelte a gyerekeit, hogy benne martirt lássanak, aki értök - az akkor még ismeretlen gyerekekért - és az apáért feláldozta magát. A két fiában sikerült is ezt a hitet fenntartani, de a tizennégy esztendő, eleven eszű, józan és korán fejlett leányában nem sikerült.

Ez lenézte őt is, meg az apját is. Az anyját azért nézte le, mert biztos volt benne, hogy soha se volt se hangja, se tehetsége és mert állandóan volt egy fiatal színész udvarlója. Az apjára két okból haragudott. Először azért: mert mindent vakon elhitt, amit az anyja szuggerált neki, másodszer azért: mert a szárnyasokat kézzel ette, mindenféle ananásznál jobban szerette a retket és a hagymát s mikor elgondolkozott - és mikor nem gondolkozott ő el? - ujjával az orrát piszkálta.

Ebben a házban mindjárt az első nap, kellemetlen fölfedezés érte Julit.

Óráközben bejöttek a fiúk, karonfogva, úgy, mint két operett-figura. Az egyik egy húsz éves jogász volt és nem lehet tudni miért, szarvasbőr-nadrág volt rajta, lovaglósizma, Ferenc József-kabát és vadászkalap. A fiatalabb fiu kadét volt, akinek szerencsére egy elég jó ízlésű úr: a király írta elő a garderoberjét. Mind a két fiú az anyjához hasonlított, szőkék, nyurgák és affektálók voltak.

Mikor bejöttek, meghajtották magukat Juli előtt, bemutatkoztak, a leányt szemtelenül megnézték, valamit mondtak egymásnak angolul és vagy öt percig hallgatták a tanítást, azután ismét meghajoltak, gépiesen és karonfogva kimentek.

Mikor kimentek, a kövér Nandine arrébb tolta maga elől a latin nyelvtant és a legtermészetesebben így szólt Julihoz:

- Figyelmeztetem a kisasszonyt, hogy Georges miatt, - nem a kadét, ez nem lakik itthon, - sem szobaleányt, sem nevelőnőt nem tudunk sokáig tartani. Nagyon szemtelen és az idén már két diákkisasszony itt hagyott miatta.

Juli megütődve hallgatta ezt a beszédet és ennyit felelt rá hidegen:

- Én miatta nem hagyom itt kegyedet.

- Hát? - kérdezte Nandine csodálkozva.

- Majd megtanítom tisztességes viselkedésre.

- Nem lehet azt! - kacagott Nandine. - És mivel tanítja meg?

- Meg fogom vele értetni, hogy neki is van egy fiatal leány huga.

Nandine most még jobban kacagott.

- Nem ért az meg semmit.

- Akkor arcul ütöm - mondta nyugodtan Juli.

Nandine hirtelen abba hagyta a kacagást. Julinak a nyugalma, határozottsága és komolysága meglepte, megszégyenítette. Nem szólt egy szót sem, elővette a nyelvtant, de lopva egyre Julit nézte és az elkényeztetett, szabadjára hagyott, de alapjában okos és jólelkű kis leánynak egyszerre olyan szimpatikus lett új tanítója, hogy óra után bement a bátyja szobájába, kért tőle egy cigarettet, azután felült az asztalra és így szólt:

- Ha te ezt az én új kisasszonyomat csak egy szempillantással is megsérted, azonnal elárulom a papának, hogy a mama tavasszal egy olyan váltóért fizetett ki ezer forintot, amelyre te hamisítottad a papa nevét. Érted, Georges?

- Már ezt is tudod? - kérdezte fanyar meglepetéssel a nyurga, kamasz arcú fiú. A kanapén feküdt és két könyv volt előtte. A kezében egy pornografikus francia regény s a gyomrán összecsucva: Kant.

- Én mindent tudok - mondta hanyagul a kisleány és affektálva szívta a cigarettet.

- És ha szabad kérdenem - csúfolódott a bátya elvörösödve - a többi kisasszonyaidat miért nem részesítetted ebben a magas pártfogásodban, amelyben ezt részesítetted?

- Ahoz neked semmi közöd - mondta Nandine röviden. - Neked csak azt kell tudni, hogy a jellemtelenségedről én is tudok és hogy a kezemben vagy. Szervusz!

Leugrott az asztalról és hegyesen, nagy elégedettséggel ott hagyta a bátyját.

## VII.

A „Három török” egy józsefvárosi kávéház volt, a színököndékek és fiatal facér színészek reggeliző és uzsonna-vacsorázó helye. Kis füstös falú helyiség, alig öt-hat asztallal, piszkos juttaszövet drapériákkal, költők és színészek gipsz-szobraival, meg újságokból kivágott és berámázott hírességek arcképeivel.

Ez a kis kávéház Buday Zsuzskáé volt s ez a Buday Zsuzska még tiz esztendő előtt a legzajosabb sikerek között játszotta a kisebb vidéki városok színpadjain a divatos operettek primadonna szerepeit.

Szép szőke, kövér és fitos orrú leány volt valamikor s Isten tudja, miért, ma már a szőke haja vörösre érett, a kövérsége szenzációs fordulatot vett s a fitos orra benőtt az orcái közé. Ami

még megmaradt belőle, a hajdani szép Zsuzskából, az a két örökké kacagó, fiatalnak és harmatosnak maradt szép kék szeme volt. Meg a jókedvű, gondtalan lelke. Ez is a régi volt. Fűnek-fának hitelezett s ezért mindig úgy állt anyagi kérdések dolgában, mint az egyedül libikókázó gyerek, kinek lehetetlen az egyensúlyt fentartania.

Itt, a „Három törökben” kávézott egy hideg, csúnya, februáriusi délután Baba és Juli. Egész nap esett, a levegőt gyászos és utálatos köd ülte meg és Baba addig könyörgött Julinak, hogy menjen el vele a „Három törökhöz”, míg elment vele.

Julin vagy két hét óta búskomorság látszott. Nem aludt, nem evett, szórakozott és lehangolt volt s becsületes, szürke szemében gyakran láttak könnyet.

Egy este egyedül volt otthon Grünspan bácsival s hosszas hallgatás után egyszer csak fel-nézett a könyvről és minden bevezetés nélkül így szólt:

- Kedves jó Grünspan bácsi, nem keríthetne nekem egy másik helyet?

Az öreg ember pipázott és a füstön keresztül figyelmesen nézegette Julit.

- Melyik családot akarja otthagyni? - kérdezte.

Julin habozott és bizonytalanul felelt:

- Schenkéket.

- Meg a másikat is - tette hozzá az öreg egykedvűen.

Julin lesütötte a szemét és nem felelt.

- Majd megpróbáljuk - mondta az öreg ember nyugodtan.

- Hálátlannak és tolakodónak tart, úgy-e, Grünspan bácsi? - szólalt meg ismét Juli.

- Nem én - szólt az öreg. - Csak az a baj, hogy nem ismeri még az életet. Azt hiszi, hogy abban a két emeletes házban más emberek laknak, mint abban a négy emeletesben. Gyerekség... Az emberek mind egyformák és ha azt akarjuk, hogy ne lássuk őket mind egyformáknak, igazítsuk meg a magunk szemét.

Egy szóval se kérdezte, mi baj van itt, vagy ott. Tudta, hogy egy gyöngye áll szemközt az erősekkel, hogy mindig a lényeg a döntő, nem a formák és az elég volt neki.

Julin először volt a „Három törökben” és a Baba kompániájában s az az eszeveszett lárma, vitatkozás és zajos jókedv, ami itt volt, megijesztette. Mikor már tűrhetetlen volt a lárma, Zsuzska asszony egy papiros légykergetővel közéjük ütött.

- Hess, komám! Nem a csürhén vagy!

Babát nagy éljenzéssel fogadták, Zsuzska asszony előbb megcsipkedte, azután megcsókolgatta a szép kis orcáját s mikor megtudta, hogy Juli nyolcadik gimnázista, aki jövőre egyetemre megy, a legszebb poharában hozott neki kávé.

Baba, mint egy ostoba veréb, kinek nyitva hagyták a kalitkáját, olyan jókedvűen ugrált egyik asztaltól a másikhoz. A lányokat sorra csókolta, a fiúkat hátba verte és mindjárt az első félórán megevett vagy négy kiflit.

Julin szótlánul ült az új, szokatlan társaság között és hallgatta őket. A pénzről és szerelemről vitatkoztak, veszekedtek, okoskodtak és pletykáltak a legeltérőbb és legpogányabb logikátlansággal.

- Tudjátok, hogy Biró Stefinek már magántitkárja is van? - kiáltott egy nyurga, szőke leány. - Két év előtt még a Kerepesi-úton tíz krajcárért sült gesztenyét ebédelt és ma már titkárja van.

- Ha az Istened megsegít - szólt valamelyik fiú gúnyosan - két esztendő múlva ezt te is megteheted.

- Csak nem vagyok bolond? - mondta a leány sértődötten. - Én férjhez akarok menni!

- Neki igaza van - szólt most egy mély hangú, csunya, himlőhelyes arcú, de gyönyörű szemű kis puklis fiú. - Az erény nem más, mint olyan öncél, amelynek helyes vagy helytelen meghatározását csak akkor adhatnák az emberek, ha a természet rendjét a világegyetem megfordítaná.

- Halljuk Engländer! - kiáltottak valamennyien kíváncsian. - Halljuk a természet rendjének megfordítását!

Engländer tréfás gúnynyal hajtogatta magát jobbra-balra.

- Egyszerű az egész. Az embereknek előbb kellene öregeknek lenni s csak azután fiataloknak. Előbb tapasztalatokat kellene gyűjteni a fiatalsághoz, nem megfordítva, ahogy most van. Az öregségnek már nincs szüksége tapasztalatokra. Akkor aztán mindenki tudhatná, mi válik hasznára. Az erény-e vagy a bűn?

- Bűn nincs! - kiáltott most egy másik fiú. - Csak erény van és pénz van!

Ehez a kérdéshez még többen hozzászóltak, de a leányoknak csak az Engländer indítványa tetszett. Előbb öregnek lenni és azután fiatalnak. Nagymamának születni és mint kis gyerek halni meg. Nem emlékezni az öregségre, ez volna az örökifjúság álma.

Ebbe már Buday Zsuzska is beleszólt.

- Leittátok magatokat a kávémmal és most össze-vissza beszéltek mindent, mint egy örült papagály. Az okos ifjúságot vigye el az ördög! Képzeljétek csak el: egy higgadt ifjúságot, egy lecsurgatott zaccot, a melyben semmi zamat többé. Pfuj!

- Igaz! - hagyta rá elsőnek Baba könnyű sóhajtással. - Ha előbb lennének öregek, soká kellene várni a szerelemre.

- Bravó! Szervusz! - örvendezett Engländer s a kávéspoharát összekocintotta a Baba poharával. - Végre egy őszinte leány.

- Mit is farizeuskodjam? - kacagott Baba. - Az egész világon nem hallani egyébről: mint szerelem, pénz; szerelem, pénz. Legalább az ember egyet bírjon a kettő közül.

Juli még soha életében nem hallott ilyen extravagáns diskurzust és megütődve hallgatta. Nem a hang bántotta, hanem maga a tárgy. Úgy érezte, mintha ez az egész világ egy kellemetlenül túlfűtött kazán lett volna, amelynek a gőze bepiszkítja, megmérgezi a levegőt. Ez a gőz: a szerelem. Szerelem, szerelem... Mindenütt ezt hallotta. Erről beszéltek a gyerekek, ifjak, öregek. Ezt látta az utcákon, napsütésben és a kirakatok opálszinű üvegein áttörő villanylángok fényében, ebben a ravasz, érzéki világításban sétáló nőknek a szemében. Ez az egész nagy város csupa szerelemmel volt tele. Mintha egy utálatos, veszedelmes sárkány ülne az emberek életén és piszkos, éles karmait mutogatja feléjük. Ez nem a lelkeknek ama álma, a melyről a költők énekelnek, nem az az édes skálája a szív rejtelseinek, amelytől a tiszta leánylélek megremeg, ez egy utálatos szörny, olyan, mint egy éhes állat, aki ráveti magát az emberekre és darabokra tépi őket.

És Juli egyedül, elhagyatva ült a lármas társaságban gondolataival. Ha megszólalt volna, kinevetik, hülye könyvmolynak csúfolják, ostoba kis falusi mimózának, aki az élet egyszerű oratóriumára tücsökzsirpeléssel felel.



S az életnek korai megismerése undorral, szégyennel és bánattal töltötte el. Csodálta ezeket a hozzá hasonló fiatalokat, akiknek lelkek az ellenmondások végtelen változataiból volt gyúrva, míg az övé ezt a két törvényt ismerte el materiául: tisztaság és világosság. Ami ezen kívül volt, azt nem tudta magán túrni, mint a reá mászó hernyót.

A Schenk-házat is ezért akarta elhagyni.

Néhány hét előtt a posztókereskedő pár napig nem járhatott be az üzletbe. Meghült és orvosa lefektette. Ezalatt egyszer-kétszer végighallgatta a leánya latin leckéjét. Beült egy nagy karosszékbe, az inas betakargatta és álmélkodva hallgatta az előtte ismeretlen konjugációkat.

- Hallod, papa, hogy tud a kisasszony latinul - nézett rá a leánya önzetlen dicsekedéssel, mintha csak saját magáról lett volna szó.

- Akárcsak én németül, - csodálkozott a posztókereskedő. - És mi lesz a kisasszonyból?

- Orvos! - mondta Nandine büszkén.

- Nem tudom, hogy leánynak hogy üt be, - rázogatta a fejét Schenk, - fiúnak nem jó pálya. Több szerencse kell hozzá, mint tudomány. Meg a tanuláshoz is sok pénz kell.

Újra Nandine felelt Juli helyett.

- A kisasszony most is maga tartja el magát.

- Na, ez szép! - mondta a posztókereskedő őszinte elismeréssel. - Igazán nagyon szép.

Néhány nap múlva, mikor már szabad volt kijárnia, egy esős délután ép akkor ült be a kocsijába, mikor Juli óra után jött le a lépcsőkön. A posztókereskedő megismerte és intett neki, hogy üljön be a kocsiba.

- Jöjjön, kis tudós, - mondta barátságosan, - elviszem haza a kocsimmal ebben a rossz időben.

Juli kissé szabadkozott, azután megköszönte a nagy megtiszteltetést és beült.

- Hát hogy van Fräulein medicine? - kérdezte tréfásan Schenk. - Még mindig a diplomáról ábrándozik és nem inkább egy jó férjről? Mi?

- Ó, - mosolygott Juli, - én, ha akarnék, se mehetnék férjhez.

- Na és miért nem? - kérdezte Schenk kíváncsian.

- Mert szegény és csúnya leány vagyok.

- Ez affektálás, - intett Schenk. - Magának egy nagyszerű kis kapitalitás van a fejécskéjében. Az magában megér százezer forintot s ez a nagy haja és kedves arcocskája is elég szép tőke.

- Ó, - mondta Juli elpirulva, - Schenk úr csúfolódik.

Schenk a fejét rázta.

- Én ilyesmire nem érek reá. Csúfolódom! Dehogyan! De nekem tetszik magácska. Egészséges, fiatal, csinos és olyan okos, mint egy rabbinus, vagy egy kádi.

Juli zavarában újra elpirult s maga sem tudta, miért, arrébb húzódott az ülésen.

Schenk Samu Bódognak pedig nem közönséges arányú eszeckéje, mintha pillanatra kirepült volna kemény koponyájából. Igaz, hogy huszonkét esztendő házassága alatt soha sem ült más tizenhat esztendő leánynyal egyedül egy kocsiban, mint az unokahugaival és abban a társadalomban élt, lélegzett, amelynek minden vára, erőssége és erénye: a pénz.

S a posztókereskedő ötven esztendő óta élt ebben a társadalomban és más nőre, mint a feleségére, még nem költött pénzt; s most egyszerre, valami mágneses ereje a fiatalság közelségének, eszébe hozta a pénz egyik legelső konkurensét: a szerelmet és megbolondult.

- Lássá, magácska, - mondta nekivörösödve és közelebb ült a húzódozó leányhoz, - ha okos volna, nem kellene így agyon strapálni magát. Minek az? Tanulna kényelmesen, szépen lakna, elegánsan öltözne, volna pénze, minden. Ha akarná.

- Hogy lehet az? - kérdezte Juli gyanútlan ártatlansággal.

Schenk még közelebb ült hozzá, de annyi betyárbátorság már nem volt benne, hogy megölelte volna, csak zavartan dadogta:

- Ha egy kicsit szeretne engem...

De a másik percben már megbánta alávalóságát és meghúzta a kocsí gombját. Juli, mintha jéggég fagyott volna, kimeresztett szemmel, halálsápadtan ült és olyan volt, mint egy kísértet.

- Ez be van fejezve, - gondolta bölcsen a posztókereskedő. És szégyenkezve, zavartan, őszinte bűnbánattal emelte meg a kalapját.

- Bocsásson meg kisasszony. Vén számár vagyok... A kocsim majd haza viszi.

Mikor Juli a király-utcai ház kapuja előtt kiszállt a kocsiból, úgy érezte, mintha valami piszkos, zavaros áradat örökre elzárta volna szívében a szerelemhez vezető utat.

## VIII.

Február közepén egy szomorú eset adta elő magát a leányok tanyáján. Janka nagybeteg lett. A vékonytalpú rossz cipőjében átázott a lába, meghült és egy reggel nem tudott felkelni a kanapéjáról.

- Eh, nem kell kényeskedni! - mondta Flesch mama bosszúsan, de azért főzött neki hársfateát és az első nap fejedelmi bőkezűséggel fűttetett be Johanna a szobában.

A második nap már csak felényire és Flesch mama kezdett példálódzni a kórházakkal és sűrűn emlegette a Rókust. A harmadik nap Grünspan bácsi a saját költségére hozott magával egy jónevű és eléggé drága orvost. Hozhatott volna olcsóbbat is, sőt egészen ingyen is, elég sok orvos ismerőse volt, de ő jelesebb és keresztény orvost hozott a gentry kisasszonyhoz. Csak-hogy erről Janka nem tudott, mert akkor már félrebeszélte.

Az orvos megvizsgálta, egy komplikált tüdőgyulladást konstatálva s bár a leghatározottabban megtiltotta az egy-két napon inneni elszállítását, Johanna mégis azonnal telefonált a mentőkért és egy óra múlva az eszméletlen és magával tehetetlen karossi Kis-Kolozsy Jankát kórházba vitték.

Akkor este, húsz esztendő óta először, nem hallatszott a Grünspan bácsi csöngetése az előszoba ajtaján és Rebivel negyvennyolc óráig nem lehetett bírni, úgy feleselt, kiabált, csapkodott, tört mindent.

Juli és Baba, mikor estefelé haza kerültek s meglátták a szobában az üres kanapét és a nyugodtan kötögető Flesch mama tudokra adta, mi történt, elsápadtak s anélkül, hogy összebeszéltek volna, szó nélkül sarkon fordultak és egyenesen a kórházba mentek.

Másnap kora reggel Grünspan bácsi is felcsoszogott a kórházba és nagy titokban egy külön szobát kért a betegnek, jól lelkökre kötve az orvosoknak, hogy el ne árulják Fleschéknek és a betegnek, ki fizeti a szobát.

Juli minden szabad idejét Janka mellett töltötte, a krízis idején éjszaka is ott volt, amíg veszélyben forgott az élete. Baba felváltva virrasztott Julival és egész éjszaka ott sirdogált a napokig félrebeszélő ellensége ágya mellett. A második héten, mikor már Janka túl volt a legnagyobb veszélyen, Baba csak ritkábban ment be a kórházba s alig két hét múlva már azt újságolta otthon: hogy Jankába szerelmes az egyik orvos és nemsokára: hogy a büszke kisasszony viszonyt folytat az orvossal.

Mikor ezt először kiengedte a száján, Rebi majd megverte.

- Ha nem fogja be azt a mocskos száját - mondta fenyegetőleg s fölemelte a földről a vastag tűzpiszkáló vasat - betöröm a fejét!

Baba megszeppent és befutott a szobába, de az ajtóból még kiöltötte Rebire a nyelvét.

- Áá! Egye meg a nagyságos kisasszonyát!

- De ilyet! - dühösködött Rebi. - Egészségesen is olyan kényes, mint egy született királykisasszony, nem hogy betegen férfiakkal törődnek!

Ebben a dologban pedig annyi volt igaz, hogy a Janka kezelő orvosa, egy eszes, komoly, csinos fiatal ember, a kötelező orvosi áldozatkészséget, kissé messzebb vitte betege iránt. Nemcsak a szokásos látogatási időkben jött, de gyakrabban és olyan figyelmes gonddal őrködött a beteg leány fölött, mintha az a húga lett volna.

Egyet mást megtudott Julitól származása felől, szomorú helyzetéről, amit olyan büszke tartózkodással viselt s különösen az érdekelte a fiatal embert, hogy amint Julitól hallotta, úgy a beteg, mint a bátyja, nagy zenei tehetségek.

Ez nagyon érdekelte. Ő maga is kitűnő zongorista volt s ép oly szenvedélyes szeretettel volt zenész, mint orvos s minden idejét a tudomány és zene között osztotta meg. Ép oly lelkiismeretes és szenvedélyes kutatója volt a belgyógyászatnak, mint a klasszikus zenének s íróasztalán: William Hervay, a vérkeringés fölfedezőjének, Sydenham és Bichat arcképei mellett ott álltak: Beethoven, Mozart, Wagneré.

Mikor Janka már erősen a javulás stádiumában volt, valahányszor Juli eljött, a fiatal orvos mindig bekopogtatott és a társalgást, hacsak tehette, a zenére vitte át.

Janka a betegsége alatt még hidegebb, zárkózottabb és elkeseredettebb lett. Az, hogy ő kórházban feküdt, idegen emberek ápolására és részvételére szorulva, olyan újabb seb volt a lelkén, mint a fának az a sebe, melyet a gyökerén kap. Szinte úgy érezte, hogy ennél megalázóbb sebet már nem üthet rajta az élet. A kórház egyenlő volt előtte a koldulással és mégis, minél jobban legyőzve, megalázva érezte magát, a büszkesége és keserősége annál nagyobb lett és szinte hozzáférhetetlenül elzárta magát az emberek elől. Érzéketlen volt az önfeláldozás és szeretettel szemben is; soha sem kérdezte, hogy került külön szobába, ki fizet érte, az átvirrasztott éjszakákért még csak a kezét sem szorította meg Julinak; ha Baba meglátogatta, a fal felé fordult, ha Johanna jött, a paplan alá dugta mind a két kezét s mikor egyszer Juli a Grünspan bácsi látogatását jelentette be, egyszerre olyan rosszul lett, hogy elájult.

Legjobban a zenekedvelő orvost és Rebit tűrte meg maga mellett. Rebi minden reggel, piacra jövet, elloptott egy félórát az idejéből s egy-egy kis bokréta ibolyával beállított a kórházba. S mintha csak kicserélték volna, itt rá sem lehetett benne ismerni az otthoni vérengző Rebire. Alázatos, szinte bűnbánó tisztelettel csókolt kezét Jankának, mintha csak bocsánatot kért volna azért, hogy az Istennek és az embereknek kegyetlensége ide juttatta a kisasszonyt. Azután megállt az ajtóban és ha Janka felszólította, hogy igazítsa meg a párnáját, vagy adjon neki egy pohár vizet, olyan boldogan ment el, hogy egész uton azt az oláh nótát dúdolta magában, amit csak akkor szokott, ha nagyon boldognak, érezte magát.

A zenekedvelő orvos ugyanilyen alázatos és szerény alattvalóvá nőtte ki magát, mint Rebi. Mikor észrevette, hogy Janka nem szeret sem zenéről, sem egyébről beszélni s hogy túrni is csak akkor túrni meg maga mellett, ha hallgatva lesi a pillantását, lassan úgy járt, mint a megbűvölt kigyó a Kipling meséiben.

Vagy öt hét múlva, egy reggel ugyancsak a szívébe nyilalt a fiatal embernek, mikor benyitott a kis kórházi szobába s Jankát felöltözve találta távozásra készen.

Akkor már március a vége felé közeledett, friss tavaszi levegő jött be a nyitott ablakon s a kis kórházi szoba asztalán egy csomó ibolya feküdt Janka előtt. A kórház udvarán verebek csiripeltek a fákon, a vadgesztenyefa már bontogatta titokzatos bájait s Janka is zavartan állt a fiatal ember előtt. Keze az orvos kezében volt, amelynek érintésében volt valami delejes beszéd, amely azt mondta: nem engedlek! S a leány mintha megértette volna. Fehér arca gyöngén elpirult s egy percig a hideg, gögös leány lesütött szemmel állt. Azután összeszedte magát, a pillantását fölemelte és egyszerű komolysággal így szólt:

- Köszönöm, amit értem tett, soha se fogom elfelejteni. Nem adhatok önnek semmit, de ha a barátságomnak tulajdonít némi becslet, felajánlom.

A fiatal ember nem szólt semmit, csak megcsókolta a leány kezét, azután lekísérte a lépcsőkön és tiszteletteljesen megemelte a kalapját.

Ez a fiatal ember zsidó volt, amiről Janka nem tudott.

\*

Pár nappal előbb, hogy Janka otthagyta a kórházat, Grünspan bácsi az iskola előtt várta Julit. Jó meleg márciusi idő volt, az épületek ablakai úgy ragyogtak a szikrázó friss napsugárban, mint valami drága ékszerek s Grünspan bácsin mégis a dohányszínű télikabátja volt még mindig, lábán báránybőrrel bélelt posztócipő és szájában a soha ki nem alvó pipa.

- Hol jár erre Grünspan bácsi? - kérdezte Juli, amint megpillantotta.

- Magát várom - mondta az öreg zavartan. - Valamire szeretném kérni.

Juli mosolyogva rázta a fejét.

- Maga, Grünspan bácsi, engemet?

- Hogy kérdezhet katolikus leány ilyet? - tréfálózott az öreg. - Hát a magok gyerek-krisztusa nem tanította az öregeket? Arra akarom kérni, Juli kisasszony, hogy azt a leckeórát, amit én szereztem a Kis-Kolozsy kisasszonynak, mondja neki, meg otthon Fleschéknek, hogy maga szerezte. Véletlenül hallotta, hogy zongoratanítónőt keresnek két kis leányhoz, s mondja neki, hogy menjen el az Andrássy-útra Filó századosékhoz. Bizonyosan felfogadják. A százados le van nekem kötelezve és ezek finom keresztény urak, ép annak a kényes kisasszonynak való emberek.

Juli fátyolos szemmel nézett az öregre.

- Ha ide adná a kezét, Grünspan bácsi, hogy megcsókoljam, nagyon boldog lennék - mondta meghatottan.

- Á! - nevetett az öreg. - Ilyen csúnya, vén zsidónak megcsókolni a kezét! Az egész csak azért teszem, hogy Fleschéket ne gyűlölje még jobban Rebi, mert tudom, hogy nem akarják a kisasszonyt visszafogadni. Már három hónap óta nem fizet érte a bátyja. Ez tudja, még se járja és a Johannának igaza van. De mit csináljon ez a szegény leány? A bátyja még most se írt?

- Nem. Azt se tudja Janka, hogy hol van. A télen elszereződött egy vidéki szintársulathoz, onnan azt írta, hogy külföldre megy hangversenykörútra s azóta nem adott magáról életjelt.

- Szép úrfi az! - rázogatta fejét az öreg. - Pedig mindenki azt mondja, tehetséges fiú. - Aztán köszönt Julinak és lassan tovább csoszogott egy Károly-körúti kávéház felé.

- A keresztények mind ilyenek - beszélgetett magában az öreg s mindenütt a falhoz húzódva csoszogott végig az utcákon. - Van egy nagyszerű tehetségük és azt hiszik, nincs semmijük, ha nincs pénzük. A zsidóknak, ha tehetségük van, az már annyi, mint lábán a gabona. Azok aranybányák fölött járnak és kőbe botlanak, a zsidó meg a kavicsban is aranyat keres. Ebben különböznek egymástól. A zsidó magában is, meg másokban is mindig keres, a keresztény azt se találja meg, amit mások megtalálnak benne és megmutatják neki: nézd! A keresztény: teremt, a zsidó: produkál, de ha megfordítva lenne, jobb lenne, mert a zsidó, ha tönkre megy, a nagy igyekezete miatt megy tönkre s a keresztény azért, mert nem tud igyekezni. És ha a keresztény tönkre megy, őtet az Isten tartja el, a zsidót meg az emberek.

Az utcán találkozott egy másik ügynökkel, aki az ötven körül járt, de olyan kicsi volt, mint egy tiz esztendőös gyerek. A válla nevetségesen keskeny, a lába, keze undorítóan kicsi, a szakálla nagy és spitzbe vágva, az ábrázata inkább kecskéhez, mint emberhez hasonlított és mozgékony két szeme: mint a patkányra leselkedő ratleré.

- Van tiz hordó hering Schnurnál, két hónapig Zimonynál a Dunában feküdt, a hordó elrothadt, másikba rakták. Schnur olcsón adná. Ingyen adná! - állta el az útját Grünspan bácsinak.

Az öreg kedvetlenül vállat vont.

- Tudod, hogy én nem megyek piszkos üzletbe.

- Az ember két hétig sóba rakná a heringeket, azután új ecetbe és nem lenne piszkos üzlet.

- És kinek adnád el?

- Két krajcár darabja a gyárak előtt. A szegény ember a fenét is megeszti.

- Hát vedd meg! - mondta az öreg nyersen.

- Miért ne? Húsz forintért ide adja Schnur. Ha hatvanat nem árulok belőle, magam lenyelem az egész tiz hordót. Maga adja felét a húsz forintnak, én szállítom magának a harminc forintot. Nem nyújtja ki az ujját se.

Az öreg zavartan rágta a pipája csutoráját és így gondolkodott:

- Ha én nem veszem, megveszi más és a nép mégis megeszti a rothadt heringeket. És a kórházi számla szép summa lesz. Hatvannégy esztendeig nem lehet az ember mindennap tiszta kezű gentleman...

És kivett a bugyellárisából tiz forintot, de a kecskepofájú büntársa kezét nem fogadta el. Ugy tett, mintha a pipájával nagyon el lenne foglalva.

## IX.

A tavasz még a Király-utcában is szép. A piszkos, sötét, porral teleitatott levegőjű kis udvarokat is felkeresi a napsugár s aranyos zománcával befuttat mindent. A házmester egy reggel kiakasztja az udvarra a szarkája és mátyása kalitkáját s erre a szuverén függetlenségre, mint valami udvarnagyi pálca intésére, az emeletek madarai is kikerülnek a folyosókra téli börtöneikből. Kinyílnak a virágcserepekkel teli ablakok, varrógépzörgés, nótázás és gyerekkacagással telik meg a levegő s az emberi nyomorúságoktól elgyötört lelkeket új reménység gyógyíttatja.

A Flesch mama ablakai is nyitva voltak s egy harminc esztendő, fahajszinű selyemruhában ült az ablak mellett és kötögetett. Az arca olyan repedezett volt, mint a föld szárazság idején, de azért ki volt puderozva s homlokára jól leszorított 6-os figurák sorakoztak feketének maradt hajából.

Johanna a másik ablaknál varrt. Ezen az asszonyon valami változás ment végbe vagy két hónap óta. Szelidebb, jobb lett és számító bankár-esze fuzionálni készült a szívével.

Johanna szerelmes volt. Először életében és abban a korban, amikor az asszonyok kezdik maguk alól az okosság talaját elveszíteni. Egy nálánál öt évvel fiatalabb, huszonöt éves fiatal embert szeretett, egy szép nyakkendőjű, a Váci-utcai esti korzónak egy egyentípusú gavallérját.

Mert a déli korzónak másfajta típusa van. A *fél oroszán*-típus. Azok a gavallérok, akik vagy nem dolgoznak, vagy csak nagyon kevés a dolguk és csak félig van meg bennük a királyi vad nemes természetrajza.

Az *egész oroszán* ugyanis, ha támad s elhibázza az ugrást, másodszor nem ugrik. Ezek a sétáló oroszánok azonban másodszor is ugranak.

Az esti korzó hímneműjei másfajta. Ezek nem telivér urak, csak amolyan *fél naposak*, akik reggel kilenc órától, délután kettőig dolgoznak s az erre következő időben vagy nem veszik többé az észnek semmi hasznát, vagy pedig tulajdonképen csak ezután veszik.

A Johanna ifja az előbbiekhöz tartozott. Csinos és ostoba kis bankhivatalnok volt, ezerkétszáz forint fizetéssel, igen csinos szőke bajuszszal és ruhabérletre öltözködő nyílt számlával.

Hogy ezen a szimpla, jelentéktelen ifjún mit tudott egy olyan ravasz és a férfiakat ugyancsak megvető asszony szeretni, azt csak a pogány szerelem istenasszonya mondhatná meg.

Egy idő múlva Johanna letette a varrást s ránézett az anyjára. A pillantása nem oly kemény és gyűlölködő volt, mint azelőtt, lágyabb lett és némi szív is csillant meg benne.

- Mit szólnál te ahhoz - mondta vontatott hangon és mosolyogva - ha visszatérnék az elhagyott hitemre?

Flesch mama meglepetten vetette fel a fejét.

- A régi hitedre? - mondta csodálkozva.

- Igen. Ha egy nap leszednéd az ágyam felől a Mária és Krisztus képeket és péntek este együtt gyűjtanánk meg ismét a gyertyákat. Örülnél?

Flesch mama vállat vont. Nem látszott semmi öröm az arcán, inkább bosszúság.

- Te úgy teszel a vallással, mint a keztyűiddel. Kicsit ezt hordod, kicsit azt hordod, azután harmadikat hordasz. Nem örülnék.

Tudniillik, azóta, hogy Johanna engedékenyebb és jobb lett, mert vele így beszélni. Mintha felülkerekedett volna Johannán.

Ez mosolyogva nézett rá és a fejét rázta.

- Azt hittem, örülnél. Mikor kitértem, haragudtál.

- Az más! Ha az embernek leöntik a kezét forró vízzel, fáj; de ha a forróra hideget öntenek, az még jobban fáj.

Johanna most összevonta a szemöldökét.

- Ne okoskodj - mondta kedvetlenül - a boldogságomról van szó. Meglehet, hogy férjhez megyek.

- Az más! - mondta Flesch mama örömtől ragyogó szemmel. - Egy jó partiért mindent megtesz az ember.

Johannát e percben újra megszállta a gonosz és gyönyörködni akart az anyja ijedtségében. Hátra vetette magát a széken, a pilláit leengedte s úgy nézett fel gonosz és kárörvendő pillantással az anyjára.

- Nem jó parti - szólt nyersen.

- Hát? - kérdezte az öreg asszony ijedten.

- Rossz! Ezerkétszáz forint fizetése van és adóssága, amit ki kellene fizetnem.

- Megbolondultál? - kiáltott az anyja megbotránkozva.

- Nem - mondta Johanna nyugodtan. - Szeretem és tisztességes asszony akarok lenni. Van hozzá jogom, mert van hozzá pénzem és hajlamom. Én tulajdonképpen arra születtem, hogy megbecsült, jó asszony legyek. Hogy nem az lettem, nem az én hibám. Ha tizenkét esztendővel hamarabb jön ez az ember, akit szeretek, ma nem az volnék, aki vagyok. Hogy az emberek mindenhez elkésve jutnak, nem az én hibám.

Nyugodtan, de ismét azzal a fölényvel beszélt, amelylyel az anyjának nem volt bátorsága szembe szállni.

- Tönkre fogod magad tenni - mondta a belső haragtól reszketve és könyes szemmel.

Johanna vállat vont és elmélázva nézett ki az ablakon. A szomszéd ablakban kanári trillázott és cserépbe ültetett rezeda illatát hozta át a szél.

És az okos, hidegesű Johanna vállat vont. Boldog akart lenni, egyébvel nem törődött.

\*

Janka haza jött. Kezében kotta tekercsek, az arca kissé megtelve, halványan kipirulva, egyszerű, előkelő szabású félgyász ruha volt rajta, fején feketével díszített fehér szalma kalap s a szemében nyugodt derű.

Janka is megváltozott. Két házban volt leckeórája, negyven forintot keresett egy hónapban, törlesztette Fleschéknél az adósságát és kissé a ruháit is felfrissítette.

Délután elment a tanítványaihoz s öt órakor már várt reá az Andrásy-úton a kórházbeli fiatal orvos. Kezet fogtak, eltitkolt örömmel, boldogan s azután lementek a városligeti fasoron, majd visszajöttek és az orvos elkísérte hazáig. Hol diskuráltak, hol hallgattak, de egy szóval se árulták el, hogy szeretik egymást. A fiatal ember úgy bánt a leánynyal, mint egy királynővel, csupa tisztelet, hódolat, alázatos figyelem volt iránta, épen az, ami Jankának tetszett.

És Janka a tavaszi reggelek rózsaszínű ködében, amíg az Andrásy-út vadgesztenyefái alatt a zeneakadémiába ment, álmodozott.

Egy három szobás finom eleganciájú, kis lakásról álmodozott, amit az ő régi, családi butorai-val rendezne be. A kétszáz esztendőös diófaalmáriummal, a kopott, nemesen halványszínű selyemkanapéval, a régi divatu székekkel s az üvegbúrák, márványoszlopos, régi órával, amelynek olyan a hangja, mint a tündérek csöngetyűjének és minden óráütés után egy régi bretagnedalt muzsikál.

Öreg tisztos szakácsnő főzne, onnan ahol ő született, a harminc szobás kastélyú falujából és tisztos, szelid szobaleány terítene meg hófehér csipkés abroszszal az asztalt - kettőjüknek. S az asztalon virág, a szívükben boldogság, örök, nagy, a sírig tartó becsületes szerelem, abból a tisztos fajtájú, régi hitvesi szerelemből.

A függést, a bizonytalan jövőt, a megaláztatást, a közönséges és szennyes idegen otthontól való szabadulást, a nyomorúságok napjait édes, boldog, tiszta nyugalom váltaná fel.

És ez az álmodozás megszépítette, megifjította, megtörte és engedelmes rabnővé tette. Barátságosabb, elnézőbb, engedékenyebb lett, szívében szeretet támadt az emberek iránt, az életet szépnek, a jövőt rózsásan boldognak látta és titkos, édes remegés között várta a fiatal ember nyilatkozatát.

Mikor haza jött, kezet nyújtott Johannának, aki ellágyult tétlenséggel nézte a levegőben ragyogó, délibábszerű hullámvázát a napsugárnak.

A két nő összemosolygott. Barátságosan, szinte szeretettel.

- Hogy van? - kérdezte Janka.

A másik csak a szemével felelt. Boldogan s máris megtisztulva, diadalmas örömmel érezte magát a büszke és tiszta úrileányhoz közeledni. Leültek egymás mellé az ablakhoz. Janka elővette a himzését, Johanna fölvette a varrását és Rebi bejött az uzsonnához teríteni.

Nagy, lapos, szimatoló vizslaorrával valamit érzett a két nő körül és jó ösztönű szemével valamit látott a szemükben, ami meghatotta és sírásra kényszerítette. Az ő szeneslegényére gondolt, Dórirra, aki ismét a kórházban feküdt; s amíg terített, lopva a könnyeit törülgette.

A harmadik emeleten egy régi keringőt zongorázott valaki s három-négy ablakból is énekeltek utána: „Szerelem erre járt, csodaszer a neve...”

A két nő elmerülve hallgatta. Rebi is megállt, csak az öreg Fleschné monologizált magában kétségbeesett keserőséggel:

- Mi lesz velem, ha Johanna tönkre megy?

## X.

A legszebb májusvégi reggel volt. Friss, üde, tele ifjúsággal, dallal, mámoros sejtelmekkel, szebb: a legszebb szonettnél, minden líránál és minden művészetnél, mert ez a valóság volt, a valóság poézise.

Egész éjszaka esett s reggelre a fák fiatal lombjai, mintha gyémántcsöppekkel lettek volna teleszítálva, szikrázva ragyogtak a napsugárban. Az ég színe aranyosan kék volt, mint a tűz lángja s annyi illat, szerelem, édes mámor volt a levegőben, mint egy szép nőnek csókra nyújtott ajkában.

Janka egy teljes órával hamarabb indult el hazulról a zeneakadémiába, hogy előbb sétálhasson egyet a ligetben. A szíve olyan könnyű és vidám volt, mint egy madaré s bár a természete nem hajlott a rajongásra, de ma szerette volna az esőcsöppeket lecsókolni a fák lombjairól, szerette volna a virág-kofák kosarait kiüríteni s az elegáns paloták lefüggönyözött ablakait, ahol lusta és érzéketlen gazdag emberek aludtak, szerette volna egy virágbokrétával megkopogtatni és bekiáltani nekik: Ébredjetek!

Az édes esztelenségek reggele volt, amikor a legjózanabb ember is szívesen követne el bármily ostobaságot. Mindenki virágot vásárolt: az angol szisztéma szerint élő gazdag asszony, aki kurta, fehér piké szoknyájában, kezében rakettel siet tenniszezni, a fekete kötényes kis frizernő, a gyomorhajos emberek, akik karlsbadikúrájukat sétálták le, a kereskedők, az árverésre cammogó hiénák, mindenki. S a szemekben csillogó láz, mintha minden ember a maga esküvőjére sietne.



Janka mintha nem is a földön járt volna. Úgy érezte, hogy repül a levegőben, himbálózva, csöndesen, kezével elérve a fák koronáit, leszakítva róluk pelyhes virágaikat és ráhintve az alatt járó emberek fejére.

Mikor a Múcsarnok elé ért, Frommer ezredessel találkozott, a Filó századosné nagybátyjával.

Az ezredes agglegény volt, komikus és nem szimpatikus alak. Hosszú és sovány, nyaka benőve a vállai közé, a haja és bajusza, Isten tudja, miért, olyan zöldesen sárga, mint a ciprus, mikor hervadásnak indul. De leginkább tűrhetetlen rajta az orra volt.

Ilyen orr nem volt több az országban. Ez egy olyan orr volt, amely magában, a gazdája nélkül is megélt volna. Egy össze-vissza gyűrött, amellet önálló karakterű és elmés orr volt. Reagált mindenféle érzésre; tudott: haragudni, örülni, gáncsolni, hallgatni, mindent tudott.

Az ezredest Janka ki nem állhatta. Majd mindennap találkozott vele Filóéknál és a századosné nemrégén, mikor egyszer meghívta őt ebédre, az asztalnál egymás mellé ültette őket, miután előzőleg mosolyogva súgta fülébe:

- Igyekezzen meghódítani az ezredest; nem szereti a nőket, de azt hiszem, maga tetszik neki.

Janka ránézett a szomszédjára és önkéntelenül összerázkódott. S ahelyett, hogy megfogadta volna a századosné tanácsát, ép az ellenkezőjét cselekedte. Olyan kellemetlen, arrogáns és kötekedő volt, amilyen csak ő tudott lenni, ha valaki nem tetszett neki.

És csodálatos módon, minél jobban kellemetlenkedett, az ezredest annál jobban meghódította. Ez a vagyonos agglegény hozzá volt szokva, hogy minden nő udvaroljon neki, mosolygjon reá, a tetszését keresse és általában minden nőt: ravasz áspis kígyónak tartott.

Az első nő, aki igazán megtetszett neki: Janka volt.

Akkor beszélt először hosszasan a leánynyal s habár egy nagyon harcias társalgás után, ami tele volt ellentmondásokkal, szúrkalással, goromba őszinteséggel, ami valósággal dühbe hozta az ezredest, mégis, mikor felálltak az asztaltól, rákvörös arccal állt meg a huga előtt s a bajúszát dühösen rágva, szikrázó szemmel mutatott a zongora előtt ülő Jankára.

- Ez a leány tetszik nekem!

A századosné mosolygott.

- Hisz egész ebéd alatt veszekedtetek!

- Épen azért! Én ennek a leánynak nem tetszem s ő ezt egész nyíltan kimutatja. Még ilyen nővel nem találkoztam Ez egy karakter. Én ezt a leányt el fogom venni, mert bizonyos, hogy ő nem akar hozzám jönni. Gyűlöl. De majd várok. Szegény leány és én várhatok. Ezt elvenném egész bátran, mert ha ez meg akarna csalni, bizonyos vagyok benne, hogy előbb bejelentené.

A századosné elnézőleg mosolygott. Tudta, hogy milyen bogaras a nagybátyja és nem tulajdonított semmi fontosságot ennek a nyilatkozatnak.

Frommer pedig ettől fogva megvigyázta a leánynak minden lépését, és alapos információkat szerzett be magának a születése percétől, a mostani élete minden percéig. Tudta: hogy mit olvas, mit tanul, kire gondol, kit szeret, kit gyűlöl, mindent tudott. Tudta: hogy szerelmes egy orvosba és azt is tudta, hogy ebből a szerelemből soha sem lesz házasság, mert Janka, ha megtudja, hogy zsidó az ideálja, inkább meghal, minthogy hozzá menjen.

A Janka szép, boldog reggele el volt rontva, ahogy az ezredes melléje szegődött. Úgy érezte, mintha valami mérges folyadékkal végigöntötték volna a ragyogó eget és mintha egyszerre kellemetlen, sötét köd ereszkedett volna a földre.

Szóval mentek egymás mellett, az ezredes lopva a leány arcát nézte, Janka a járókelőket. Sétáló párok jöttek, a nők kezében virág, boldogság, jókedv a szemükben s Janka egyszerre szomorúnak, elhagyottnak érezte magát és soha még annyira nem óhajtotta, hogy mellette legyen az, aki egyedül volt kedves a szívének.

Mikor kiérték a ligetbe, az ezredes hirtelen megállt, erősen belenézett a Janka szemébe és így szólt:

- Elrontottam a sétáját?

Volt valami szomorú szemrehányás a hangjában, ami meglepte Jankát, habár a gúnyos vigyorgása mást fejezett ki és elpirúlt, hogy ez az ember kitalálta az igazat.

- Nem szól? - kérdezte Frommer.

- Mit szóljak? - mosolygott Janka kelletlenül. - Mi mindig összekapunk ketten, az ezredes úrral. Azt hiszem, nem szeretjük egymást.

- Őszinte beszéd, - mosolygott gúnyosan az ezredes. - Hanem azért tisztázzuk a helyzetet. Az igazság az: hogy kegyed nem szeret engem. Az, hogy én nem szeretem kegyedet, nem felel meg a valóságnak. Ez persiflage!

Megint hallgatva mentek egy darabig. Az ezredes izgatott volt, levette a sapkáját, miáltal még csúnyább lett, sündisznóhoz hasonló, éles, fölfelé álló hajával. Janka sietve ment mellette, már a Stefánia-úton voltak, mikor az ezredes hirtelen fölemelte a kardját, keresztbe tette a leány előtt és tréfásan elkiáltotta magát:

- Halt! Tisztelt kisasszony, kegyed úgy szalad, mint hatvanhatban Königrätznél az osztrákok. Szíveskedjék kissé meglágyítani könnyű lépteit, figyelembe véve azt, hogy én ötven éves vagyok és nem huszonkettő, mint kegyed. És nekem beszélni valóm van kegyeddel. Remélem, meghallgat?

Ismét gúnyosan nézett a leány szemébe, mialatt összeütötte a sarkantyúját és föltette a sapkáját.

Janka maga sem tudta miért, de elsápadt.

- Ne ijedjen meg, - szólt most elváltozott hangon az ezredes és a hangja remegett a meghatottságtól. - Igaz, hogy olyan csúnya vagyok, mint az ördög, házsártos is vagyok, mint egy seprűn nyargaló boszorkány, de talán nem vagyok olyan rossz, mint az ördög. Én - tisztelt kisasszony, feleségül kérem kegyedet. Ne várjon tőlem szerelmi vallomást, ez nagyon komikusan hangzana tőlem, elégedjen meg azzal a nyilatkozattal: nekem tetszik kegyed.

Janka álmélkodva nézett az ezredesre. Soha se gondolt arra, hogy ennek az embernek ilyen tervei vannak vele és ez a megtisztelő nyilatkozat, ha hidegen hagyta is a szívet, de mint nőnek, jól esett és büszkévé tette. Ő végre is egy földönfutó szegény leány volt és egy ezredes házassági ajánlata akkor is megtisztelő lett volna, ha családjának a fénykorában éri.

- Köszönöm megtisztelő bizalmát, ezredes úr, - szólt gyöngéden, - de nem fogadhatom el. Nem szabad a szívem.

- Tudom, - mondta egyszerűen, minden nyomaték nélkül az ezredes. - Kegyed egy zsidó orvost szeret.

Janka vértelenné vált arccal, ijedten nézett az ezredesre.

- Igen - bólintott ez - s én amint kegyedet ismerem, azt hiszem, sokkal jobban ki van benne fejlődve a családjára iránti pietás és a tradícióknak nagyobb tisztelője, mintsem hogy meg tudna mind erről feledkezni. Tudom, hogy szívének nagy fájdalmat okoz ez a fölfedezés, amit

előbb-utóbb csak megtudott volna s hogy beállt az az eset, hogy a szíve és jó ízlése állnak szemközt egymással; ha ez utóbbi lesz győztes, gondoljon reám. Én ajánlatommal többé nem terhelem, de fönntartom akárhány esztendőök után is és bármikor kitüntetésnek tekintem, ha elfogadja kezemet. És most üljön le erre a padra, mert úgy reszket, mint a nyárfalevél. Én elmegyek.

Janka egyedül maradt. Ott ült a padon, a szeme tele volt könnyel s a szíve majd meghasadt.

A Stefánia-úton lovagló társaság vágatott el előtte, drága ruhákba öltözött nők, akik fiatalok és boldogok voltak. Janka mindezt öt perc alatt elveszítette. A könny úgy ült a szeme szögletén, mint az elzárt forrás vize, amelyet mesterségesen visszatartanak s egy se csöppent ki a szeméből.

Jöttek-mentek előtte idegen, soha sem látott emberek, de inkább meghalt volna, minthogy valaki sírni lássa. Pedig odaadta volna érte az életét, ha valahol egy zugolyban, kisírhatta volna magát. De meg kellett várnia az éjszakát, mikor mindenki aludt mellette s a földre nyugalom és csönd borult. Akkor, ott a kemény, szegényes kis kanapéján siratta el az éjszaka csöndjében, fiatal szívének első és utolsó álmát. Azt az álmot, amit az emberek javíthatatlan és gonosz ostobasága tépett szét.

## XI.

Baba a vizsgájára készült s leszámítva Jankát, vele együtt mindenki a házban.

Janka ismét a régi volt, sőt zárkózottabb és komorabb, csak ép a gögje volt bánatra fölváltva, ami gögnök látszott ugyan most is, csakhogy a háziak, akik már látták másnak is, maguk között megegyeztek abban a föltevésben: hogy Jankát valami nagy veszteség érte és bizonyos tiszteletteljes tartózkodással vonultak félre előle, hogy minél kevésbbé legyenek terhére.

Már csak három nap volt a vizsgáig s még Flesch mama is lázas igyekezettel segített a szinpadi kosztümök elkészítésében. Három kis szerepet kapott Baba, egy apród, egy parasztleány, s egy tündér szerepét és ezzel, a saját érthető izgatottságát belé szuggerálta a környezetébe is. Johanna egész nap a gép mellett ült, Juli iskolából haza jövet fércelt, Flesch mama gyöngygyel csipkét varrt ki s Rebi dühös lázzal vasalt, agyonütéssel fenyegetve mindenkit, aki a ruhadarabokkal teleszórt konyhába beteszi a lábát.

Ebbe a meglehetősen mocskos szentélybe csak Babának volt ez idő szerint szabad bejárása. Ilyenkor mindig faggatta Babát, hogy hogysis lesz?

- És igazán meg fogja csókolni a szinpadi kedvesét, ott, az emberek előtt?

- Persze! - kacagott Baba.

- Szégyelje magát - mondta erre megvetéssel Rebi. - Az ilyesmit négyszem között végzi el az ember.

Baba esze nélkül kacagott.

- Az csak játék és nem igazság!

- Én is voltam többször színházban - mondta Rebi - és úgy látszott mindig, hogy nem játék, hanem igazság.

- Hát persze, hogy úgy látszik és még sem az! Az ember sír, kacag, szeret és haragszik a szinpadon és úgy látszik, hogy az mind igaz. De a közönség és színészek tudják, hogy ez nem igaz.

- Én nem tudtam - mondta Rebi mogorván. - Én Szilaj Katát, meg Göndör Sándort igazán megsirattam. Akkor engem megcsaltak.

- Maga, drágám, egy vén liba! - kacagott Baba és arcon csókolta Rebit. Azután felugrott a vasalódeszkára és öklével a tenyerét ütögetve, jókedvvel, boldogan járt a szája.

- Jövőre már nagy, elsőrangú primadonna-szerepet játszom a vizsgán. Nebántsvirágot, Lilit és a többit. Maga is ott lesz, Rebi. Nebántsvirágból egy igazi lovat fog látni a színpadon és a Liliben trombitálni fogok és egy tüzér lesz a kedvesem.

Rebi egy felfordított bádög mosdótálon ült, a vasaló mellette volt a földön s állát tenyerére fektetve nézett fel Babára.

- Azután, ha egy kis szerencsém lesz, én is híres színésznő leszek és gazdag. Lesz autómobilom, Holzertől szállítatom a ruháimat és az Andrassy-úton fogok lakni. Magát megfogadom szakácsnének, vagy még sem, házfelügyelőnőnek. Főzni, bocsásson meg, drágám, nem tud. Bizonyos dolgokat igen. Kávét, sült krumplit, palacsintát. Azért ne haragudjon. A házfelügyelőség előkelőbb állás. Bizalmi állás. S ha nem is tud mindent főzni, de az bizonyos, hogy nagyon becsületes. Hát...

- Most már menjen - mondta Rebi sértődötten s óriási kezének egy legyintésével mint valami szemtelen kis legyet, egyszerűen lesöpörte a deszkáról a visító Babát.

\*

Egy nappal a vizsgája előtt, délelőtt, amint az iskolába sietett Baba, a kapuban egy időses férfi a nevére szólította:

- Babuskám!

Baba meglepetve nézett a férfira s majd elvisította magát ijedtében.

Sápadtan, gyűrött ruhában, fésületlen és szinte züllött állapotban, az apja állt előtte.

- Apuskám - szólt ijedten Baba - hogy jössz te ide? Azt hittem a mama jön fel a vizsgámra. És hogy nézel ki, beteg vagy?

A negyvenöt év körüli, mogorva, de szimpatikus, becsületes arcú egyszerű falusi gazdatiszt, meghatottan ölelte magához a kis leánya fejét s könnyes szemmel nézett reá.

Baba még soha se látta ilyen ellágyult és elhagyott állapotban az apját és nyugtalanul ismételte:

- Beteg vagy? Mi történt?

Az apja a fejét rázta.

- Nem. Csak látni akartalak.

Baba nyugtalan volt.

- Istenem, ez olyan furcsa, apuskám! Hát a mama is feljön? Már egy hete nem kaptam tőle levelet. Te sem irtál. Mi történt?

A hatalmas szál, széles vállú, feketére égett arcú, őszülő férfi, alig tudta visszatartani a könnyeit. Nagy durva kezével gyönyörködve simogatta a leány bájos arcocskáját, aranyszőke haját és nagy bánat, zavar, meghatottság látszott rajta.

Baba mind ijedtebben nézte.

- Miért nem szólsz, apuskám? Mikor jöttél? Hát a mama? Talán menjünk innen, a növendékek jönnek az iskolába és mind minket néznek.

Belekapaszkodott az apja karjába s elindult vele. Nem szóltak egy szót sem, az ember görcsösen szorította magához a gyereke karját s egy idő múlva Baba ijedten kérdezte:

- Hova megyünk, apuskám?

- Ahova akarod - mosolygott az apja szeretettel. - Ma egész nap veled akarok lenni.

- Igazán, apuskám? - kacagott Baba hirtelen jókedvvel. - Hát már nem haragszol, hogy színész nő leszek? És a vizsgámra is eljössz holnap?

- El - mosolygott az apja zavartan. - Azaz, nem tudom... De ha akarod... Sok dolgom van... Nem, már nem haragszom, kicsikém. Csak légy jó és vigyázz magadra. Ha boldog akarsz lenni, becsületes legyél, mert a nem becsületes emberek nem lehetnek boldogok. Még a férfiak sem s a nők épen nem. Látod, Babuskám, - vagy hagyjuk ezt... Hova akarsz menni, hova vigyelek?

Baba zavartan nézett az apjára. Délelőtt volt az utolsó próbája és arról nem akart elmaradni.

- Majd délután, apuskám, délelőtt nem lehet, most van az utolsó próbám. Délben találkozunk. Várj reám az iskola előtt és együtt ebédelünk.

Az apja ijedten szorította magához a karját.

- Hát már el akarsz hagyni?

- Csak délig, apuskám - mondta Baba zavartan. - Muszáj. A vizsgám... Már is elkéstem.

Baba évekig sem felejtette el azt a tekintetet, amit az apja most rávetett. Aztán intett egy bérkocsisnak s elvitette Babát az iskolába.

Délben kimentek a Margitszigetre és együtt megebédeltek. Baba fehér piké ruhájában, nagy bolondos, piros szalma kalappal fején olyan bájos kis teremtés volt, hogy mindenkinek megakadt rajta a szeme. A járása kecses és kissé elbizakodott volt, gyönyörű kék szemének pillantása merész és lángoló, kis csöpp szája szögleteiben a szerelemnek apró gödröcskéi kihívóan és állandóan mosolyogtak.

Kissé nyughatatlan volt az apja miatt, de az anyja elmaradását ezzel összegezve arra gondolt, hogy összefüggésben lesz valami féltékenységi szcénával, ami elég gyakori volt a szülei között s amit magában, titokban mindig úgy bíralt el, hogy az anyjának adott igazat s az apját „földtúró parasztnak” címezve, kissé megvetette és lenézte. Most már azonban, hogy túl volt az első ijedtségen, nekibátorodva, mosolyogva csacsogott mindenféle ostobaságot az apjának, míg titokban a szomszéd asztalnál ülő huszárönkéntesekkel kacérkodott és közbe a felszolgáló csinos pincérrel is.

Az apja arcán folyton valami megindult, szomorú mosoly ült, amint őt nézegette és alig evett valamit, míg Baba össze-vissza hozatott mindent és a Flesch mama sovány ebédjei után most kedvére jóllakott. Hozatott két üveg finom bort is, melynek a nagyobb részét ő itta meg s ebéd végére már olyan veszedelmesen ragyogott a szeme, hogy az önkéntesek elragadtatva emelték rá poharaikat, titokban, az apja háta mögött.

És Baba nagyszerűen érezte magát. Tudta, hogy szép, mindenkinek tetszik s előkelő helyen, pompásan ebédelt, jó bort ivott, fiatal emberekkel kacérkodott és az apja szokatlan megjelenése, sajtóságot zavart pillantása, a homlokán ülő mély gond, már csöppet sem bántotta.

Ebéd után összejárták a szigetet. Baba rózsát lopott, amit merészen az öve mellé szúrt és folyton csacsogott az apja fülébe. Délután az apja megfagylaltoztatta, azután bementek a városba, kissé sétáltak az Andrassy-úton, majd a Városligetbe mentek a cirkuszba, cirkusz után megvacsoráztak és éjfél felé, egy szokatlanul gazdag repertoireú nap után, Baba áradózó szeretettel és mámoros boldogsággal bucsúzkodott lakása kapujában az apjától.

- Hát holnap délután ott leszel a vizsgán, úgy-e, apuskám?

Az apja mosolygott. Úgy mint a halálra ítélt, akinek az életről beszélnek. Halálos fájdalom és megadó cinizmus volt ebben a mosolyban.

- Ott, kicsikém.

- Hozol nekem virágot is, úgy-e, aranyom?

- Viszek, angyalkám.

- És ha sikerem lesz a vizsgán, úgy-e csapsz egy pompás vacsorát a tiszteletemre? Meghivjuk rá Fleschéket, Julit, Janka az nem jön el, meg egynéhány kollegámat. Jó?

- Jó.

- De igazán megteszed? Bele fog kerülni vagy húsz forintba.

- Nem baj.

- Megérek én annyit? - kacagott bájos kacérsággal az apja szemébe.

- Nekem te egy egész világot megérsz.

- Olyan nagyon szeretsz, apuskám?

- Olyan nagyon.

- A mama is ilyen nagyon?

Baba öntudatos számítással kérdezte ezt s az apja elfordította a tekintetét. Nehéz sóhaj szakadt fel széles melléből és hallgatott. Baba hizelegve dörzsölte arcát az apja melléhez és megcsókolta a kezét.

- Nem szólsz, apuskám?

Az apja hallgatott.

Baba egy könnyű sóhajjal felkapta a fejét és ismét mosolyogva nézett az apjára.

- Tehát holnap!

- Holnap, drágám.

- A viszontlátásra!

Az apja nem felelt.

- Tehát holnap!

- Holnap!

Baba ebben a percben valami titkos belső ösztön sugallatára, szenvedélyes szeretettel vetette magát az apja keblére és összevissza csókolta. Azután lehajolt a keze után és az ő ellenállhatatlan tekintetével nézett fel rá.

- Holnap a mamáról is beszélsz, úgy-e, apuskám? - mondta hizelgő szeretettel. - Ugy-e, megígéred?

Az apja némán ölelte magához s még egyszer megcsókolták egymást a szép csillagos, enyhe júniusi éjszakában s azután az ember sietve nekivágott a Körútnak. Ugy ment, mint akit kergetnek. A Körútról, anélkül, hogy tudta volna merre és hova megy, végigment a Kerepesi-úton, ott tovább előre, végig a Kossuth Lajos-utcán és az Erzsébet-hídhöz ért. Fenn a Gellért-hegyen, mint egy-egy nagy csillag, úgy ragyogtak a gázlángok s alant a Dunában a lámpák reflexe, mint egy hosszú sor égő fáklya, úgy világítottak benn a vízben.

Az egyedül haladó, egyedül álló, megúnt életet cipelő ember megállt a hid közepén és úgy nézett le a feketén ragyogó, nagy halálnyoszolyába. Az agyvelejétől a lába ujjáig minden fájt benne és rajta. Halálos fáradtság és a nyugalom vágya kergette le, lefelé a vízhez.

Hátulról egy rendőr tette vállára a kezét.

- Mit akar itt?

Az ember megijedt.

- Vidéki vagyok - mondta kedvetlenül - nézem ezt a nagy vizet. - Azzal tovább ment. Végigment a hídon, a rendőr követte egy darabig s azután, mint aki mindent elvégzett, elmaradt.

Az ember lement a Dunapartra s ott ment egész a Margithidig. Folyton jöttek előtte is, utána is és a Margithidnél beült egy bérkocsiba s elvitette magát egy szállodába.

Ekkor már két óra felé járt az idő. A pincértől levélpapírost kért s a következő levelet írta meg a leányának:

„Légy jó és becsületes, én nem lehetek a földön tovább melletted. Bocsáss meg az anyádnak, kit nem akarok előtted vádolni.”

Azután lefeküdt és szivenlőtte magát.

Baba ezalatt boldogan és édesdeden aludt s a holnapi virágokról, tapsokról, a mai önkéntes szomszédairól és a jövő diadalairól álmodozott.

## XII.

Másnap a bonctani intézet halottas kamrájában látta viszont Baba az apját.

A katakombákhoz hasonló, falba épített vasajtók közül kinyitottak egyet s a szűk, épen csak egy emberre szabott mélyedésből kihúztak valami keskeny, asztal formájú lapot s azon feküdt a szegény öngyilkos.

Csak a kabátja hiányzott róla, úgy felöltözve, cipősen feküdt az idegen vendéglőágyba, az arca olyan volt, mintha aludna s csak a szíve táján, az ingén volt egy kerek, kis vérfolt.

- Elsőrendű lövés - mormolta bajuszába az egyik rendőr, míg Baba az iszonyattól megdermedve, fogózott a Johanna és Juli karjába.

Annyira érthetetlen és felfoghatatlan valami volt előtte a halál s az egész tragédia olyan váratlanul és hirtelen történt, hogy az egészben az tette reá a legmélyebb hatást: hogy az apját egy pincyszerű helyiségben találta, egy jéghideg fal közül húzták ki, valami mechanikus eszköz segítségével s hogy ott végig a falban, ilyen titokzatos s rémes kis vasajtók sorakoztak egymás mellett s mindenikben ott feküdt egy-egy ilyen néma ember, akik leszámoltak az élettel.

Baba, amint öntudatlan kíváncsisággal felemelte tekintetét az apja viasz arcáról, szeme azon az emberen akadt meg, aki kinyitotta előttük a halottas kamra nagy vasajtóját s a kulcsok szíjra fűzve csüngtek kezében. Azután ismét az apjára nézett és félelmesen száraz, könytelen szemével ezt látszott neki mondani:

- Nem kellett volna meghalnod, apuskám, mert veled a mama is meghalt nekem. Azt, hogy te ide kerültél, soha se fogom neki megbocsátani. Most már a te leányod is olyan árva lett a világon, mint ez a szegény Juli és otthon a büszke Janka. Julinak van apja, de úgy látszik, mintha nem lenne, nekem meg van anyám és úgy fog látszani, mintha nem lenne. Jó éjszakát,

apuskám! - Megcsókolta az apja összekulcsolt kezét, melybe a szálloda zajos múltú, előrege-  
dett és fanatikussá lett szobaasszonya egy kis fekete feszületet nyomott és intett Johannának,  
hogy menjenek.

Beültek egy kocsi s a kocsi ott haladt el, az előtt az épület előtt, ahol most folyt ép javában  
társainak vizsgálja.

A Baba arca ólmosan sápadt volt és szinte olyan élettelenül meredt, mint az elhagyott halotté.  
Juli nyugtalanul várta, mikor tör ki belőle a zokogás, de még csak a szeme sem volt könnyes.  
Nagy, fekete karikák ültek beesett szeme alatt s olyan fájdalmas, szomorú látvány volt szép  
kis arca, mint egy beteg, néma gyereké.

Mikor haza értek, lefeküdt. A fogai vacogtak, fázott s befelé, a fal felé fordult.

Este megérkezett hazulról a Zsuzsa nénye, az apja húga, egy kövér, falusi özvegy asszony és  
sírva borult Babára.

És össze-vissza beszélt mindent fájdalmában és haragos indulatában a sógorasszonyáról. Tőle  
tudták meg, hogy a szép asszony legutoljára egy fiatal gazdasági irnokkal szűrte össze a leveit,  
még pedig olyan nyíltan, hogy az özvegy báróné, kinek húsz esztendő óta állt szolgálatában a  
szerencsétlen férj, felmondott neki.

Ez a Zsuzsa néni kiméletlenül, habzó gyűlölettel kiabált kigyót-békát a bűnös asszonyra.  
Janka nem tudta hallgatni, kiment s végre Julinak kellett közbe szólni.

- Akiről beszél, az ennek a leánynak az édesanyja - mutatott Babára és erélyesen nézett a  
sírástól és haragtól vörösarcú asszonyra.

- Na, bizony! - mondta erre Flesch mama félvállról. - Ha százszor is az édesanyja, ami igaz,  
az igaz!

- Nem érdemel részvétet - hagyta rá Johanna, aki mióta tisztességes asszonynak készült,  
nagyobb inquitort talált benne nemcsak a bűn, de még egy kis ballépés is, mint hajdan a  
világ a spanyol papokban.

Csak a Rebi durva, faragatlan szíve volt helyén.

- Igaz - csapott rá tenyerével az asztalra - ezt a kis leányt mégis csak nem a kakuk költötte ki  
és az anyjáról nem kell előtte rosszat mondani!

Ez ellen senki sem mert argumentálni.

A temetés megtörtént, anélkül, hogy Baba az egész idő alatt egy szót váltott volna az anyjá-  
val. A könnyelmű, szép asszonyt ez a két nap tíz évvel öregítette meg. Az ura halála és külö-  
nösen a leánya viselkedése majd megőrijtette.

Haza kellett utaznia anélkül, hogy megcsókolhatta volna Babát, anélkül, hogy ez észre is vette  
volna jelenlétét.

A bűnhődés hamar utólérte, még pedig a legborzasztóbb formában: a gyereke gyűlöletében.

Fleschné és Johanna szintén ellenséges indulattal nézték.

- Kedves nagysád - mondta Johanna a temetés után hideg fölénnyel - ezek után kérem kell,  
hogy kimélje meg házamat ezutáni látogatásaitól. Leányát szívesen megtartom, de nagysád itt  
nem találkozhat vele. Találkozzanak másutt. Én házasság előtt állok, félig-meddig meny-  
asszony vagyok s így érteni fogja. Meg a másik két leány... Tisztességes úri leányok...  
Nagyon sajnálom...



Johanna megérte azt a kevély boldogságot, hogy fölötte állt egy bűnös asszonynak. Ezt sokért nem adta. De aki még Johannánál is boldogabb volt talán, az Flesch mama volt, mert ő ugyanezt elmondta a boldogtalan asszonynak, amit Johanna elmondott neki.

Rebi, aki a konyhában mindezt hallotta, becsukta saját maga előtt a konyhaajtót, hogy be ne rohanjon, oda benn skandalumot csapni.

A megalázott asszonyt Janka és Juli vigasztalták. Juli kikísérte az állomáshoz és megígérte, hogy kibékíti Babát vele. Így kissé megnyugodva utazott haza, azzal az elhatározással, hogy otthon elad mindent s együtt fog Pesten lakni a kis leányával, csöndben és becsületesen.

### XIII.

Az első esős nap után, Baba vett egy csomó virágpalántát és délután kivitték ketten Julival a temetőbe és elültették a friss sírra.

Több helyen diszítgették így a sírokat s a feketeruhás alakok sápadtan, kisirt szemmel, mint valami kísértetek imbolyogtak a borongós alkonyatban.

A leányok elvégezve dolgaikat, leültek egy padra. A levegő kissé hűvös és őszi volt az eső után, az ég szürke és borongós s a közeli gyárak füstje megtépve, szakadozottan úszott tova a levegőben, mint azok a félbenmaradt remények, melyeket a keresztek jeleztek itt közelükben.

Baba sápadt volt s esernyőjével a nyirkos földet piszkálta. Szomorúság és fásult bánat ült szép, kék szemében.

- Mondja, Juli - szólt halkán s esernyőjével a sírokra mutatott - mind ide jutunk?

Ez a téma nem ígérkezett valami vígnak, de Juli már nem bánta, akármiről beszél Baba, csak beszéljen már.

- Ide - mondta Juli - minthogy ez a természetes folyamata az életnek.

- Maga ezt olyan egyszerűen mondja - mosolygott Baba halványan - mintha már is orvos lenne.

- Egyszerű maga az eset is. Minden gondolkodó ember tudja, hogy az élet olyan cél, amit a természet az emberek által közvetít. Mikor ez a cél fölöslegessé, vagy haszontalanná válik, az ember organizmusa egyszerűen megáll, mint az óra, melyet nem húznak föl.

Baba keserűen mosolygott.

- Már az én órám is megállt.

- Mondja, - szólt Juli komolyan - mivel rosszabb a maga élete, mint az enyém?

- Én azt nem tudhatom! - sóhajtott Baba.

- Ez igaz. De tudja, kedves Baba, mi történt a maga kis életében? Magát az a szörnyű eset annyira megrázta, hogy elveszítette életkedvét s most azt hiszi, hogy megunta az életet, vagy nem szereti többé. Ez nem áll. Az életet magát sem megenni, sem nem szeretni már, nem lehet. Az élet bennünk van, magunkban, tehát amikor az életet szeretjük, magunkat szeretjük s azok a dolgok, melyek a megunást előidéznek, külső behatások, melyeket az élethez való erős és őszinte ragaszkodással s az emberek által kitalált boldogságokról való lemondással le lehet küzdeni. Ha tudnám - folytatta Juli nagyon komolyan - hogy némi könnyebülést szerzek a maga lelkének azzal, ha elmondok valamit az én életemből, szívesen megtenném.

Ránézett Babára s mivel semmi kíváncsiság nem látszott szomorú arcán, pár perc múlva ezeket mondta:

- Tizenkét esztendő voltam, mikor egy őszi nap, amint hazamentem az iskolából, anyámat, a szomszédoktól körülvéve, holtan találtam az ágyán. Hajáról és ruhájából csurgott a víz s Laura, a mostohatestvérem kézen fogott és bevitt egy másik szobába.

- A mai napig gyerek voltál - mondta Laura - mert volt anyád, most már nem vagy gyerek, mert nincs anyád és elmondhatok neked mindent. Anyád beugrott ugyanabba a kútba, melyben tizenkét esztendő előtt az én anyám elpusztult. Az én anyám beteges volt, évekig feküdt, a te anyád szép, egészséges leány volt s tudta az egész falu, hogy apám csak azt várta, hogy anyám behúnyja a szemét s elvegye a szép Timkó Katát. Az apánk akkor is olyan volt, mint amilyen mostan. Erőszakos, durva, önző és szivtelen. Előbb az én anyámat, azután a te anyádat kergette bele a kétségbeesésbe s most a szép Munkácsynét szeretné a házhoz hozni. Csakhogy ide több asszony nem teszi be a lábát. Eddig gyűlöltelek Juli, de most, hogy közös sors ért bennünket, szeretni foglak. Tégedet is, a testvéreidet is.

És Laura még most, négy esztendő után is harcol apámmal a harmadik asszony miatt, akit a házhoz akar vinni...

A két leány szótlánul ült egymás mellett. A hűvös tavaszi eső lassan szitált rájuk, de nem látták a könyeiktől.

Két hét múlva Baba haza ment az anyjához s ősszel már nem ment vissza Fleschékhez, együtt lakott az anyjával, egy kis józsefvárosi lakásban.

## MÁSODIK RÉSZ

### XIV.

A hús jó puha legyen és főzzön hozzá sok krumplit! Minket nem kell várni semmivel, nem vacsorázunk itthon. Színház után a Royalba megyünk, úgy-e, drágám?

Aki ezt kérdezte és a vacsorára vonatkozó parancsot kiadta: Johanna volt s a „drágám”: az ura, a fiatal bankhivatalnok. Ott állt a felesége háta mögött, kifogástalan smokingjára most vette föl elegáns télikabátját s az előszoba tükre előtt húzta a keztyűjét.

Közönségesen szép, hizásra hajló, kerek arcú fiatal ember volt, olyan kis egyforma, jelentéktelen állat az Urnak gazdag menaszériájából, amelyet az állatkertben ezzel a gyűjtőnévvel könyvelnek el: *vizi szárnyasok*. Olyan se nem hasznos, se nem kártékony, se nem ravasz, se nem vérengző kis nullák, tollra, színre, karakterre mind egyforma, amelyből Budapest utcáin néhány ezer mozog.

Johanna most a leányok szobáját nyitotta ki s az ajtón bedugta fehér csipkekendős fejét és beköszönt.

- Pá, leányok!

Rebi kinyitotta előttük az előszoba ajtót és valamit dörmögött az orra alatt, olyasmit, hogy: Kezét csókolom!... Kissé nehezen ment még a tisztelet megadás, de már közeledett feléje, mert a házasság ha sokszor erkölestelenebb is mint a házasságon kívüli szerelem, de olyan tolvajkulcs, melylyel a tisztesség kapuja nyílik.

Az új pár három hónapos házasság volt s miután Johannának húszezer forint készpénze után fizetett kamatokat az „Első Hazai...” a kis bankhivatalnok Strausznak nem volt egyéb kifogása Johannával szemben: mint ennek a vallása.

Ugyanis, az egyetlen kemény csont a gerincén, az a becsületes vagy oktalan fanatizmus volt, melylyel a saját hitéhez ragaszkodott. Ez a fanatizmus olyan mély volt benne, hogy ezt az egyet sem a nagyvárosi élet levegője, sem az élni akarás összes attrakciói meg nem törték benne. Ez a meglepő atavizmus ebben a korlátolt és könnyű életre hajló fiúban olyan volt, mint a pergamenpapír az olvadásnak indult vaj körül.

És Johannának vissza kellett térni ősei hitére, ami nála ép olyan könnyen ment, mint egykor az elhagyása.

A Flesch mama jövendölései, átkozódásai semmit sem használtak s egy nap, a Király-utcai két szobás lakás fel lett mondva és Johanna a József-körúton vett ki egy három szobás elegáns lakást. Két szobát ő lakott az urával, egyet az anyja és a két leány, mert Baba már nem lakott náluk.

És Johanna boldog volt. Olyan alázatos szerelemmel szerette az urát, mint valami fiatal, ragaszkodó természetű rabnő a kenyéradóját s ez a szerelem, melyben a tisztesség utáni vágyak is volt része, nagy változásokat tett benne. A modora megfinomult, türelmesebb, elnézőbb, jobb lett és semmivel se lett belőle rosszabb feleség, mint abból a tizennyolc esztendő leányból, akit az ura csókol először szájon.

Juli benn a szobában egy anatómiai művet olvasott s Janka harisnyát stoppolt.

Juli egy év alatt megnőtt, sokat fejlődött, jobban is öltözött, amennyiben teltebb lett alakban, arcban fogyott és vonásai megfinomultak, bőrének színe olyan volt, mint a halványpiros zománc és szemének ragyogó mélységében benne sugárzott okos tiszta, öntudatos lelke.

Janka még szomorúbb, hidegebb és élettelenebb volt mint valaha. Olyan volt, mint az elefántcsontból faragott rózsza. Átláthatatlan és kifürkészhetetlen bánata úgy nyomta a szívét, mint azok a nagy darab kövek a sírok tetejét, melyek azt a benyomást teszik az emberre, hogy olyan halott fölébe van elhelyezve, kinek nem várják feltámadását. Kivülről nyugodtnak látszott, hogy belülről mit érzett, senki sem tudta.

Az emberek iránt udvarias és hideg volt s ellenszenvet csak az ezredes és a bátyja iránt mutatott ki. Ezt a két embert majdnem egyformán gyűlölte. Az ezredest olyasminek nézte, mint valami undok mérges pókot, aki az ő boldog álmainak kertjébe betolakodott s ott a maga ördögi fonalaiból szőtt szálakkal megfojtotta egy reggel boldogsága virágait.

A bátyja, Kis-Kolozsy Gábor, a tél elején váratlanul hazajött. Janka még csak kezét sem nyújtott neki, nem volt hozzá egy szava sem s csak a többieknek elmondott részletekből tudta meg, hogy valahol külföldön csavargott egy svindler imprezárióval, aki apró német és francia városokban hangversenyeket rendezett vele, a jövedelmet zsebredugta s neki alig adott annyit, amiből eltengődhetett.

- Miért nem hagyta ott? - kérdezte Johanna megbotránkozva.

A fiatal ember vállat vont és kacagott.

- Két okból! Először azért: mert nem volt útiköltségem, hogy hazajöjjenek s másodszer azért: mert szerelmes voltam a vén gazember németnek a leányába.

Ez reá vallott és mindenki elhitte neki. Le volt rongyolódva, olyan züllött állapotban volt, mint egy vándorlólegény, de még így is szép fiú volt; eszes, geniális tüztől lobogó, szép bársonyos szeme hizelgő melegséggel tapad az arcokra és könnyelmű jókedve, ötletessége, mindenkit meghódított.

Juli már akkor az egyetemre járt s egész lelkét és gondolatvilágát tanulmányainak új, csodálatos titka: az emberi lét miszteriuma foglalta el. Érintetlen szűzi lelke előtt titkok nyíltak meg, melyről eddig semmit sem tudott s mikor maga előtt látta az ember fejlődésének embriológiját, a természet törvényeinek csodálatos fejlődéseit, olyan meghatott és boldog érzés melege töltötte el lelkét, mint a szerelmes asszonynak a fölfedezés, aki először érzi megdobanni szíve alatt az élet és a szerelem fenséges titkát.

Juli elbűvölve, tudományszomjában, hálával és szeretettel a természet iránt, új látással, új szemekkel nézte az életet, amely tele volt számára kincsekkel, a megismerés nemes titkaival.

S ennek a belső, lázas, de elégedett lelki életnek külső nyomait viselte megszépült, kifinomult, szinte új vonásokat felvett arca. Szeme mélyebb lett, még gondolkodóbb, nyugodtabb és derűsebb kifejezéssel ragyogott, mint eddig s egész valóján az ifjúság zománca, az öntudatos, komoly, okos és rajongó léleknek kifejezésével. Ez volt, az: új Juli.

Kis-Kolozsy percekig nézte néma csodálattal s amint a Juli és a huga nemes, munkás életét nézte, undorral gondolt a saját haszontalan életére és értéktelenségére.

Vagy két hét múlva, egy délután, elegánsan kiöltözve, új télikabátban jelent meg s miután meghajtotta magát a leányok előtt, jókedvűen, de kissé megindultan így szólt Julihoz:

- Gratuláljon saját magának, kedves Juli, mert a mai naptól kollegák vagyunk. Beíratkoztam az egyetemre.

A két leány meglepetten nézett rá.

- És miért kell ezért saját magamnak gratulálni? - mosolygott Juli.

- Mert maga volt az én vészharangom, aki tüzet kongat és figyelmezteti az embereket a bajra. Remélem - fordult Jankához, - meg vagy velem elégedve?

- Ezt majd az idő mutatja meg - mondta Janka hidegen, habár a szive örömtől dobogott, de ismerte a bátyját és nem bizott ebben az új lelkesedésben és a javulás komolyságában.

De Kis-Kolozsy mintha rá akart volna cáfolni a húga aggodalmaira. Isten tudja, honnét szerzett pénzt, melyik rokonát pumpolta meg az ő csodálatosan művészi, új hazugságaival, melyekkel a legóvatosabb és legkétkedőbb pénzforrásait is újra és újra be tudta csapni, csak hogy ellátta magát új ruhákkal, könyvekkel, mindennel és húsz forintért elegáns szobát bérelt magának. Jankának az volt a gyanúja, hogy kártyázik, vagy még rosszabb dologtól félt, de annyira apatikus volt már a csapások iránt és nem találta magához méltónak a kutatást, hogy hagyta a dolgokat magukra.

Juli és Kis-Kolozsy ezután együtt látogatták az előadásokat, vitatkoztak, versenyeztek egymással és nemsokára a legjobb pajtáskodó viszony fejlődött ki köztük, de nem abban a formában, ahogy ezt a nő és férfi közötti pajtáskodást mindennap látni. Ezek rendesen olyan viszonyok, melyben a barátságnak csak a durvább vonásai és a szerelemnek finomabb nüanszai vannak meg. A Juli egyéniségéből kifolyólag, olyan barátság fejlődött köztük, mint két nőiesen finom lelkű fiatal ember között. Semmi banális intimitások, apró gondoknak közönös kicserélése és néha napján a lelkeken apró titkoknak bevallásával való könnyítés.

Julit a fiatal ember sokoldalú genialitása iránti elismerés és a tudomány közös láncá fűzte férfi kollegájához s a fiatal embert az a megbűvölő, nemes és női tisztaság fűzte a leányhoz, mi születése és nevelése alapjánál fogva, bármilyen aberrációk felé hajlott is könnyelmű természete, ami meghatotta és lebilincselte a nőben, ez mégis csak az volt, amit Juliban feltalált s ami száz és száz esztendőök folyamán, ősnemes ivadékú családját minden legkisebb tisztatlanságtól megmentette.

S még valami. Ezt az akaratnélküli, eszes, de gyertyaláng-jellemű fiatal embert minden erős jellem képes volt befolyásolni. S minthogy már abban a korban volt, amikor az egzisztenciák megállapításának vége felé közeledik az ember, egy magába szállt pillanatban elhatározta, hogy sorsát úgy igazítja a Juli sorsához, mint a zsebórákat igazítják a toronyórához. S bár semmi különösebb kedvet nem érzett az orvosi tudományhoz, de mivel Juli ezt választotta magának, ő is jónak találta ahhoz, hogy idővel pénzre váltva fel a tudományát, abból fizesse a házbérét és szabó-kontóit. Ha Juli történetesen tanárnak vagy kötél-táncosnőnek készül, talán ide is követi. Az akaratnak imponáló ereje minden formában hipnotizálta, de mivel az ilyen lelkekben semmi gondolat és eszme nem épül fel kompakt formában, meglehet, hogy az igazi ok, melynek tiszta körvonalait maga sem tudta a nemesebb okoknak látszó föltevések közül kihámozni, mégis csak léha lelkének egy titkos, bevallatlan vágya volt: a szerelem. A lelkiismeretlen, banális szerelem, a nőnek olyan nemes fajtájából, mely még hiányzott szerelmi repertoírjából.

A ma azonban még tiszta volt és Janka nagy megnyugvással vette tudomásul, hogy Gábor nemcsak tanul, de dolgozik is és pénzt keres; tanít. Valami ismeretlen pártfogó ajánlatára - Janka az ezredesre gyanakodott - meghívták egy tábornok fiaihoz zongoraoktatásra, s még ezenkívül is volt pár háza.

Hosszú idők után az elégedettségnek némi kis derűje most kereste fel először a Janka lelkét. A bátyja boldogulása - családi tradíciók által beléoltva, hogy: mindent a fiúért, a *név viselőjeért* - nagyobb megnyugvás lett volna számára a saját boldogulásánál is és annál jobban bántotta a bátyja indolenciája a családi hagyományok iránt, minél erősebb volt ő benne az önmegadás, feláldozni magát a családjáért.

Csak hogy a Janka reménysége nagyon csonkaszárnyú madár volt. Alig, hogy csöppet tudott repülni és mindjárt leszállt beteg szárnyával a földre, honnét búsan nézte az épszárnyú madarak gondtalan röpködését.

## XV.

Hideg, kellemetlen februáriusi nap volt; esővel vegyesen havazott s Johanna a szobája ablakánál várta haza az urát. Fehér flanel pongyola volt rajta, fiatalos, diszkrét kék szalag díszszel s amit csak szigorúan prüd, vagy a megjelenésükre nagyon vigyázó asszonyok tesznek meg, a pongyola alatt be volt fűzve.

Már fél háromra járt az idő s ideges várakozással, megfeszített figyelemmel kísérte az óra mutatóját. Johanna ugyanis úgy féltette az urát, mint hajdan a peruiak az inkák kincsét. Féltette mindenkitől és mindentől. Ismerős és ismeretlen nőktől, a férfiak léha és romlott erkölcsétől, színháztól, orfeumtól, zenétől, regénytől, mindentől. Jó időben minden nap megvárta a hivatal előtt és együtt jöttek haza, kávéházba együtt mentek, valamint vásárolni és a férj szabójához s Johanna holmi praktikával azt is kivitte, hogy még a borbélyt is haza járatta az urához. A könyveket a kölcsönkönyvtárból ő válogatta ki s a pikáns szerelmi és házasságtörési regények ép úgy számúzve lettek, mint az ugyanilyen színdarabok. A Vígshíznak felé se vitte az urát s a színdarabok közül csak az olyanokat nézték meg, ahol földigérő szoknyában játszanak a nők.

Így aztán csupa aggodalom, remegés, folytonos fárasztó figyelés között élvezte a boldogságát, amit fanatikus erőszakkal akart magának megtartani és biztosítani a jövőre. S közbe nem vette észre, hogy ezzel az igyekezettel megrontja az életét és hogy a boldogsága tulajdonképpen nem boldogság, csak ennek egy színesen lázas reflexe. Egy illúzió, a letűnt, idejében jött boldogságból, amelyhez a nőnek fiatalnak és ártatlannak kell lenni, egy silhouette a Léthe tükrén, amint keresztülmegy bűnös útjáról a feledés vizén, az új, megtisztult életbe. De Johanna azt hitte, hogy ő boldog.

Egyszer csak az utca másik oldalán megpillantotta az urát, Janka mellett. Janka kezében az ura esernyője volt s ez esernyő nélkül jött a leány mellett. A százötven forintos télikabátja csupa víz volt, de az arca - legalább Johanna ilyennek látta - át volt szellemülve a boldogságtól, hogy együtt jöhet végig az utcákon egy előkelő, büszke gentry leánynyal.

Sápadtan, a száját rágva nézte őket s a füle úgy zúgott, mintha forró ólmot öntöttek volna bele. Azután csöngettek s az ura ott állt előtte. Huszonöttestendős, szőke, egészséges arca piros volt, szép nőies metszésű szája majd kicsattant s kék szeme fiatalos gondatlansággal ragyogott.

Johanna úgy nézett rá, mintha most látta volna életében először. S *igazán*, talán most látta először. Annak, aki volt az ő sokat élt, elvirágzott asszonyi ifjúsága számára: megtarthatatlannak. Egy pillanatra annyira világos volt előtte ez a gondolat, hogy e pillanat alatt előre látott, végig az egész életén, mint a villám által megvilágított országúton.

S amikor hozzájött és megcsókolta, megfogta a két kezét, belenézett a szemébe és sápadtan, remegő szájjal így szólt:

- Meg kell neked mondanom. Fred, hogyha megcsalsz, mind a ketten meghalunk. Tehát jól vigyázz! Nem fenyegetlek, csak figyelmeztetek. Mindenem te vagy, soha sem szerettem senkit és nem tudnék belenyugodni elvesztésedbe. És most gyere ebédelni.

Szenvedélyesen megcsókolta az urát, aztán karonfogva bementek az anyja szobájába, ahol már meg volt terítve s Rebi ép hozta a levest.

Strausz Frednek alaposan elvette Johanna az étvágyát s úgy ült az asztalnál, mint a megvert kutya a gazdája mellett.

Johanna sápadtan és szótlanul, tányérjára szegzett tekintettel evett, Rebi kíváncsian nézte s valami vihar kitörését várta. Lopva az anyja is rá-ránézett s a leányoknak is feltűnt szokatlan szótalansága, de senki sem szólt és kedvetlenül, lehangoltan ettek.

Mikor a tésztnál tartottak, Johanna nem bírta ki tovább s hirtelen fölvetette a szemét és ránézett Jankára. Janka nyugodtan, azzal az igazi úri eleganciával evett, ami magában is annyira megkülönböztette környezetétől, mintha a Flesch mama nem épen elsőrendű tisztaságú asztala előtt, valami hercegnő ült volna.

- Nézze, Janka kisasszony - szólalt meg Johanna remegő dühvel s a szeme úgy égett, mint a mérges macskáé - miért nem hord kegyed esernyőt magával?

Janka megütődve nézett rá.

- Mit akar ezzel mondani? - kérdezte csodálkozva.

- Csak azt - mondta Johanna durván - hogy jövőre ne vegye igénybe az uram esernyőjét. Ha férfi esernyőre és kíséretre van szüksége, van elég nőtlen fiatal ember Pesten!

Ebben a percben az volt, aki alapjában: az elkeseredett, vad, durva nőstény tigris, aki gyűlölte a tiszta nőt, a kényes társadalmat, a saját romlott anyját, mindenkit s aki kész volt egy egész világon boszút állni elvesztett élete miatt s aki a hímjéért, ki egyetlen kapocs volt emberi boldogsága és a társadalomhoz való jussához, képes volt mindeneken keresztülgázolni.

Egy pillanatnyi csönd lett, aztán az ura sápadtan és ingerülten ütött az asztalra.

- Ez nem járja! - kiáltott mérgesen. - Az Andrassy-úton találkoztam a kisasszonnyal s mert nem volt esernyője, felajánlottam a magamét. Ez olyan egyszerű udvariassági tény, hogy csak egy olyan örült fujhatja fel, mint amilyen te vagy!

Ezzel felállt, bement a másik szobába s becsapta maga után az ajtót.

Janka is felállt s egyetlen egy szó nélkül végignézett Johannán. Annyi hidegség és megvető szájalom volt a nézésében, hogy Johanna zavarodottan sütötte le a szemét. Azután kiment az előszobába, magára vette a kabátját és minden cél nélkül kiment a havas esőben az utcára.

A másik percben Rebi kidülledt szemmel, rákvörös arccal behozta a Juli kabátját s az ajtóban megállt vele.

- Juli kisasszony - mondta rekedten - menjen azonnal a társa után. Annak a leánynak, ugy is láthatja a bolond is, hogy nem valami pünkösdi királyság az élete s még valami kárt tesz magában. Azután keressenek más szállást, ez itt nem maguknak való. Itt az angyalok ábrázatát is vikszszel kenik be. Itt - s most már kiabált Rebi - én se maradok meg! Nem maradok egy percig se. Fel se mosogatok, az asztalt se szedem el, megyek azonnal. Csukassanak be, húzzák le a béremet, vessenek a tömlöcbe, inkább ott, mint itt! Maguk - s már Johanna előtt verte öklével az asztalt - nem emberek. Sintérek! Itt van köztük két árva és rájuk köpnek, bepizkítják őket. Menjen, Juli kisasszony, én is megyek. Így!

Flesch mama csak a kezeit csapkodta össze néma rémületében, Johanna pedig, mikor az urától kezdve a szolgálójáig mindenki megszegyenítette, kimerülve és lesújtva, sírva borult le az asztalra.

Künn a havas esőben, a hideg, nyirkos ködben, Janka és Juli szótlanul mentek az utcákon. Szomorúak, levertek, fáradtak voltak s otthon nélkül, mint a gazdátlan kuttyák, cél nélkül kószáltak. Egy szép termetű, elegáns szőke leány ment el mellettük, az anyja belefogózott a karjába és sietve, boldogan mentek haza, a tiszta, finom otthonukba. A két leány megnézte őket s a szájukat keményen összeszorították.

- Menjünk be egy kávéházba - szólt Janka - legalább meleg helyen leszünk.

Kedvetlenül és finnyásan tette rá kezét egy kávéház ajtajára, de mert nem tehetett egyebet, bementek. A pincérek sértőleg néztek végig rajtuk s mikor le akartak ülni egy asztalhoz, a fizető pincér, egy követségi attachéhoz hasonló szőke fiatal úr, útjokat állta.

- Pardon! - szólt. - Ez az asztal el van foglalva.

Másik asztalhoz mentek. A szőke úr itt is azt mondta:

- Pardon, ez is!

A harmadik asztalnál detto. Janka kérdőleg nézett Julira. Nem értette a dolgot. Juli elértette.

- Itt nincs hely - mondta elpirulva, pedig tudta, hogy az igazi ok az: mert kíséző nélkül voltak, a pincér könnyű erkölcsű nőknek nézte őket. De ezt a világeért se mondta meg Jankának. Ő többet tudott már az életből, orvosnak készült, ki előtt úgy vonulnak el a bűnök és tragédiák, mint a hegyről nézve alant a patakok és falvak. Sok mindent hallott egyedül élő szegény diákleányok tapasztalataiból is és elmentek az előkelő, erkölcsös kávéházból egy kis cukrászdába.

Hozattak maguknak kávé s Janka, mikor megitta, így szólt:

- Én többé nem teszem be a lábamat Fleschékhez.

- Magával tartok - mondta Juli.

Janka megszorította a Juli kezét s aztán számoltak.

- Veszünk föl egy bútorozott szobát. Ketten hatvan forintot keresünk, tizenötöt adunk a szobáért, huszat fejenként a kosztért. Ruházatra, könyvekre, egyebekre marad... Egyik se merte kimondani.

Janka csüggedten, halálos életunalommal nézett maga elé.

- Az éjjel Gábornál alszunk - mondta csöndesen - majd ő elmegy valamelyik barátjához. Holnap keresünk lakást.

Elhallgatott s ránézett arra a két nőre, akik a pult mellett ültek és horgoltak. Az egyik Krantz Teréz volt, a cukrászda tulajdonosa, kis horpadt mellű, ritka őszhajú vén leány, az orra hosszú és hegyes volt, az álla olyan tompa, mintha elváltak volna belőle s kezén újatlan, szürke szarvasbőr keztyűt viselt.

A másik fiatal leány volt, de olyan keserű, barometer arca volt, amely egy egész életre megjövendölte a jövőt. Azt a hervadó, örömtelen, színtelen jövőt, amely a nők millió és millióinak része lesz.

Egy széken nagy, fehér, fekete fejű macska aludt s a levegőben a szegényes kis cukrászdának avas, nedves tömjén szaga érzett.

- Menjünk innen! - sóhajtott Janka.

## XVI.

Egy terézvárosi ház harmadik emeletére, a méltóságos Botár Ágostonné cselédszobájába hurcolkodott Juli és Janka.

Egy hangzatos kishirdetés útján kerültek ide, mivel Jankára a kishirdetésből ez a két szó tett mélyebb benyomást: „egy özvegy méltóságos asszony nál...” s Julira a szoba ára: a tíz forint.

A szűk kis négyszögletes szoba az előszobából nyílt s egy keskeny, hosszúkás ablak, olyan mint a speizokon szokott lenni, szolgáltatva a világosságot. Az ablakból a nyugati indóház



kormos, füstös udvarára lehetett látni s a be- és kirobogó vonatok dübörgő zakatolása állandó remegésben tartotta az épület papírvékony falait. Az asztalon a vizesüveg és poharak minduntalan összecsörrentek s az ablaktáblákat mintha láthatatlan kezek folyton rázták volna.

A szobában egy ágy, egy kartonnal behúzott kanapé, egy ruhaszekrény volt s a falakon három füstös rámájú kép. Az egyik Stuart Mária lefejezése, másik a lelkeket szállító Charon a Styx sötét vizén s a harmadik az Úr Jézus keresztrefeszítése.

Janka a ruhái kipakolásával volt elfoglalva s valahányszor ránézett a képekre, kellemetlen borzongás futott rajta keresztül.

- Ezeket a képeket én leveszem és eldugom valamerre - szóló Julihoz.

- Amint akarja, - hagyta rá Juli s a galucsniját törülgette egy vizes ronggyal.

- Ezt az örökös vonatzakatolást soha se fogom megszokni! - sóhajtott Janka. Úgy érzem, mintha a saját testemen mennének keresztül azok a rettenetes vasszörnyetegek és mindig eszembe jut Tolstoj: Karenin Annája.

Juli a saját maga kellemetlenségére nem is gondolva, sajnálkozva nézett Jankára, de nem állhatta meg, hogy egy gyöngö gúnynyal ne célozzon a társa Achilles-sarkára.

- A maga választása, kedves Janka! Most olyan szerencsések vagyunk, hogy egy méltóságos asszony cselédszobájában lakhatunk.

- Gúnyolódik? - kérdezte Janka szomorúan.

- Bocsásson meg, - szóló Juli, kissé elszégyelve magát s megnézte az óráját és elővette a teafőzőjüket.

- Baba megigérte, hogy öt órákor meglátogat bennünket.

Baba az anyjával a Liliom-utcában, egy piszkos, vedlett falú ház harmadik emeletén lakott. A két udvari szoba ablakai valami szappangyárnak a furcsa, drótozott kéményeire néztek s ebből a kéményből egész nap omlott a piszkos, sűrű és koromszagú füst. Ez a füst azon a vidéken mindenre ráült, mint valami lidércnyomás. A levegőre, házakra, még az emberek lelkére is. A levegő fojtó, a házak kívül-belől mocskosak s a külvárosi munkásnép fáradt, apatikus és keserű lelkű.

Itt laktak Babáék egy kétszobás lakásban s a száznyolcvan forintnyi lakbért majdnem egészen az a három fiatalember fizette, kik a nagyobbik szobában laktak. Egyik közülök hivatalnok volt a szappangyárban, a másik kereskedő-segéd s a harmadik, egy hosszúhajú, igen különös és züllött külsejű belga, technikus volt.

Ennek a máskülönben szép fiúnak sem a vallását, sem a hazáját és semmiféle állapotát nem lehetett tudni határozottan. A szobatársaival sok baja volt, részben azért, mert a rá eső szobabért soha se akarta megfizetni, részben, mert állandóan a másik két társa alsó és felső ruháit viselte.

Ez okok miatt a három fiatalember között rendszeres volt az összekoccanás s a belgát mindennap felszólították a fuzióból való kilépésre.

Ennek dacára, a másik két szolid és korlátolt elméjű fiatalember imádta a könnyelmű és homályos belgát. Nagy geniének tartották és meg voltak róla győződve, hogy egy nap az ő barátjuk kifütyülted a világgal Edisont és Marconit s a saját maga nevét íratja fel a huszadik század haladásának zászlajára.

S nemcsak az elméjükre, de a szívére is nagy hatással volt ez a különös fiú. Szépen énekelt, hegedült, a világnak minden nyelvű zeneirodalmát ismerte s ez a fiatal ember szenvedélyesen szerelmes volt Babába.

Babával az apja halála után akkora változás történt, hogy még a Janka idegenkedése is megszűnt iránta és a régi ellenszenvet szájalom váltotta fel.

Nem a régi léha, könnyelmű és jókedvű teremtés volt már. Az apja halála megöregítette. Még a szépsége is szenvedett és változásokon ment át. Szép kis gödrös, üde érzéki ajka állandóan össze volt szorítva, járása lompos lett, szemében valami kellemetlenül kutató, érett komolyság kifejezése volt s ezek mögött néha valami visszafojtott nyugtalan láng vetett lobbot.

A Janka bátyja egyszer így jellemezte: Hasonlít egy olyan emberhez, aki tűzhányó hegyen járkal.

Öt óra után bekopogtatott Baba. Fekete ruhájában, hosszú fátyolával nyúlánkabb volt mint rendesen, arca halvány s a mosolya minél jobb kedvű akart lenni, annál szomorúbb volt.

A két leány melegen szorított vele kezét s Juli azonnal meggyújtotta a teafőző alatt a spirituszt.

- Mit szól ehhez a mi nagyúri luxusunkhoz? - kérdezte tréfásan. - Külön szobánk van, akkor fekszünk, akkor kelünk, amikor nekünk tetszik, anélkül, hogy végig kellene néznünk, mint válik a Flesch mama szépsége pohárban kezelhető csonttá és fiókba rejtett hajfonattá.

- Ismerem ezt a szobát, - mosolygott Baba halványan. - Az iskolából laktak itt leányok. Látták már a méltóságos asszonyt? Itthon is fekete csipke mantillában jár és fehér keztyű van a kezén.

- Még nem láttuk - mosolygott Juli - csak a nővérét, az öreg Pepsa kisasszonyt. Minden tizedik szavában elmondja: „én vezetem a háztartás technikai és pénzügyi részét, a méltóságos asszony nővérem a szellemi részét. Irónő.” És ma délután már hallottuk vagy háromszor, amint idegen embereknek és a cselédeknek elmondta: „ő méltóságával nem lehet beszélni. Regényt ír.”

- Majd itt éhen fognak halni, - mosolygott Baba. - Egy félfont húsból főznek levest és félfont lisztből gyúrnak hat embernek tésztát. Ez a két nő a házon kívül lakik jól, a barátnőik zsúrjain. A méltóságos asszony minden egyletnek vagy az al, vagy a fő elnöknője s a verebek is tudják róla, hogy nagyon részrehajlóan kezeli az idegen pénzt. És tudják, mire kell itt a pénz? Ennek a két nőnek van egy közös fia, egy kidobott, részeges huszár főhadnagy. Ez a fiú, hogy kié a két nő közül, senki se tudja Budapesten. Egyformán bálványozzák a részeges haszontalant s ez mind kettejüket mamának szólítja. A legérdekesebb pedig az, hogy a leányok, akik itt laktak, azt beszélnek: egyiknek sem igazi fia. Ezek különben senkit se szeretnek a fiúkon kívül; kemény szívéek, ravaszok és svindlerek. Az egyik leánynak volt egy láda ágyneműje a padláson és ezek titokban eladták. A másik leánytól meg Pepsa kisasszony kikunyorálta az anyjáról maradt kis ékszereket és zálogba tette. Ezek úgy hazudnak, tagadnak és esküdznek, mint a cigányok. Különösen Pepsa. A méltóságos asszony a vádakat olyan kézmozdulattal utasítja el magától, mint Jászay Mari, mikor királynőt játszik.

Juli kiöntötte a teát és mosolygott.

- Jól nézünk ki!

- Fel fogunk mondani, - szólt Janka s leverten kavargatta a teáját. - Hisz ezek rosszabbak mint Fleschék!

Azután elhallgattak. A kis bádóg falikályhát Juli megrakta szénnel s a három leány a kanapén összehúzódva itta a teát. A szobát a pályaudvarról behulló lámpafény sápadtan világította meg s ép úgy álltak a szoba közepén a leányok kofferjei, mint másfél esztendő előtt a Flesch mama király-utcai szobájában, egy őszi alkonyatkor.

Baba letette a csészéjét s megtörülte a szemét.

- Tudja, Juli - szólt halkán - mire gondoltam most?

- Tudom! - sóhajtott Juli.

- Hogy megváltozott azóta az én életem!

- Mindenkié megváltozott, - szólt Janka szomorúan.

Baba a fejét rázta.

- Ugy mint az enyém, senkié sem. Maguk mennek tovább a maguk útján, az én utam, ki tudja hová vezet. Nincs többé kedvem semmihez. A színészethez sem. A színészethez könnyelműség, léhaság kell és én... ezt maguk meg sem értik... Én nem lehetek többé könnyelmű... Nekem meg kell magamat tagadni... Én...

Lehajtotta fejét az asztalra és zokogott. Juli megdöbbenve nézett reá s azon gondolkozott, amit Baba mondott. Ujra elmondta magában a szavakat, de tisztán nem értette meg rejtett értelmüket. Csak homályosan. A pályaudvarról folyton hallatszott a tompa dübörgés, a félelmes vasszörnyetegeknek ziháló lélegzete, a rövid, rejtelmes sipolások s a szemközi falról, mintha szénnel körülfestették volna, a Charon-képről sötéten vált ki a szomorú hajós alakja. S még az okos, józan Juli is hallucinált ebben a tompa, pokoli morajlású csöndben. Ugy látta, hogy a szomorú hajós kiszáll a csónakból. Egyszer... kétszer... háromszor... S azután eltűnik a sötét vízben, be az örök néma éjszakába...

## XVII.

Egy rövidre nyírt hajú, energikus arcú asszony ült a zongora mellett és másodszor kiáltotta már:

- Ballet pantomime!... Baba, jöjjön két lépéssel előbbre!... Mariska, hátrább!... Fiúk oldalt! Kezdeni!

Az asszony most mérgesen vágott öklével a zongorába, azután ég felé emelte a két kezét.

- És ilyen arccal akarja maga az „Égő szerelmet” táncolni? Hallatlan! Mint egy spanyolnak öltözött pompes funébres ember a gyászkocsi bakján. Fiam, végre is meg kell magának mondanom, hogy legokosabban tenné, ha átmegy a drámai szakra. Maga játszsza csak a Molnár és leányát, vagy akár az örült Hamlettet. Tavaly olyan eleven volt, mint a higany, az idén meg olyan buta, mint egy szíven lőtt vadliba. Tessék más pofát vágni! Szerelem, báj, pajkosság, szenvedély, minden legyen az arcán. Na! előre!

Babát bántotta a megleckéztetés, meg a társai gúnyos mosolygása és dacosan megrázta a fejét. Szőke kontyából kihulltak a hajtűk s aranyosan csillogó haja végigömlött fekete ruháján. Azután előre lépett, lengén, kecsesen, mint egy hosszúszerű virág, mit a szél himbál.

A zongoránál ülő asszony elégedetten intett.

- Bravó! Így!

A Baba halvány arca kipirult, nagy kék szeme csillogott s csöp kis ajka körül fehéren ragyogtak ki apró fogai. A képzelt tó körül megkezdte csábos táncát s finom kis filigrán érzéki hangján bájosan énekelt egy altató-dalt.

A zongorázó asszony fejével, karjával, vállával verte a taktust s a szemét komikusan összehunyorítva és homlokát felhúzza, egyre dirigált.

- Pianó! Pianó! Csak pian... no!... „Minden nyugszik itt alant” még egyszer. Jól van! Ez... na!... Csak nem ostobáskodni!... Most fortissimo: „Szeretlek, tied szívem”... - S a legszebb résznél újra rávágott a zongorára s mint egy oroszán ordította: Ki csinál itt léghuzamot? - Aztán ismét Babához fordult: Tovább drágám!

Baba olyan gráciával táncolt és énekelt, mint még soha. Maga volt a megtestesült: égő szerelem, csupa: szilajság, tűz, a szabadjára engedett temperamentum ifjú tobzódása. A zongorázó asszony össze-vissza csókolta a jelenete után.

- Látod, kis szívenlőtt vadlibám, - mondta tréfásan s kezébe fogta a Baba fejét, - most megint a tavalyi higany voltál. Most pihenj egy kicsit, Babuskám.

Baba mosolyogva csókolta vissza az asszonyt s oda állt az ablakhoz és forró homlokát rászorította a hideg üvegre. Nem okozott neki semmi örömet a tanárnője elismerése. Rá sem gondolt. A füle zúgott, szíve olyan sebesen dobogott, hogy belé sápadt s mielőtt ismét reá került volna a sor, kiment az előszobába, feltette a kalapját s mint akit kergetnek, leszökött a lépcsőkön.

A füle egyre zúgott, a szemén mintha sűrű fátyol lett volna, nem látott, és izgatott sietséggel ment a nyüzsgő emberek között hazafelé. Egy órás kirakatában megnézte az órát, de alig pár perc múlva elfelejtette s egy hordárt kérdezett meg. Még csak fél öt volt s azt mondta magában: „Jól van. Épen jól van.” De azért öntudatlanul lassabbra fogta lépéseit. Egy templom előtt hosszú kocsisor állt s az egyik kocsistól megkérdezte: mi van a templomban? A kocsisok virágos ostorairól látta, hogy esküvő van, de azért megkérdezte. Repülni szeretett volna haza, mesterséges ürügygel, mégis feltartotta magát s bement a templomba.

Finom úri esküvő volt benn, a templom csupa parfüm és virágillat, az asszonyok drága, nehéz selyem ruhákban, hat szőke nyoszolyóleány halványzöld selyemben, rózsaszínű kalappal. A menyasszony szép, mint a regék hókirálynője. Sugár, karcsú, csupa báj, szüziesség s Baba lázasan keresett valakit a násznép között: a menyasszony anyját. S megtalálta. Szép ezüstös hajú öreg asszony, olyan szüziessé homlokkal, mint a leánya, egyszerű, előkelő, nemes minden ízében.

Baba a Szűz Mária szobrához támaszkodva nézte a menyasszonyt és az anyját.

- Én rajtam soha sem lesz menyasszonyi fátyol - gondolta. A jövőjét senki sem tudja, de én tudom, hogy soha sem lesz belőlem menyasszony. Menyasszony csak az olyan leányokból lehet, kiknek olyan az édesanyjuk, mint ez itt. Ennek a leánynak, tudom, soha se volt piszkos gondolata... Ez nem szökött haza az iskolából. Ez nem látta az édesapját átlőtt szívvel a boncoló-intézet kamrájában. Ennek olyan fehér volt az élete, mint a ruhája.

Az orgona rákezdett a Mendelssohn nászindulóra, s gyönyörű női hang kristályos éneke futott végig az oszlopos templom levegőjén. Baba megtörülte a szemét, sírt. Azután ijedten kérdezte meg egy úri embertől: hány óra és sietve elhagyta a templomot.

Otthon a kapu alól háromszor indult vissza s csak negyedszer tartott a lépcsőknek. Minden emeleten megállt, a szíve majd kiugrott, úgy vert s végre megállt a lakásuk ajtaja előtt. Megfogta a kilincset, nem várva, hogy nyitva találja és csöndesen, lopva kinyitotta. Ha most egy tükörbe bele nézett volna, nem ismert volna saját magára.

A konyhában nem volt senki. A mosóteknő oda volt készítve az ablakhoz, de a kis szolgáló nem volt otthon. Baba keresztül ment a konyhán s a leheletnél is halkabban, kinyitotta a szoba ajtaját. Az anyja ott ült az asztal mellett, háttal az ajtóhoz és lehajtott fejjel olvasott. Kopottas, sokat viselt fekete ruha volt rajta, szőke haja között, melyet már nem festett, ősz szálak csillogtak, de a ruhából kilátszó nyaka még telt és szép fehér volt.

Baba halálsápadtan, mintha a levegőben járt volna, odalépett a háta mögé s visszafojtott lélegzettel hajolt keresztül a vállán.

Az asszony elmélyedve imádkozott. Keze összekulcsolva pihent a kékbársony imakönyv lapján s a könyvtől alig látta mit olvas. Baba elolvasta az imádság címét. Ez volt: *Özvegyek imája*. Azután az örömtől, szégyentől és meghiúsultságtól zokogva borult az anyja vállára.

Mikor kisírta magát, az anyja megtörölgette a szemét, hátra simította a haját és így szólt:

- Beszéljünk egymással egy kicsit, Baba.

- Ne beszéljünk, anyuskám, - szólt Baba boldogan s rátette kezét az anyja szájára. - Már úgyis megértettük egymást és megtaláltuk újra.

Az anyja komolyan rázta a fejét.

- Épen azért, drágám. Azért, hogy amit megtaláltunk, azt meg is tudjuk magunknak tartani.

Baba áradozó szeretettel csókolta az anyja kezét.

- Én már nem veszítek el többé, anyuskám. Te megbocsátasz nekem és minden úgy lesz, mint régen.

- Úgy semmi sem lesz többé, Baba! - sóhajtott az asszony szomorúan. - De teremthetünk magunknak legalább megnyugvást és bizalmat. S hogy ezt elérhessük, tisztán kell látnunk egymás lelkében és meg kell magyarázni bizonyos dolgokat. Így például, neked tudnod kell, kis leányom és hinned kell, hogy az én asszonyi életem az apád koporsójával együtt el lett temetve. Akit te most látsz bennem és látni fogsz, amíg élek, az egyedül csak: anya, a te anyád. Még pedig egy nagyon megbűnhődött és nagyon szomorú lelkű anya. A legkeserveesebb Golgotát jártam meg: a saját gyermekem megvetését és a legirtózatosabb gyötrellem emészt: a te erkölcsi jövőd. Jó példát nem adtam neked és a hatalmamot elveszítettem fölötted. Egyedül állsz, kis leányom, szabad és független vagy minden kötelesség és cselekedetben. Én bűnös vagyok, de nem vagyok elvetemült és álszentelkedő anya. Nem beszélhetek neked a jóról, mikor magam nem követtem, nem adhatok neked tanácsokat, mikor magam sem hallgattam meg. Csak két dolgra kérlek. Tisztelj meg bizalmaddal és gondolj az én sorsomra, ha valamikor kísértéssel állsz szemközt. Elülről kezdeni az életet nem lehet. Ez mese. Azért figyelmeztetek, hogy ne állíts fel cselekedeteiddel szemben szofizmákat, ne csinálj gyöngeségeidből emberi törvényt és ne lázadj fel a társadalmi rendszerek ellen, melyek nem azt kívánják a nőtől, hogy ember legyen, hanem hogy tiszta legyen. S ne hidd, hogy ezek a társadalmi rendszerek igazságtalanságok, mert a nővel szemben a természetnek sincs más paragrafusa, mint ez: légy tiszta! A férfi tehet az életével amit akar, a nő életének a család a gyökere. Ha ő más földbe akarja magát átplántálni, az egész gyökeret megsebesíti. Már pedig, egy ember csak egy életet nevezhet tulajdonának. Hiába készülnek a nők eldobni maguktól az angyal és ördög szerepét, mit egy pár ezer esztendő oktrojált reájuk és kivívni emberi jogukat, ezek a jogok soha sem lesznek asszonyi jogok is egyszersmind. Amíg a természet asszony által végezteti az anyaságot, a nők számára az erkölcsi törvény mindig egy marad: a tisztaság. S tudod mi a tisztaság? Lemondás. És most nem prédikálok neked tovább, kis leányom. Csókolj meg.

Az ablaknál álltak s egy esztendő óta ma volt először nyugalom és béke sziveikben. A szomszéd gyár füstös kéményei mintha nem is lettek volna olyan mocskosak és szomorúak az áprilisi napsugárban mint máskor s a gyár alacsonyabb épületei fölött fészekrakó fecskék röpködtek. Odább, az irgalmas-nővérek kertjében, apácák kapálgatták a földet, fehér főkötőjük mint egy galamb meg-megvillant a levegőben.

Baba, a visszanyert nyugalom és boldogság áradó szeretetével, üzenetet küldött fel az égbe, az apjához. Olyan kis eskűforma üzenetet, hogy mindig tiszta és jó marad egész életében, azért, hogy boldog lehessen. Mert az élet olyan nagyon szép. A fecskék fészket raknak, az apácák kertjében virít az almafa, a levegőben tavasz illata és jövő ilyenkor már kész művész nő lesz. Előtte: a dicsőség, gazdagság, boldogság és a szép ifjú, gyönyörű élet.

A konyhában a kis szolgáló hozzáfogott a mosáshoz és behallatszott a víz locsogása s a leány monoton, alt hangja, amint egy szláv nótát énekelt. S valaki szelesen kinyitotta a szobáját. A belga technikus jött haza.

## XVIII.

Februártól júniusig négyszer változtatott lakást Juli és Janka.

A méltóságos asszonytól egy özvegy fűszerkereskedőnéhez kerültek, aki minden héten epileptikus rohamokat kapott s innen egy örült piktor-familiához vetette őket a sors.

Itt az első huszonnégy óra után, amint végre Juli magukra csukhatta szobájuk ajtaját s fáradtan vetette le magát a kanapéra, így szólt:

- Ebben a házban úgy érzem magamat, mintha nem a lábamon, hanem a fejemen járnék. Ezek alapján szemtelenül kedves s nagyon jó emberek, de egytől-egyig a megfigyelő osztályra valók.

Janka már nem szólt semmit, úgy el volt keseredve. Az ágyat vizsgálta egy gyertyával s egyszer csak kiejtette kezéből a gyertyát és ijedten visította:

- Ebben a szalmazsákban egy egész fészek egér van!

Juli ijedten ugrott talpra s a visítésre egyszerre ott termett az ajtó előtt az egész sereg piktor-család.

- Mi az? Mi bajuk van? - dörömböltek az ajtón s négy borzas és a legörültebben öltözött leány, az anya, az apa, és egy vén görög szolgáló rontott be. Utóbbinak kezében egy sörösuvegbe dugott gyertya égett s olyan volt az egész társaság, mint egy operett-tableau, aki tűz elől menekszik. Visítottak, kacagtak s a legkisebb leány, egy sovány kis vörös macska, lehajigálta a matracokat a földre, kezét bedugta a szalmazsákba és úgy szedte elő a csöppnyi csupasz egereket, mint valami madárfiókákat.

- Na lássák, - kacagott az anya, egy csodálatosan magas és roppant rövid derekú asszony - hisz ezek egész kedves kis vendégek! Add csak ide, Ariadne!

Mind a négy leány mithologiai névre hallgatott s úgy adták kézről-kézre az egereket, mint valami kedves kis háziállatokat.

Janka undorodva nézte őket, míg Juli fölismerve a komikumot a helyzetben, kénytelen volt mosolyogni.

- Ha annyira félnek, - szólt az asszony, fulladozva a kacagástól - holnapig költözzenek a leányokhoz, majd holnap Agrippa kiüríti a zsákot.

Agrippa az öreg görög szolgáló volt s ő is úgy kacagott a kedves mulatságon, hogy az ajtófélfának esett.

Itt három hétnél tovább nem bírták ki. Ezek az emberek nappal aludtak és éjjel ettek, főztek, zongoráztak, táncoltak s ha az apa nem festett, egész éjjel oda csavarogtak témát keresni.

Innen egy vén kisasszonyhoz kerültek, ahol meg voltak elégedve, de egyszer Juli kapuzárás után ment haza s másnap a vén kisasszony felmondott nekik.

Ezután egy fiatal házaspárhoz kerültek. A férj valami bankpénztárnok volt s azt hitték, itt végre kiköthetnek a nyugalom csöndes oceánján. Janka különben már nem bízott semmi jóban s azért meg sem ütközött valami túlságosan, amint egy nap detektívek jártak a házban s az évek óta sikkasztó pénztárnokot elfogták s nekik huszonnégy óra alatt ki kellett hurculkodni a lakásból.

- Nincs szerencsénk! - sóhajtott Janka keserűen, amint ismét lakás nélkül, a bátyja szobájában voltak. A dohányszagú, füstös szobát szellőztette s az ágyneműt vizsgálgatta, finyásan, undorodva.

Juli az ablaknál állt s a szemközti erkélyre bámult, ahol egy rózsaszínű pongyolába öltözött fiatal asszony játszott a két esztendő kis fiával. Keresztülkukucsáltak az erkély rácán egymásra s ezen az anya is, gyerek is boldogan kacagtak.

Juli elmerengve a bájos képen, komolyan nézegette őket s ki tudja miért, hirtelen és kellemtelenül egy másik kép futott el szeme előtt. Szomorú, tragikus kép, a boncteremnek első benyomása, mikor először látott emberi hullát a márványszalon.

Egy vízből kifogott, szép fehérbőrű szőke leányt, kinek szája, mintha az utolsó sikoltás borzadályától maradt volna nyitva, a szelíd arcnak valami állati kifejezést adott az egymásra szorított fogsorokkal. Az irtózatnak és szenvedésnek egyetlen látható titka az emberi szenvedések láthatatlan piramisából. Ez a kép sokszor elsiklott Juli lelke előtt. Néha a kis örömök perceiben ép úgy, mint az elmélyedés komoly óráiban.

Azóta számtalan bevégzett életet látott maga előtt s ha kívülről ő is ép oly hideg nyugalommal nézte az emberi agyban elhelyezett akaratnak titokzatos labirintusát, mint a többiek, titokban, a lelke mélyén megszólította a halottakat s míg a tanár magyarázatát hallgatta az agyvelő élettanáról, a felnyitott koponyájú embernek kérdéseket adott fel:

- Mire vágytál az életben?... Mit akartál benne elérni?... Mi fájt és mit szeretted?...

A megbénult és elaludt idegrendszere az emberi mechanizmusnak s a mozdulatlan szív halála érdekelte legjobban.

Janka tisztába húzta az ágyneműt, aztán felnyitotta a zongorát, de nem volt kedve játszani. A billentyűkre könyökölve lehajtotta fejét és nagyon szerencsétlennek érezte magát. Mint valami száműzött csavargott ide-oda s idegen, reá nézve érdektelen emberek belső életének titkaival kellett megismerkednie. Minduntalan más otthon, idegen ágy, sanda nézések, találgatások, megszólások és ezek mögött a kárpótlás nélküli jövő.

Mielőtt ide ért volna, már elfáradt. Még egy esztendeje volt hátra az akadémián s azután kezdődik a dulakodás, a megalázkodások protekcióért, a kis tanári álláshoz. S ha meglesz? Mi örömet hoz az is? Ő büszke, hideg, sem ő nem szereti az embereket, sem azok őtet, úgy járkál közöttük, mint egy idegen földre tévedt hajótörött, aki semmit sem ért meg az ismeretlen emberek között.

S ha még csak egyedül a maga jövőjéről volna szó! De ott volt a bátyja, akit nem szeretett a vérbeli kötelék semmi érzésével és mégis, bármely percben, a legkisebb habozás nélkül meghalt volna érte. Nem érte, a testvéért, hanem az utolsó Kis-Kolozsy névért.

Nem volt semmi bizalma és reménye a bátyjában. Az új pályára való készülés háttere is kibontakozott lassan előtte. Rájött, hogy Gábor szerelmes Juliba s bár a nyugodt, őszinte és tiszta lelkű Julinál nem gondolt hasonló érzésre, mégis nyugtalanította a dolog s bár igyekezett rejtegetni, elidegenedett Julitól. Ehez járult a vén kisasszony felmondása is; a kapuzárás utáni hazajövetelt ő is elítélte magában, habár tudta, hogy Juli egy beteg társa mellett töltötte akkor minden idejét. Csakhogy ő alapjában, mint konzervatív nevelésű nemes leány, ellensége volt minden nőemancipációnak s a tanításon kívül minden más foglalkozást lealázónak és sértőnek talált a nőre nézve.

Juli észrevette Janka érzéseinek megváltozását, de mivel nem tudta okát, újabb szeszélynek és gögnek hitte. Belőle annyira hiányzott az önzés, a női természet mindenféle abnormális kinövése, igazságtalan és meggondolatlan ítélete és a saját maga fájdalmait annyira nem tartotta fontosnak, hogy mindig a mások fájdalmai fájtak inkább lelkének. Oly tiszta és átlátszó volt szíve, mint az üveg s nem csak az elhidegülés bántotta, de aggodalmasan, a barát és orvos szemével figyelte meg a Janka egyre növvő búskomorságát.

Künn az utcán bealkonyodott s az egy ablakos kis utcai szobában már sötét volt. A szomszéd erkélyről eltűnt a fiatal asszony s Juli leült a kanapéra. Janka a zongorára könyökölve bánatosan nézett maga elé s egyszer csak Juli felállt, odament a zongorához és átölelte a Janka fejét.

- Kedves Janka, - szólt gyöngéd szeretettel - nem érzi, hogy épen úgy, mint most erre a szobára, mi közénk is valami sötétség nehezedett?

Janka elpirult és zavartan hallgatott.

- Nem akarom és természetesen jogom sincs kérdőre vonni - folytatta Juli - de nem gondolja, hogy mesterséges bajoktól és fájdalomtól meg kellene kimélni magunkat?

Janka nem felelt.

- Különösen magát szeretném megkímélni az ilyen bajoktól, kedves Janka. Én kissé fegyelmezettebb idegekkel bírok és saját magamért ritkán szenvedek; de a mások szenvedése megzavar. Ne lászon ebben valami altruista erényt, semmi más, mint az idegek szerencsésebb nyugalma. Maga nagyon sötétnek látja a jelent és a jövőt, én pedig olyannak látom, amilyen valóban. Az ember leszámol az esetleges chanceokkal s félre teszi, mint a kijátszott kártyát. A legnagyobb baj ezen a világon az, hogy az emberek valami különös küldetés számba veszik magukat, kiknek a sors különböző kedvezményekkel tartozik. Pedig az egész úgy van, hogy az egyik: cipőt varr, a másik országokat kormányoz, a harmadik zenél, a negyedik ágyúkat önt és így tovább. S hogy ezt a kiszabott munkát elvégzi-e az ember, vagy nem? a természetre ez a fontos. Ami a munka és halál közé esik, az nem fontos, de az emberek ezt tartják a legfontosabbnak, amiért élni akarnak és nem azt, amiért születtek. S mit gondol, kedves Janka, két olyan árva, szegény leány, mint mi vagyunk, nem emelkedhetnénk magasabbra az élni akarók tömegénél? Mit gondol, nyugodtan nézni farkasszem a roszzsal, nem olyan erény-e, mely magában hordja a jutalmat?

Mint egy bölcs, öreg, nyugodt és szűzi pillantású anya, úgy állt a tizenhét éves leány a másik huszonhárom éves leány mellett. Janka hallgatott s az utcáról felhallatszott a Kerepesi-út minden lármája. Villamosok zúgó sistergése, csöngetése, pöffögő autók rohanása, újságot, cipőszinórt áruló gyerekek kiabálása s Janka forró homlokára szorította a Juli kezét.

- Mit kíván tőlem? - suttogta szégyenkezve.



- Csak azt, kedves Janka, hogy ne tartsa magát semmiféle kiváltságos lénynek a földön és a szegénységét s munkát ne találja szerencsétlenségnek. Ne higgye, hogy az embereknek okvetlenül boldogságra kell születniök, s ha nem arra születtek, szerencsétlenek és elnyomottak lesznek.

Janka szégyenkezve, meghatottan és csodálkozva hallgatta Julit, de nem volt meggyőzve. A két leányban a mult és jelen állt szemközt egymással. Csak a gögijében erős, letűnt nagyságát sirató konzervatív mult volt az egyik, emberi erejére és tudására támaszkodó radikalizmus volt a másik, - a jelen.

## XIX.

A harmadik év végén, egy júniusi délután, együtt ült mind a három leány és Kis-Kolozsy is ott volt köztük.

A Városliget tájékán laktak egy esztendő óta, még pedig a Rebi legmagasabb védnöksége alatt. A legutolsó lakás-krízis idején ugyanis Rebi egy vasárnap délután beállított a leányokhoz, szokott vasárnapi vizitjére. Fekete ruha volt rajta, hosszú rojtos gyászkendő a fején, a szeme ki volt sírva s kövér arca lefogyott.

Juli azonnal tudta, hogy Rebi a szeneslegényt gyászolja és részvételt kérdezte:

- Meghalt?

- Csütörtökön temettem el, - zokogott Rebi. - Harminc pengőmbe került a temetés, de megérdemelte. Három hónap hiján hét esztendeig ismertem és mindig hűséges volt hozzám. Olyanok voltunk egymáshoz, mint a hitések. Egyikünk se húzott se jobbra, se balra.

Rebi nagyon neki volt keseredve s csak úgy ömlött belőle a könny.

- Na, nyugodjon meg, - vigasztalta Juli s leültette egy székre s leoldotta fejről a nagy vastag kendőt, ami úgy meg volt szoritva az álla alatt, hogy szinte belékékült. - Majd ad az Isten másik Poldit.

- Nekem már több nem kell! - rázta meg a fejét keserűen Rebi. - Ugy is tudom, hogy nincs szerencsém a férfiakhoz. Ez volt a harmadik, s mind a három meghalt. Egyik fűtő volt egy hajón, oszt egy éjszaka beleesett a Dunába, a másik borlegény volt és agyonütötte egy hordó, most meg ez itt meghal hektikába. Hát minek több?

A leányok elfordított arccal mosolyogtak s Rebi megtörülte a szemét.

- Más valamiért jöttem most - mondta. - Ajánlok valamit a kisasszonyoknak. Maguk is úgy kínlódnak a világba, mint a gazdátlan kutyák és én is megúntam már a pesti asszonyokat. Amióta Fleschéktől eljöttem, minden második hónapban más helyem volt. Hol az asszony volt hozzám komisz, hol én ő hozzá, mert én nem tűröm a komiszkodást. Hát úgy gondoltam, a temetés után maradt még hetven forintom, abból veszek föl egy szobát, konyhát Janka kisasszonynak meg úgy is van otthon bútor, abból felhozat és én főzök maguknak. Adnak annyit a kezembe, amennyit másut fizetnek s esznek azt, ami telik a pénzből.

Mindig beszámolok vele s ha krumplit esznek is jobb lesz, mint másutt a pecsenye, mert legalább itthon eszik, a maguk fedele alatt.

A két leány elérzékenyülve nézett Rebire s ez a szemét törülgetve folytatta:

- Majd oszt ha férjhez mennek, valamelyikőjük magához vesz.

Juli volt az első, aki kezét szorította Rebivel, Janka kissé zavartan húzódott s valamit mondott Julinak franciául, mire ez mosolyogva nézett a Rebi szemébe.

- Aztán komolyan a harmadik volt az utolsó, Rebi? Mert Janka kisasszony csak úgy fogadja el az ajánlatot.

Rebi sértődötten húzta el a kezét és szomorúan sóhajtott:

- Egy olyan szegény cselédnek, mint én vagyok, az is elég, ha valaki egy kicsit szereti és nem veszik kutyába. A kisasszonyok meg tán szeretnek egy kicsit. Minek akkor férfi?

És az édesanyjuk sem gondoskodott volna róluk jobban, mint Rebi. Ugy tisztogatott, súrolt, mosott, vasalt rájuk, mint egy állat s még álmában is az járt eszébe, hol mérik két krajcárral olcsóbban a húst s egygyel a krumplit? Az ő elesége napjában két csupor kávé volt, de azért mindig nyögött, hogy elrontotta a gyomrát a borjúszelettel, vagy mandula-pudinggal.

Csak ép veszekedés nélkül nem tudott meglenni. A leányokat úgy szerette mint Szűz Máriát s akár darabokra vágatta volna magát értük s hogy velük nem veszekedett, hát hol a szomszédokkal, hol a házmesternével, a pékkel vagy akárkivel, csakhogya e nélkül nem tudott meglenni. Tizenkét esztendő korától szolgált s azóta alig fordult meg olyan helyen, ahol nyílt, vagy titkolt gyűlöletet nem látott a családtagok között. Igaz szeretetet, együtt érzést, finom lelkeket keveset látott.

A csinos kis tiszta szobában most rendetlenség volt. Az egyik széken utazóbőrönd, az ágyon blúzok, könyvek, a függönyök le voltak szedve, szőnyeg se volt a padlón s Rebi az ajtónak támaszkodva csodálkozva nézte Babát, aki ott ült a kanapén, Juli mellett.

- Hát igazán menyasszony? - kérdezte.

- Persze, hogy igazán! - kacagott Baba és kedves, ezüstös hangjával megtelt a kis szoba.

Fehér ruha volt rajta és ismét olyan víg, boldog és bájos volt, mint három esztendő előtt. Fején össze-vissza hajtogatott nagy primadonna-kalap, a ruhája kicsit slampos s látszott rajta az olcsó külvárosi varrónő keze, de így is szép volt.

Megnőtt, kifejlődött, most volt tizennyolc esztendő és a rossz szabású derék is úgy állt rajta, mintha egy Vénusz-szoborra húzták volna. Karcsú és telt volt, s nagy szőke kontya a tarkójára tűzve úgy ragyogott, mint a mezőkön a sárga láncvirág.

- Nézzék és csodálják, - kacagott boldogan, - itt a jeggyűrűm!

Olcsó kis czérnaektyűjét lehúzta kezéről s diadalmasan megforgatta gyűrűs ujját a levegőben.

- Hát csakugyan? - kérdezte Janka. - Akkor igazán gratulálok!

Sorra kezét szorítottak Babával s Juli komolyan nézett reá, mire Baba elkedvetlenedett.

- Maga ne szóljon semmit, Juli, - mondta durcásan, úgy is tudom már, hogy úgy hangzana a jókívánsága, mintha nem hinne benne.

- Juli semmiben sem hisz! - szólalt meg gúnyosan az ablak mellől Kis-Kolozsy, amint cigarettázva nézegette a leányokat.

Hideg, futó pillantást vetett Juli a fiatal emberre.

- Én mindenben hiszek, de mindenkit féltek, mondta komolyan.

Kis-Kolozsy elvörösödött, s kidobta cigarettáját az ablakon és másikat sodort.

- És mikor lesz az esküvőjük? - kérdezte Janka.

- Egy vagy két év múlva, amint sikerül Gastonnak a találmánya. Oh, akkor gazdagok leszünk, nagyon gazdagok! Az angol államnak adja el Gaston a találmányát és egy milliót kap érte. Még tán többet is. Talán másfél milliót...

Baba révedezve nézett a levegőbe s látszott rajta, hogy nincs tisztába a számok értékével, mint az olyan ember, aki száz forintot se látott még egy rakásban. Szinte szédülő érzés fogta el a millió kimondásánál s olyan gyerekes önhittség ült arcán, hogy a többiek mosolyogva nézték és Kis-Kolozsy megvetőleg mormolta a foga között:

- Az az ipse vagy örült vagy svindler!

- Mi az: technikus? - kérdezte Rebi ostobán.

Baba megmagyarázta neki s a szeme örömtől ragyogott.

- Johnson Gaston, úgy-e milyen szép neve van? Őt nyelven beszél és nagyon művelt. Ha nem sikerülne a találmánya, mint énekes is sok pénzt kereshetne, olyan szép hangja van. Juli már hallotta, úgy-e milyen szép fiú?

Juli kedvetlenül felelt. Babáéknál párszor látta már a fiatal embert s nem tetszett neki. Ugyanolyan szabású egyénnek tartotta, mint Kis-Kolozsyt, sőt rosszabbnak. Közönséges kalandort látott benne.

- Szebb ám mint maga, Kis-Kolozsy! - dicsekedett Baba. - A szeme ugyan nem olyan szép, mint a magáé, de az alakja nagyon előkelő. Olyan magas, mint egy angol lord.

- Köszönet az összehasonlításért, - gúnyolódott Kis-Kolozsy. - Monsieur Johnson mindenesetre előnyben lesz fölöttem, mert ő nyerte el a maga szívét és nem én.

A Baba mosolya hirtelen eltűnt. Eszébe jutott a három év előtti jelenet a pályaudvaron, mikor az anyja elutazott s Kis-Kolozsy felkísérte a vasúti kocsiba.

- Maga megcsókolta a mamát, - mondta akkor sírva s attól fogva alig beszélt a fiatal emberrel. Ez a visszaemlékezés hirtelen elkedvetlenítette s a napernyője csipkéjével játszadozva, most már kevesebb örömmel csacsogott.

- A mama nagyon boldog, hogy férjhez megyek. Legjobb szeretné, ha most már el se szerződném, de legalább addig egy kis dicsőségben is lesz részem. Ó, azt nem engedem el! Sőt ha nem sikerül a Gaston találmánya, azután is a szinpadon maradok. A mama ugyan nem akarja, de én imádom a szinpadot. Már is három szerződés között válogathatok, de legjobb szeretnék Pesten maradni. - Már eltűnt a rossz kedve s újra kacagott és hirtelen eldobta a napernyőjét és Rebihez futott.

- Zongorázzon, Kis-Kolozsy, - kiáltott vidáman, - táncolni fogunk Rebivel!

Rebi visított, de a fiatal ember megütötte a zongorát s Baba már röpítette.

- Most jöjjön maga, Kis-Kolozsy! - Olyan jó kedve volt, olyan vidámnak és boldognak látszott, hogy senki se akarta elrontani a kedvét és Janka ült le a zongorához.

A fiatal ember is belemelegedett a táncba s a szép fiatal párt élvezet volt nézni. Szépen táncoltak s végre Baba pihegve állt meg. Sietve húzta fel keztyűjét, megigazította a kalapját és szelesen pukkedlizett.

- Mennem kell, - mentegetődzött - a mama nyársra húz. Mivel pedig - fordult Jankához zavartan - maga soha sem jön el mihozzánk, Janka, ha megengedi egyszer eljövök a vőlegényemmel.

Jankát láthatólag kellemetlenül érintette az ajánlat. Egy technikussal nem szívesen kötött ismeretséget.

- Majd az ősszel, ha visszajövünk, - mondta hidegen - viszontlátjuk egymást. Kezet szorított Babával s anélkül, hogy észrevette volna a Juli szemrehányó pillantását, leült a zongorához.

- Elkisérem egy darabon - szólt Juli leverten, hogy megvigasztalja az elszomorodott leányt.

- Ne vegye komolyan Jankát, - szólt a lépcsőkön lemenet, amint látta, hogy Baba a szemét törüli. - Janka javíthatatlan és semmi sem töri meg. Ha teheti, vegye kárpótlásul az én szeretetemet, - mondta melegen.

Baba megszorította a kezét s már mosolygott.

- Oh, hisz tudom, hogy maga angyal! - mondta lelkesülten. - Mama után a világon nem is szeretek mást, csak magát.

- És a technikust? - mosolygott Juli.

- Oh, - mondta Baba elpirulva - az más! De magát régebben szeretem mint a technikust. Ötet csak egy esztendő óta szeretem. Azóta, hogy a mamával egészen megértettük egymást és újra boldog lettem. Azelőtt rá sem néztem. Csak azután hogy a szívem megkönnyebbült... Ó, azután az ördögbe is belészerettem volna, olyan boldog voltam. De azért nem tudtam, a mama mondta meg, hogy Gaston szeret s hogy megkérte a kezemet. Nekem csak azután vallott szerelmet. Képzelteri milyen boldog a mama s hogy szeretné, ha már holnap megesküdnénk. Nem képzeli, hogy félt a mama a színpadtól. Nem úgy mint régen!

Össze-vissza beszélt mindent s nem tudta könnyelmű fecsegése mennyi mélységet, bánatot é§ aggodalmat rejt magában. Baba sohasem gondolkozott s mindig csak a jelen benyomásainak engedte át magát. Ha ez a jelen szomorú volt, meg tudott volna halni bánatában s ha örömet ígért, a legkisebb gondolkodás nélkül el tudta volna követni a legnagyobb könnyelműséget, ha ez egy egész élet bánatával fenyegeti is.

Juli igazán szerette ezt a bájos, léha leányt, de nagyon aggódott miatta. Szép kék szemének vidám tükrében, mintha mindig valami szomorú, tragikus árnyat látott volna. S valahányszor ránézett kacagó ajkára, mindig maga előtt látta a nyitott szájú, összeszorított fogsorú szöke leányt a boncolóasztalon.

Egész hazáig kísérte Babát s a kapu előtt összecsókolódtak.

- A viszontlátásra, szeptemberben! - mondta Juli s melegen megölelte Babát.

Baba beszaladt a kapun s Juli mégegyszer utána nézett s a szívét összeszorulni érezte.

- Vigyázzon magára! - kiáltott a szaladó leány után, de ez már nem hallotta s Juli sóhajtva fordult vissza.

## XX.

Már alkonyodott, mire Juli haza érkezett s a szobában csak Kis-Kolozsyt találta, Janka valami vásárlás végett bement a városba.

A fiatal ember az ablak előtt ült és cigarettázott. Szép, finom, nőiesen lágy vonásu arca sápadt volt, hosszú pillájú, csodálatos kék szeme nyugtalanul égett s amint hanyag pózban ült, egymásra rakott lábakkal, elegáns szürke nyári ruhájában olyan volt, mint egy titkos származású herceg, kinek anyja, valami álmodozó szemű, szép kaukázusi leány, vérének, minden forróságát és álmodozó szomorúságát reá hagyta.

Juli kedvetlenül látta, hogy a fiatal ember még mindig ott van s letette a kalapját. A széken szétnyitotta bőröndjét s a könyveit belerakta. Azután a ruháit, apróságait szedte elő és minden percben leverten várta a fiatal ember szerelmi nyilatkozatát, melytől tudta, hogy úgy sem szabadulhat meg.

Kis-Kolozsy napok óta kereste az alkalmat, hogy egyedül beszélhessen vele, s ő, amint szerét ejthette, kikerülte. Három esztendő óta többször próbálkozott vele a fiatal ember, de Juli mindig útját állta és soha sem engedte meg, hogy szerelemről beszéljen. Mint jó pajtást, kollégát, szerette a rendkívül eszes, művészi hajlamú fiatal embert, szívesen volt társaságában, habár tudta, hogy a kívülről nyugodtnak látszó érintkezés alatt a fiatal ember emésztő szerelmi lázzal gondol reá.

Csakhogy ennek a szerelemnek komolyságában és tartósságában annyira nem bízott, hogy a maga hidegségével biztosra vette lokalizálását. Hanem az első év után már nyugtalanul tapasztalta, hogy a fiatal ember szenvedélyét hidegsége csak fokozza s végre látta, hogy ezzel a szerelemmel számolni kell.

Az utcákon felgyújtották a lámpákat s a szoba falán egyszerre, mindenféle fantasztikus árnyékok bukkantak elő. Fák ágai, az ablakból a cserepes virágok s egy kis buddha-szobor a régi almárium tetejéről.

Juli elővette a lámpát és meggyújtotta. Enyhe rózsaszínű fény áradt szét a szobában a lámpaerő csipkés selyme alól s a fiatal ember minden mozdulatát követte.

Sötétkék, olcsó kis grenadin ruha volt Julin s telt, arányos szép alakja olyan volt, mint egy fiatal Hera-szobor. Testi és lelki erejének minden szilárdságát rajta viselte fiatal külsején s mozdulata egyszerű és nemes volt.

- Ha az ember magát nézi, - szólalt meg kis meghatottsággal és több gúnnyal Kis-Kolozsy, - mintha a jövő nőgenerációját látná. Maga az a bölcs, nyugodt, fölényes és szép leány, aki nem akkor megy férjhez, amikor kéri, hanem amikor ő utasítja a boldog férfit: szeretlek, a tied akarok lenni!

Juli leült, érezte, hogy e bevezetés után egyéb következik és szeretett volna minél előbb túlesni rajta.

Az asztal előtt ült, megvilágítva a lámpa fényétől és nyugodtan nézett a fiatal ember szemébe. Ez pár percig az ajkát harapdálva nézegette, miközben az arca neki vörösödött és hirtelen feljebb csavarta a lámpát s azután elkacagta magát.

- Hadd legyen nagyobb világosság! Teljes világosság köztünk, Juli!

A hangja remegett, de szemében szinte ellenséges láng égett s egy percig némán nézett Julira. Azután így szólt:

- Mielőtt haza utazna s minthogy három esztendő óta most válunk el egymástól hosszabb időre, meg kell magának mondanom, hogy szeretem. Annyira szeretem, hogy szinte gyűlölöm érte és nagyon sokszor incselkedik velem a sátán, hogy az ételébe vagy italába mérget keverjek, hogy halva lássam magam előtt. Engem a maga nyugodtsága és szűziessége ép úgy felbőszít, mint mehat s a hidegsége gyilkossá tudna tenni. Én tizenhét esztendő óta, amíg magát nem ismertem meg, nem tettem egyebet, mint nők után futkostam. Vagy háromszáz esztendő előtt volt egy Kis-Kolozsy András nevű ősöm, kinek harminc faluja volt egy végében s minden olyan asszonyi csókért, melyet nem önként kapott, egy-egy falut ajándékozott. S már harminc esztendő óta, az utolsó nőnek, akit szerettem, nem tudott adni semmit. Koldús volt. Egyszer az anyám, egy szerelmi stiklim után megvetéssel nézett végig rajtam s a várt szemrehányás és prédikálás helyett csak ennyit mondott: Kis Kolozsy

András!... Sohasem hallottam azelőtt ezt a nevet, s nem nyugodtam addig, míg meg nem tudtam, ki volt ez az András? Ennek a szerelem bolondjának vagyok én a leszármazottja. Ez a Kis-Kolozsy egy visszautasított szál rózsának tövisével szúrta magát szíven és úgy halt meg. Én álmatlan éjszakáim alatt azon tépelődöm, hogyan ölhetném meg magát, Juli? Gyűlölöm és szeretem egyszerre. Ha minden léhaságom és haszontalanságom mellett is nem volna bennem egy kis önérzet, arra kérném, legyen a feleségem. Van eszem, akaratom az érvényesüléshez, de ez ostobaság. Maga nem szeret engem és én nem vagyok az a „lelki társ”, aki magának s magában a jövő asszonyainak imponálni fog. Én nem az vagyok, aki két ember egy személyben és maga a teljes tökéletes harmónia. Én egy tökéletlen és elrajzolt alak vagyok. Sem nem regényhős, sem nem gyakorlatiasan ép lelkű ember. Én arra való vagyok, hogy imádjam a tökéletlenséget, hogy egy daltól megrészesgüljek és haljak meg egy rózsza tövisétől. Engem tervek és eszmék nem érdekelnék, nem kötnek le. Ibseni-i problémák nem izgatnak s nekem se nem drága, se nem becses az életem. Én az országút fia vagyok, vándorszekeremet virágokkal ékesítem föl, életem a máé s szívem a szerelemé. Vándor vadmadár vagyok s ép oly gonosz indulatú, mint nyíltszívű. Nem tisztelek állandóan semmiféle komoly személyt, vagy ügyet s nem látom meg semminek egyéb felületét és mélységét, mint azt: mi a fantáziámra, a szívemre és véremre hat. Ez vagyok én, a víznek buborékja s maga Juli: a forrása. Komoly, állhatatos, áldásos, okos és én szeretem magát. Miért? Nem tartozunk egymáshoz egyetlen egy szálnak erejénél fogva sem, egy egész világ áll köztünk s még ennél is több: a maga közönye. Mégis szeretem. Teljes három esztendeig tagadtam meg énemet, csak azért, hogy maga mellett lehessenek. Azt hittem, a maga közelsége megjavít, a maga útja más embert farag belőlem s most, három év múlva egy okos számadás után rájöttem, hogy az vagyok most is, aki három esztendő előtt voltam: a lázadó rab, ki minden bilincset széttör és megy. Nem bírom ki tovább ezt az életet. Visszatérek a régihez. Három esztendő óta nem csókoltam nőt, bocsásson meg, hogy kimondom, de nem vágytam más után, csak a maga ajka után... Szamárság! Az élet tele van vidámsággal s én itt gunnyasztok, mint egy bölcs bagoly. Budapest színültig tele szerelemmel és én úgy szomjazom, mint egy egész saharai karaván. Vidám akarok ismét lenni és el akarom magát felejtetni, Juli. Megmondom magának őszintén, szégyenlem és bánom reám gyakorolt befolyását. Mint egy örült majom, úgy követtem mindenben magát. Zenei borjúkat tanítottam drága és szent Beethoven-szonátákra, harminc krajcáros ebédeket ettem a Külső soroksári-úton és emberi hullák beleiben vajakáltam, én, aki semminek se akarom ismerni a vázát és a csatornában is az illuziót keresem. Szerelem, illat, dal, ez a három pogány szentség a vallásom s maga három esztendeig a legkeresztényibb istentelenséggel útamat állta a magam istenségéhez. Gyűlölöm magát, Juli. Csak ezt akartam megmondani, mielőtt elutazik. És azt, hogy a maga uralmának vége lett. Vagy el fogom felejtetni, vagy föbelövöm magamat.

Felállt és izzó gyűlölettel és ép ilyen szerelemmel nézett a holthalvány leányra. Sápadt volt ő is, haja leesett a homlokára, szeme zavaros volt s szép fehér fogát vérig vágta bele az ajkába. Gyűlölet és szerelem volt az egész férfi, aki Vénust ép úgy meg tudja hódítani, mint Vestát, de sem a szűz, sem az istenasszony nem vallja be, hogy a szerelemnek, a gyűlöletnek, vagy egyszerre mind a kettőnek hódolt-e meg?

Juli szédülten állt fel, amint egyedül maradt s fejét kidugta az ablakon a levegőre. Halántéka lángolt s a szíve úgy dobogott, ahogy még soha sem. Először hallott életében szerelmi vallomást és először látott férfi arcon vad, brutális, de őszinte emberi szenvedélyt. Megijedt, de undort nem érzett magában. Tudományos alapon ismerte már a szerelem élettanát, minden érzést le tudott vezetni, bírálgatni, analizálni, de azért a szíve nem volt nyugodt. Szerelemről hallott beszélni, szerelmet látott s mindez őt illette. Érte szenvedett egy férfi, egy okos, szép kedves fiú, egy kellemes pajtás, egy léha és minden erkölcsi alapot nélkülöző ember, aki nem a leányálmok: hős, bátor, nagylelkű alakja volt, de egy művészi integritású egyéniség. Juli

nem szerette Kis-Kolozsyt, sőt nem is becsülte, de érdekelte. Érdekelte benne: a sokoldalú tehetség, a műveltség, a kedves és elegáns úri modor s főképen: a művészi genialitás.

És nem aludt egész éjjel. Másnap reggel a két leány elutazott.

Janka egy rokonához ment nyárára s Juli a Laura hívására, három esztendő után először ment haza. A vén leány nagy bajokkal küzdött otthon. Hiába volt minden ellentállása, az apja harmadszor is megnősült, mire a Juli két kis testvérevel kiment az apai házból.

Juli a maga küzködései, szomorú és izgalmas élete után, egy másik szomorú otthonba került. Egy harmincöt esztendő leány, a mostoha testvér otthonába, kinek egész életét az apa özvése tette tönkre.

Laura most a saját anyai jussából élt s ebből nevelte két kis mostoha testvérét is.

A két leány majdnem négy esztendő után először látta egymást. Mint félig kis leány ment el hazuról Juli s egy kifejlett, érett, szép nagy leányt látott benne viszont Laura.

Az állomásnál várta, vele volt a Juli két kis testvére is, egy nyolc éves leány s egy tíz éves fiú.

Mikor Juli megpillantotta őket a kocsik ablakából, a szíve összeszorult. Az ő jövője, kötelessége, küzdelmeinek célja: ez a két gyerek volt. S elhomályosult szeme előtt egy pillanatra maga előtt látta az anyját, amint kifogták a kútból. Hajáról és ruhájáról csurgott a víz s a falusi szomszédok ott álltak körülötte. Szomorú, borult őszi délután volt, az égen tépett szürke fellegek, a szél bánatosan zörgette a kertben a száraz kukoricaszárat s Julinak valami keserű, nehéz érzés azt súgta, hogy az ő egész élete ilyen szomorú, borult őszi délután lesz.

## XXI.

Nyár után, mikor Juli visszajött Pestre, legelső útja Babához vezetett. Egész nyáron alig kapott tőle három levelet, az is üres, rejtélyes volt és mintha nem is Baba írta volna, saját magáról nem is volt bennük szó. Csak az utolsóban volt ennyi: „Sok bánat ért, majd megtudja, ha visszajön.”

Szeptember közepén, egy borult nyárvégi délután, becsöngetett Juli a kis liliumutcai lakás ajtaján.

Felgyűrt ujjakkal, a mosó teknő mellől, a Baba anyja nyitott ajtót. Juli megdöbbenve nézett rá. Lefogyva, megöszülve állt előtte a még három hónap előtt is szép asszony. A szeme be volt esve, pillái vörösek és dagadtak voltak a sok titkos könnytől, keze megdurvulva, s az öltözete szennyes, elhanyagolt.

- Mi történt itt? - kérdezte Juli ijedten s megszorította az asszony kezét. Ez nem tudott felelni a könnyeitől. Sírt. Juli nem mert kérdezősködni. Ott állt az asszony előtt és összeszorított ajakkal nézte a konyhaablakban gunyasztó kis csízét, aki betegen, fehérre vált csőrrel s azzal a nagy szomorúsággal csöpp kis szemében, mely csak a beteg állati szemekben van meg, ült a kalitkája földjén. Mellette két cserép pusztuló-félben levő verbéna, száraz ággal, sárga levelekkel s az ablakkal szemben a szomszéd szappangyárnak magas, kormos tűzfala. A konyha sötét és piszkos volt, a földön szennyes ruhadarabok, a sparherden nagy bádofazékban ruha rotyogott s a keskeny kis ablakon nem tudott a gőz és füst keresztül törni.

Juli egy percre lehunyta a szemét s fekete keztyűs kezével megfogta az ablak párkányát. Erős lelkéből könnyek törtek elő s szemét úgy fúrta keresztül a piszkos, kormos kőfalon, mintha egész valójával szeretett volna ott a kövek között eltűnni, megsemmisülni, megszűnni. Ahonnan jött, ahova ment, mindenütt szomorúság, nyomor, bűn, kétségbeesés, örömtelen élet.

Micsoda út lehet az, amelyen ő jár, hogy ott a mosoly csak pillanatnyi s a könny örök? A szegény és elhagyatott nők útja ez?

Az asszony megtörölte a szemét s kinyitotta a szoba ajtót.

- Bocsásson meg, - szólt megfogva a Juli kezét, - nem tudok már magamon uralkodni.

Juli némán megölelte, mire az asszony szemét újra elfutotta a könny.

- A mi szerencsétlenségünknek már nem akar vége lenni, - zokogott. - Nem akartuk önnek megírni, minket nagy csapás ért. A Baba vőlegénye eltűnt. Elszökött.

Juli megkönnyebbülten sóhajtott fel.

- Ennyi az egész? Ezért adjanak hálát az Istennek. Inkább most, mint később!

Az asszony szomorúan hajtotta le a fejét.

- Félek, - szólt halkán, - hogy már is későn.

- Óh nem, - szólt Juli, - nem hiszem, hogy Baba annyira, vagy hogy egyáltalán szerette volna azt a haszontalant. A lányok tizennyolc esztendőskorokban nem a férfiakba, hanem a szerelembe lesznek szerelmesek s azért szeretnek bele bármelyik férfiba.

Az asszony nem felelt. Nagy könnycseppek hulltak le szeméből vizes, kék vászon surcára és hallgatott. Juli érezte, hogy a szerelmi bánatnál s a megsértett hiúságnál itt komolyabb, nagyobb baj lehet, de nem tudta kitalálni mi, és hallgatott ő is.

- Most kiment egy kicsit a levegőre, - szólalt meg az asszony, - mindig csak este megy ki, nappal egész nap, mint egy élőhalott, fekszik a kanapén. Meg se ismeri majd Juli kisasszony. Én éjjel-nappal sirok érte és egyéb bajok is nehezednek reám. Az a gazember, hogy elszökött, a másik két szobaúr sem akart maradni és elmentek. Egy hónap óta üresen áll a szoba, már a cselédet is elküldtem, nem tudom fizetni és Baba nem is akar a színházról hallani.

A szomszéd ház udvarán egy sánta verklisfiú a Lili édes-bús dalát húzta: Amit az ember elfelejtett... Juli az ablaknál állt s az irgalmas-nővérek nagy, hervadó őszi kertjét nézte. Az utakon, hulló levelek között, két fiatal apáca sétált, könyv volt a kezükben és tanulni látszóttak. Két mellbeteg, kréta arcú, szűz, valami tanári vizsgára készültek, pedig a kettejük hátralevő élete sem tett ki öt esztendőt. És úgy tanultak mégis, mintha egy hosszú, szép, boldog élet állt volna előttük.

Juli szeméből kicsordult a könny, mire felhúzta a keztyűjét és megölelte az asszonyt.

- Holnap újra eljövök, - mondta meghatottan, - most bocsásson meg. - És megtörölte a szemét s lesietett a lépcsőkön.

Másnap délután ismét nem találta otthon Babát s harmadszor ismét nem. Az anyja zavartan mentegetőzött, mire Juli észrevette, hogy Baba nem óhajt vele találkozni s erre beszüntette látogatásait.

Egy októberi délután, amint a klinikáról jövet Juli haza igyekezett, valaki hátulról megfogta a karját. Baba volt.

A késő és hideg őszi idő dacára még mindig szalmakalap volt a fején, az arcán lilaszínű fátyol s egész megjelenése szegényes, hanyag s megindító volt. Az arca megnyúlt és sáfrány-színűen sápadt, szeme be volt esve, csak arany szőke haja ragyogott azelőtti szépségében.

- Én vagyok - mosolygott halványan, a Juli első ijedt, idegenkedő pillantására.

Juli a meglepetéstől nem tudott szólni. Szíve összeszorult s némán csókolta meg Babát, kinek tele lett a szeme könnyel. Juli nem tudott szólni. Ilyen változásra nem volt elkészülve. Ez a



lilafátyolos leány csak romja volt a négy hónap előtti diadalmas szépségű leánynak. Csak kísértete. Ott álltak az utcán, az őszi köd csöppjei gyémántosan ragyogtak hajukon s mellettük, a gázlámpa üvegjén keresztül, mint egy fekete, elégett fáklyaoszlop, emelkedett felfelé a füst. A levegő nyirkos és hideg volt s alattomosan, mint a halál, borzongotta meg az emberek testét.

- Merre menjünk? - kérdezte Juli s karon fogta Babát.

Baba idegesen rágta az ajkát s a lámpákat nézegetve, szórakozottan felelt:

- Mindegy!

És mentek előre, fölfelé a József-köruton.

- Van egy kis ideje számomra, Juli? - kérdezte egyszerre halkan Baba s a pilláit mélyebben engedte le.

Juli gyöngéden megszorította a karját.

- Hogy kérdezhet ilyet?

- Csak azért, - folytatta Baba zavartan, - mert egy kérésem van. Egy nagy kérésem. Olyan, amelyhez hasonlót csak az Istentől lehet kérni.

- Pedig az Isten és én között van egy kis bölcseségi különbség, - mosolygott Juli, tréfás szomorúsággal.

Baba nem hallotta. Mind idegesebben rágta az ajkát s gyorsabban ment előre.

- Az életéről van szó, - szólt hirtelen megállva s egyenesen belenézett a Juli szemébe. Zavaros és révedezően szomorú volt a tekintete, de elszánt. Kihúzta karját a Juli karjából s egy néptelenebb mellékutcába fordult be. - Mindent el kell magának mondanom, szólt akadozva, mint az olyan ember, kit nem a meggyőződése, csak a helyzet kényszere hajt a vallomásra, - mert csak maga segíthet rajtam. Bujkáltam előle, kedves Juli, most magam jelentkezem.

Elhallgatott s egy templom elé értek. A templom ajtaja nyitva volt s a kis törpe sekrestyés valamit kalapált a kilincsen. Szombat délután volt, a gyertyák már égtek a mellékoltárokon, de még alig ült két-három asszony a padokban. Józsefvárosi öreg német asszonyok, a szemükön pápaszem s összeráncosodott arcukon áhítat. Két kis gyerek, az egyik hat, a másik négy esztendő, kopogós kis vásott lábbelijükben sorra járták az oltárokat s a kisebbik mindenütt megkérdezte suttozó hangon a bátyjától:

- Ez a gyertyatartó is a jó Istené?

Baba mint az alvajáró lépte át a templom küszöbét s egy félreeső padnak tartott. Juli követte. Leültek s Baba kezével eltakarva arcát, egy miatyánkot mondott el, azután hirtelen felvetette a fejét s megszorította a Juli kezét. Az ajka mozgott, de még nem tudta kimondani, amit akart s fejét lehajtva, lesütött szemmel, összeesve, halálsápadtan suttozta:

- A boldogságos szűz Mária fájdalmára kérem, Jézus urunknak hét sebére kérem, segítsen rajtam. Maga orvos... Én... nekem... Hisz maga érti, Juli...

Julinak jobban fájt ezt a vallomást hallani, mint a másiknak elmondani. Valami olyan rettenetes érzés, félelem és kétségbeesés futott át lelkén, mintha valami halálítéletet olvastak volna fel előtte. Kezével elfödte szemét és megrendülve, tehetetlenül hallgatta a Baba zokogó könnyörgését.

- Segítsen rajtam, Juli!... Ne vessen meg, drága Juli! Órült voltam, nyomorult, pedig nem is szerettem azt a gazembert...

A kezét tördelve, fojtott hangon zokogott s a két kis gyerek kopogva ment el mellettük és bámészkodva álltak meg a lányok padja előtt.

Juli felvetette a szemét.

- Vigyázzon - súgta Babának. - Észre veszik, hogy sír. Legyen erős és hallgasson reám.

Megtörülte zsebkendőjével a Baba arcát, megigazította a kalapját és megfogta a kezét.

- És most hallgasson ide, - szólt szomorúan. - Meg kell magának magyaráznom még pedig röviden és kegyetlenül, hogy mit kíván tőlem. Azt kívánja, hogy legyek gyilkossá és öljem meg a maga kicsi, ártatlan magzatát, szegény, boldogtalan Baba. Csakhogy ezt én sem mint orvos, sem mint ember nem teszem meg. Nem azért, mert a paragrafusok tiltják, hanem mert a saját lelkiismeretem tiltja. És nem teszem meg, magának épp úgy, ahogy nem tenném meg a saját testvéremnek és legkevésbé saját magamnak. Egy leánynak anyává létele csak abban az értelemben szerencsétlenség, hogy eldobta magától emberi méltóságát, melyet a civilizáció törvénye: becsületképen adott neki; máskülönben csak formahiba, melyet első sorban saját boldogtalanságával fizet meg, azután a társadalmi szokások fizettetnek meg vele. Ezzel számolni kell. Egy élet elveszett, a leány élete, de inkább az veszzen el, mint maradjon meg a hazug tisztesség és történjen meg egy gyilkosság.

- És a boldogtalan, törvénytelen gyerekekre nem gondol? - zokogott Baba. - Mindenki ujjal mutat reá, az iskolából még a gyerekek is kiüldözik. Legyen irgalmas, Juli!

- És maga legyen ember, Baba! Egész ember, aki helyt áll a maga vétkéért. Mert a szerelem, mely a törvény formáin kívül köttetik, mindig vétek marad azok számára, akik a szerelemből életet nyernek. De ezeknek a boldogtalansága csak nem jog arra, hogy megöljük őket? Az ő szenvedésük duplán az anya szenvedése s ez a szenvedés nagyobb a saját szégyenénél, de becsületes lelkű nőnek vállalnia kell mindezt. Hallgasson reám, Baba és verje ki fejből azt a boldogtalan gondolatot. Egy könnyelmű oktalanságért nem gyilkol az ember, hanem vezeklik. Legyen erős, ott van mellette az anyja, aki imádja és itt vagyok én. Az anyja meg fog bocsátani és hárman felneveljük azt a kis boldogtalant. Nekem már úgy is van két gyereke, a két kis testvérem, elfér köztük egy harmadik is. Ne féljen, azok az emberek, kiknek szívük és eszük van, nem fogják megvetni, mert ezek mindnyájan tudják, hogy a természetnek nincsenek törvényes és törvénytelen gyerekei, csak egyféle gyereke van: az ember! És aki a világra jött, annak jussa van ahhoz a talpalatnyi földhöz, ahol megálljon. Ha nem volna jussa, nem született volna meg. Nos, törülje meg a szemét, Baba és emelje fel a fejét. A könnyelmű játékoknak vége van, a legnagyobb megpróbáltatás előtt áll, megérett, hirtelen, minden átmenet nélkül, egyszerre lett gyerekből szenvedő nő, viselje méltósággal és nyugalommal sorsát. Gondoljon arra is, hogy a maga szinpadi világában nem úgy veszik az erkölcsöket mint a polgári életben. Szép, fiatal, tehetséges s abban a világban egyebet nem keresnek. Majd elszerződik, dalol, táncol, meglehet, hogy sebzett szívvel, de mosolyogva - a kis gyerekéért. Okos, takarékos lesz, összegyűjt egy kis vagyont, hogy biztosítsa a gyereke anyagi függetlenségét. Ha ezt biztosítja, már el is felejteti a világgal származását. És most jöjjön. Észre veszik, hogy sír, és megtalál fázni.

Begombolta Babán a kabátot, megfogta a kezét és elkísérte haza.

- Legyen nyugodt - mondta az úton - én magamra vállalom az anyját. Nem lesz semmi baj. Ha akarja, már holnap megtehetem.

Baba ijedten kapta meg a kezét.

- Nem, nem, a világért sem! Még nem!

- Ezt nem lehet halogatni, - szólt Juli erőlesen.

- Még nem, még nem, - könyörgött Baba és újra megeredtek a könnyei.

Juli gondolkozva ment mellette s egyszerre így szólt:

- Miért irtózik annyira, ép az anyját világosítani fel a dologról?

Baba hallgatott s Juli újra kérdezte:

- Miért?

Baba nem felelt. Már nem voltak messze a háztól s Juli megállt, megfogta mindkét kezét s szigorúan nézett a szemébe.

- Mindent akarok tudni, Baba!

- Istenem, - zokogott Baba - ezt meg se lehet magyarázni... Magának érteni kellene, Juli. Tudja, hogy miért ölte meg magát az apám, hogy... És... hát jól van, mindent megvallok... Nem tudom, hogy van az, de a szerencsétlenségem óta ismét, úgy mint akkor, mikor a papa megölte magát, én ismét és mindennap jobban gyűlölöm szegény mamát. Ahelyett, hogy jobban szeretném, gyűlölöm... Ne kérdezzen egyebet, Juli. Nem akarom elfogadni a mama bocsánatát. Ez rettenetes volna... Egyszer én bocsátok meg neki, egyszer ő nekem... Borzasztó! Mind a ketten...

Juli rátette kezét a szájára, hogy ne mondjon egyebet s akkor este csak tíz óra felé ment haza. A hideg őszi esőben esernyő nélkül járkált az utcákon, megrendülve, gondolatokba merülve és teljesen lesújtva.

Alig húsz esztendőskorára az emberi nyomorúságnak annyiféle változását látta már, hogy lélekben öregnek és fáradtnak érezte magát.

## XXII.

Rebi még egyszer és utoljára a mai napon - este nyolc óra volt - szemet tett a kályhába, de előbb titokban kétfelé osztotta a szemet, hogy holnapra is maradjon. Azután behozta a konyhából a lámpát és a kis széket. A lámpát rátette egy karosszékre s mert így alacsony volt, egy felfordított csuporra állította s leült a kis székre a gép mellé, ahol Janka varrt s egy fekete szoknya szétfejtéséhez fogott.

Juli valami fehérneműt foltozott s odakünn olyan szélvihar dühögött, hogy a függönyök, mintha rázták volna, úgy mozogtak benn.

- Micsoda gyalázatos szél! - dörmögött Rebi.

Valamelyik szomszédházon bádoggfélét nyikorgatott, majd rendszeres időközben egy utcaajtónak ki- és becsapódása hallatszott s a kályhacsőben boszorkány nyivákoláshoz hasonló, egész skálák futottak végig.

A Juli munkája lassan haladt. Minduntalan beleszúrta tűjét a fehérneműbe s az ablakon keresztül belebámult a sötétségbe. Levert, szomorú volt s a tompa orrú Rebi, mint a jó kutya, lopva hol az egyik gazdáját, hol a másikat nézte. A Janka arcán nehezebb volt a kedélyváltozásokat észrevenni, mert egyformán hideg és közömbös volt kifejezése, de a Juli arcán okos mély szeméi és ajkának vonalai olyan beszédesek voltak, hogy majdnem minden gondolatát le lehetett róla olvasni.

Rebi nem tudott sokáig hallgatni, mert ilyenkor olyan érzése volt, mintha meg akart volna fulladni és ha tiszteletteljes időközben is, de valami mondani valója mindig akadt.

- A Gábor úrról mit tetszik tudni? - nézett fel Jankára.

Janka vállat vont.

- Drezdában hangversenyeznek s azt írja, Amerikába megy.

Rebi hallgatott s vagy öt perc múlva nagyot sóhajtott.

- Az úrfi utoljára is kitöri a nyakát! Három gyönyörű esztendő után megint a zengerájra adja magát. Jaj! mintha nem nagyobb úr lett volna, ha doktor lesz!

Juli önkéntelenül elpirult. Janka e percben hátra fordult az ollóért s amíg Juli átnyújtotta neki, a Janka hideg tekintete megvetőleg futott át rajta, mintha azt mondta volna:

- Ez a te műved!

A régebbi melegség ismét elhűlt közöttük. Jankát csak az anyagi szálak fűzték már Julihoz, a kényszerűség s szinte gyűlöletet érzett iránta a bátyja miatt. Neki tulajdonította a kárbavesztett három esztendőt és a hirtelen, váratlanul jött újabb örületes stikliket.

S Julit, bár teljesen ártatlan volt mindenben, lesújtotta a dolog s akármilyen tiszta is volt lelkiismerete, szinte bűnösnek érezte magát. Az együttlét kezdett mindkettőjük számára túrhetetlen lenni s Janka előtt az éjszakák álmatlan óráiban, mint valami kísértet feltűnt a házassági ajánlatot tett ezredesnek gyűlölt alakja.

Rebi újra megszólalt s most Julihoz fordult:

- Mégis csak különös az, akármit is tetszik mondani, hogy már három éjszaka egymásután láttam Babát egy fa alatt ülni és mindig koszorút kötött. Egy furcsa hosszú fehér ing volt rajta s olyan szűz Máriásan szomorú mosolygással nézett reám, hogy a szívem majd kiesett. Még megtetszik látni, hogy azután a jó madár után megöli magát.

Juli türelmetlen mozdulatot tett.

- Ne beszéljen bolondokat! Baba néhány nap előtt elutazott a nagynénjéhez.

Tíz óráig dolgoztak, s amint a karmeliták tornyában elütötte a tized, Rebi azonnal felállt s eloltotta az asztalon a lámpát.

- A petroleum drága, de a maguk Szeme még drágább, - mondta, - feküdjenek le. - Megvetette az ágyakat, kikészítette a leányok hálóköntőseit, papucsait s fogta a maga lámpáját, köszönt és kiment.

A leányok lefeküdtek, de egyik sem tudott aludni. Jankát a jelen túrhetetlensége s a bizonytalan jövő gyötrelmei tartották ébren és Julit a Baba sorsa. Rossz sejtelmek voltak neki is, csak úgy, mint Rebinek, aki pedig a szomorú titokról semmit sem tudott. Érthetetlen volt előtte elutazása s nem tudta másra magyarázni, mint hogy az anyja közellététől szökött meg egy időre. S ez a rettenetes, kínos momentuma az egész tragédiának, sújtotta le legjobban. Valósággal betege volt és fájdalmas napokat élt át ezekkel a gondolatokkal.

Elmult tizenegy, tizenkét óra, Janka már aludt, hallatszott nyugodt lélegzete s ő még mindig ébren volt. A szél még dühösebben csikorgatta odakünn a bádogot, a fák csupasz száraz ágai recsegték s a kályhában mintha ördögfiúk vihogtak, táncoltak volna.

Fél egy előtt valamivel, egy hosszú, éles, sikoltó csöngetés hallatszott a konyhaajtón s utána a Rebi káromkodása. Janka felriadt álmából s Juli felült az ágyban. A csöngetés ismétlődött, majd a Rebi mély hangja:

- Ki az?

- A doktor kisasszonyt keresem, - hallatszott egy türelmetlen, remegő női hang.

Juli kiugrott az ágyból, magára szedte ruháit és kiment. A konyhában egy ötven év körüli, kiülő szemű, keskeny, beesett ajkú, de valamikor szép asszony állt. Nyugtalan mozgású szeme olyan fekete volt, mint a bogár és régi, ócska róka-prémes bunda volt rajta.

- Mit akar? - szólította meg Juli.

Az asszony alig tudott felelni a sietségtől és izgatottságtól.

- Baba kisasszony kéreti. Nagy beteg, - mondta.

Öt perc múlva Juli már ott ült az asszony mellett, egy kocsiban. Azt hitte, valami ismerősük Babáéknak az asszony és gyorsan, idegesen kérdezősködött.

- Mikor jött vissza Baba? Mi baja van?

Az asszony kínosan rázta a fejét.

- Ne kérdezzen, kisasszony! Majd meglátja.

Julinak minden perc egy esztendő volt a kocsiban. Folyton nézegetett ki az ablakon, merre járnak s egyszerre csak meglepetten kiáltott fel:

- Hisz a kocsi nem a Liliom-utca felé megy!

- Nem! - mondta tompa kétségbeeséssel az asszony. - Hozzám megy, az ó-budai útra.

Juliban megfagyott a vér.

- Kicsoda maga? - kérdezte.

Az asszony eltakarta zsebkendőjével a szemét és sírt.

- Nálam fekszik a kisasszony és valami komplikáció történt...

Most már világosan látott Juli és utálattal nézett az asszonyra s a düh és kétségbeesés könnye csordult ki szeméből.

Az asszony a kezét tördelte.

- Nem tehetek róla... Valami komplikáció... Az első eset nálam. Az ember segít a szerencsétlen teremtéseken s ha én nem, hát más. Három nap előtt hozzám jött a kisasszony s rimánkodik; „Segítsen rajtam! Azt hiszik, a nagynémhez utaztam. Most nincs pénzem, de színésznő vagyok és adok magának egy írást, hogy egy esztendő múlva száz forintot kap tőlem.” Mit tegyek? Szegény özvegy asszony vagyok... Orvost nem mertem hívni, a kisasszony még talán tud rajta segíteni. Ő kívánta... Másként elvérezik.

Juli azt hitte, hogy megőrül. Kezébe hajtotta fejét és sírt. Úgy sírt, ahogy még soha életében, még az anyja temetésén sem. És folyton ismételte:

- Siettesse a kocsist! Siettesse!

Egy félórás őrült vágatás után, végre valami alacsony, piszkos ház előtt megállt a kocsi. Az éjszaka világos volt és jobbról-balról valami piszkos, ócskavastelep húzódott el, alacsony, hosszú kerítésekkel. A ház hátrább, egy dombon állt, fölötte szántóföldek s a hosszú, száraz kukoricaszárak úgy álltak sorjában a földeken, mint valami kísértetek. A ház előtt régi gémes kút, mellette a szemétdomb s a szél ütemszerűen hajtogatta, csikorgatta a kút ostorát. Mint egy elátkozott boszorkány-tanya, olyan volt a ház. Alacsony, hiányos deszkapalánk vette körül s benn az ólban egy nagy, fekete, tigrisfogú kutya bőszerűen rázta a láncát.

Az asszony felkapott egy követ s feléje hajította.

- Coki, Siva!

Az udvar sáros volt a hosszú őszi esőzéstől s a tornácon két fekete macska ugrott el Juli elől. Egy ablak, mely a tornácra nyílt, le volt függönyözve, a gyolcsfüggönyre még egy nagy kendő volt vetve, de a rosszul eltakart sarkok mögül kilátszott a lámpa fénye.

Az asszony megkopogtatta az ablakot, mire egy magas, izmos fiatal asszony ajtót nyitott. A feje be volt kötve, ruhája dereka a nagy, fehér mellén ki volt gombolva s egy szopós gyereket szorított magához.

- A menyem, - mondta az asszony s szerb nyelven hihetetlen gyors párbeszéd folyt le köztük, mialatt az asszony az ajtó előtt állt, mintha el akarta volna zárni Juli elől.

- Bocsásson! - kiáltotta Juli s ellökte az asszonyt az ajtó elől.

Az asztalon lámpa égett benn, kormosan, füstölve, a földön egy nagy ruháskosárban egy két esztendő, angyalarcú kis leány aludt s a véres, gyűrött ágynemű között, egy deszkaágyban ott feküdt Baba holtan, mészfehéren és elhagyatva, mint egy útszélre dobott kis madár.

Juli lerántotta róla a takarót és fülét a szívéhez szorította. Semmi... Vége... Vagy egy fél óra előtt dobbanhatott utolsót könnyelmű, jó, kis aranyos szíve. Az asszony ott állt az ágy lábánál és sírt. Nem a holtat siratta, hanem saját magát. A félelem sírt benne. A macska besompolygott az ajtón és lefeküdt a kemence alá. A levegőben mindenféle herbateaszag érzett, a kemence mellett egy fa-ülőkádiban erős fűszagú víz állt, mielőtt elment az asszony, még megfürdette benne a boldogtalan leányt.

Juli az ágy előtt állt, tehetetlenül, kétségbeesetten s arra gondolt, hogy adja tudtára a rettenetes hírt az anyának? Fájdalommal, sírva nézte a holt leány nyitott száját, szép kis arcát, melyben nem volt egy csöppnyi vér sem. Mind elfolyt a forró, szegény bűnös vére, mit egy bűnös anyától kapott.

S mintha soha többé nem akart volna megvirradni, a lámpa égett a végtelenségig s a szél, mint egy megdühödött boszorkány, nyargalt végig a szántóföldeken. A kis leány sírt álmában a ruháskosárban s a szoptató asszony, mikor elaludt a másik gyereke is, letette egy teknőbe s a falról levett egy sárgaréz keresztet és a holt leány ujjai közé tette...

### XXIII.

Éjjel friss, könnyű hó esett s reggel melegen, szeszélyesen sütött ki a márciusi nap. Minden utcasarkon ibolyát és mimózaágakat árultak s mintha a tavasz lehelletét a puszták mélyéről valami tündér mind ebbe a nagy városba hajtotta volna virágos ostorával. A szép rózsaszínű asszonyi arcok mosolyogtak s a csipkés orosz-róka-boák lekerültek a vállakról a karokra.

Juli vett magának egy csomó ibolyát valamelyik körúton s amint szagolgatta, így gondolkozott:

- Az ember, ki sorsánál fogva pesszimista, de természetének alapjánál fogva az optimizmus felé hajlik, minden új tavaszt, új határkönek hisz életében. Szeretném tudni, miért nem e szerint rendezkednek be a naptárszámításainkkal is? Milyen szép volna, ha az emberek március huszonnegyedikén köszönnének egymásnak boldog újévet. Az emberek virágot áldoznának a tavasz istennőjének és zsoltárokat énekelnének a szabad ég alatt. Vidámság és áhítat volna ünnepük programja s mennyivel közelebb lenne mindenki a maga istenéhez, ha a természet csodálatos megújulásától várnák a maguk szegény, véges kis reményeiket.

A nap rásütött barna hajára s az ibolya illata felszállt agyára. Lassan ment és álmodozva. Mint minden kiváltságos intelligenciájú lélek, ő is hatalmában állt a természet bűbájának. Minél többet tudott arról a titokzatos nagy úrról, melyben minden, elkezdve a levegő súlyától, belé

helyezkedik, annál nagyobb volt imádata iránta. S tudásának mélységénél fogva, minél kisebb hangyának érezte saját magát, annál inkább igyekezett emberi hivatását lelkiismerettel szentül teljesíteni. Kicsinek látta, de nem nézte le saját magát. Ismerte önbecsét és tisztelte magában: az ember energiáját, tudását és szívét. S valahányszor átengedte magát a napsugarak csókjainak, úgy érezte, hogy lelkének érzései, mint a tűzbevetett arany, felolvadnak és szétfolynak ereiben. Ilyenkor nem ezen a világon élt. Egy másik világot látott, az álmodozó nagy szívek világát: ahol a boldog emberek laknak.

Már jó félórája ment s volt még ugyanannyi az útja hazáig. A Fasor fáin keresztül, mint egy arany szitán, ömlött le a nap s mintha érett buzakalászkok között járt volna. Nem volt feltűnő alak, egyszerű, sima, fekete ruhájában senki sem látta gazdag lelkét, de azért mély ragyogó szemén és huszonegy éves üde báján nem egy férfiszem megakadt.

És tavasz eleje volt, amikor minden férfi és minden nő érzi, hogy ők egymásért vannak teremtve. Amikor a legkomolyabb szem is észreveszi a kis ibolyaszálat s minden fiatal szív lázasabban dobog. Szerelem kacérkodik a levegőben, szerelem mosolyog a szemekből s ha minden fa alá állítanak egy oltárt, talán minden oltár elé jutna egy emberpár.

Mire Juli a lakása elé ért, fáradt és kábult volt. Nem ebédelt otthon, a hónapnak az a napja volt, amikor Rebi a főzés szolgálatát felmondta, egy nem kevésbé fontos funkció érdekében: a nagymosás miatt s ilyenkor nem lehetett egész nap látni.

Juli felment a lépcsőkön s benyitott a konyha ajtón. A szobából egy ábrándnak a hangja hallatszott ki, de már kívül észrevette Juli, hogy nem Janka játszik. Erősebb, hatalmasabb és tökéletes művészkéz játszott. Megállt az ajtóban s lecsukott pillákkal hallgatta az isteni hangokat s találgatta magában, hogy ki lehet benn? Nem tudott rájönni s lassan, mint a lehelet, nyitotta ki az ajtót és bement.

A zongora előtt, háttal az ajtónak, egy férfi ült: Kis-Kolozsy. Nemes formájú fejének tartásáról látszott, hogy magának játszik s hogy lelke az elszálló hangokat követi. Felöltöje egy székre volt téve s az asztalon két óriási csomó pármai ibolya feküdt. A levegő tele volt illatukkal s Juli szédülve állt meg az ajtóban. Majdnem tíz hónap óta nem látta a fiatal embert s azt hitte, már valahol az új világrészben van.

Betette az ajtót, levetette a kalapját s mintha álomban járt volna, az ablakhoz ment. A fiatal ember játszott tovább, Juli oly halkán jött be, hogy nem hallotta s a legcsodálatosabb kábulatba ejtette a leányt.

Az ibolyák ott feküdtek előtte s lankadt illatuk, mint valami köd, ült rá az agyára. S a fiatal ember játszott, játszott. Talán egy félóráig, talán egy óráig, Juli már nem tudott gondolkodni, s úgy érezte magát, mintha egy nagy, virággal bélelt hajón menne s a hullámok a zene ritmusai szerint ringatnák a hajót. S megmozdult helyén. Hipnotikusan, bódultan, odament a fiatal ember mellé.

Azután egyszerre, mintha az összes húrokat elvágták volna, a hangok elnémultak s Juli eszméletlenül, sápadtan, az ifjúság és tavasz mámorával tűrte a fiatal ember csókjait.

Egyikőjük huszonhét, a másik huszonegy esztendő volt s a férfi szerelme kipróbált, inkább halálosan szenvedélyes, mint halálosan mély s a leányé: öntudatlan. Nem a szíve, nem is a vére, hanem a tavasz és művészi bódulat szerelme. Csókok, melyeket nem adnak vissza, de édes öntudatlansággal tűrnek; odaadás, melyet a véletlen hoz létre és nem a szív, nem is a vér.

Amíg csak csókolta Kis-Kolozsy, öntudatlanul feküdt karjai közt; de amikor megszólalt, hirtelen magához tért. Felnyitotta szemét s józanul, hidegen nézett a fiatal emberre...

\*

Másnap reggel Kis-Kolozsyt halva találták szállodai szobájában. A revolvere mellette feküdt s az éjjeli asztalán Juli címére egy levél volt...

\*

Két év mult el. Ezt a két évet Juli egy gyermekkórházban töltötte. Benn lakott s éjjelénappalát a kis szenvedőknek áldozta. Csak huszonnégy éves volt, de egyik halántékánál, ami különben jól állt neki, egy kis tincs ősz volt a hajában. Arcának üde színe most is friss volt, de érett tekintetének mélységében, a nyugodt élet-filozófia mögött, volt valami titkos szomorúság.

A kórházban mindenki nagyrabecsülte s az alárendelt személyzet imádta. Tudása és határozottsága imponált s élet- és emberismerete akkora volt, hogy embertársainak minden hibáit megbocsátotta, csak a kötelesség-elmulasztást nem.

Az orvosok nagy jövőt jósoltak neki s ellensége nem volt. Annyira kristályos jellemű, komoly és egész ember volt, hogy a férfi-orvosoknak eszükbe sem jutott: a nőt gáncsolni benne. Ha a nőemancipációnak minden bajnoka olyan kövekkel rakná ki a maga útját, mint Juli, egy századot azonnal átléphetnének a lenézés és mellőzés korszakából. A feminizmusban nem a feminizmus eszméje lesz a győztes, nem az eszme szilárdítja meg a nő helyzetét, hanem a nő jelleme. Először jellemeket kell nevelni s csak azután lehet a harcba indulni: a fegyelmezett elmékkel, erős lelkekkel és bátor szívekkel.

Két év után Juli beadta lemondását. Az igazgató, egy európai hírű tudós tanár, hitetlenül nézett rá.

- Csak nem komoly a szándéka, kisasszony?

- A lehető legkomolyabb, - felelte Juli.

- De hisz kegyed a leghasználhatóbb emberem, majdnem többet tud, mint én, az lehetetlen!

- A kötelesség haza szólít, tanár úr.

- Eh, micsoda kötelesség! - szólt türelmetlenül a tanár. - Oda köti a kötelessége, ahol a jövőjét várhatja.

- Két kis testvérem van, tanár úr s meguntam a nagyvárost. A vidékemnek akarok hasznára lenni.

Ez ellen nem volt argumentum. Ez a nagyeszű férfi, aki hozzá volt szokva, hogy az emberek mindenre azt mondják: fekete, ha ő úgy kívánja, tudta, hogy ez a leány a maga cselekedetének erős és határozott ura s nem szólt egyebet. Megszorította a Juli kezét és melegen nézett reá.

- Tegyen úgy, amint jónak látja!

És két év után, egy nyári napon, egy őszhajú kórházi ápolónő segített Julinak a pakolásnál. Legtöbb dolgot a könyvek adtak, egész két ládára való volt.

- A staffirungja! - mutatott a könyvekre az asszony, szomorú mosolylyal. Ez az asszony a Baba anyja volt.

Juli bólintott a fejével:

- Igaza van!

- Nem, - felelt az asszony gyorsan, - nincs igazam. Önre még boldogság kell hogy várjon. Hisz így nem élhet örökké, hogy mindig csak másokért éljen. Hiszen szép, gyönyörű, nagyszerű, amit tesz, azt is tudom, hogy annyi esze van majdnem, mint a tanár úrnak, de önnek



nemcsak esze van, mint ezeknek a férfiaknak, hanem szíve is, angyali jó, női szíve és ennek a szívnek arra van szüksége, hogy szeressék és szeressen. Hogy gyerekei legyenek.

Juli az ablakhoz állt. Köny szivárgott ki szeméből és reményvesztetten nézett maga elé. Azután megtörülte a szemét és megfordult.

- Ne beszéljünk erről, - szólt sóhajtva s megfogta az asszony kezét. - Inkább beszéljünk önről.

- Oh, - sóhajtott az asszony. - Ön megtanított engem mindenre! A megnyugvásra, erőre, munkára, most már csak kivárhatom a halálomat. Mi lett volna én belőlem, ön nélkül? Régen az örültek házában volnék.

Juli megölelte.

- Bizom benne. A megpróbáltatások előtt nincs jogunkban megszökni.

Azután hallgattak. Az asszony csöndesen sírt s Juli gondolkozva ült le.

Hét hosszú, szenvedésekkel teli esztendő után elmegy. Akikkel kezdte az életet, elmaradtak tőle. Baba meghalt, Janka a bátyja halála után férjhez ment az ezredeshez és őtet gyűlölte. Néhányszor találkoztak az utcán, s Janka gögösen fölvetett fejjel, de szívében halálos boldogtalansággal ment el mellette. És így mennek előre, beljebb az életbe mind a ketten. Ők és a többiek...